Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پیژندنه :

||||||||||||||||||||||||||||||||||||

د کـتــاب نـــــوم: د ټــولــنـپوهـــــــــنې لــــه نـظـــره:په افغانستان کې د واک جوړښتونه

لیــــکـــــــــــوال: ډاکټر.م.عثمان روستار تره کی

ژبـــــــــــــــــاړن: پوهیالی محمد اسمعیل یون

خــپــــرنــــــدوی: یون کلتوري یون

لــومــــــړی چاپ: ۱۳۷۷ل کال

دویـــم چـــــاپ: ۱۳۸۷ل کال

د ژبـــــــــــــــاړن پرلـه پسې نومره: (۱۲)

د خـــپـرنــــدوی پرله پسې نومره: (۱۲)

کـــمـپــــــوزر: ضیاءالرحمن ضیاء

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر دويم چاپ

دا اثر لومړی ځل له نن څخه لس کاله دمخه (پر ۱۳۷۷ل کال) د پښتني فرهنګ د ودې او پراختيا ټولنې له خوا چاپ شوی و. ځينې محتويات يې د همغه وخت او حالاتو د پېښو څرګندونه کوي، خو څرنګه چې دا اثر په ډېر دقيق ډول ليکل شوی او د ټولنپوهنې د علم له معيارونو سره سم يې د افغاني ټولنې د واک او ژوند جوړښتونه پر هر اړخيز ډول شنلي، نو ځکه خو که ډېر وخت پرې هم تېر شي، د کتاب اساسي محتوا خپل موثريت له لاسه نه ورکوي. دا کتاب نه يوازې د ټولنپوهنې مينه والو ته د زيات ارزښت وړ دی، بلکې هغه چاته، چې په سياسي مسايلو کې ګوتې وهي؛ سياستوال وي او که سياستپوه، هغو ته هم د زيات ارزښت وړ دی، په تېره بيا سياستوالو ته. دوی که چېرې دا اثر په ځير سره ولولي، نو په اوسنيو او راتلونکو سياسي چلندونو کې به له زيات احتياط او دقت څخه کار واخلي او دا کار به نه يوازې زموږ د ټولنې په ګټه تمام شي، بلکې خپله همغه سياستوال ته به هم تر هر چا زيات ګټور پرېوزي.

زموږ په ټولنه کې د دا ډول سياسي اثارو د ليکنې ګټه ځکه زياته ده، چې زموږ ټولنه سياستوالو د همدې سياسي تېروتنو له امله پر اوسنيو بدمرغيو ککړه کړې ده.

استاد ډاکتر محمدعثمان روستار تره کی، د سياستوالو د همدې تېروتنو قرباني شوی او نږدې شپږ کاله يې د زندان سختې شپې ورځې زغملې دي. دی د يو سياستپوه او ټولنپوه او د هغه شخص په توګه، چې هم سياسي بدمرغيو کړولی او هم يې د غميزې ټول بهير په زور او زېر سره له نږدې څارلی، تر ټولو زيات زموږ د ټولنو سياسي او ټولنيزو ناروغيو ته متوجه شوی دی. ده دا هره ناروغي او نيمګړتيا له خپل علمي زره ليد څخه تېره کړې، شنلې او ارزولې ده او په پای کې يې د علاج او درملنې نسخه هم وړاندې کړې ده. که دا کتاب د سياست مينوال، لېوال او د عملي ډګر لوبغاړي په دقت ولولي او هغه هضم کړي، نو پوره باور دی، چې نه يوازې خپله به د زياتو سياسي تېروتنو مرتکب نه شي، بلکې د نورو سياستوالو د تېروتنو او جنايتونو مخنيوی به هم وکړي.

د همداسې ورځې په هيله

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعيل يون

ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ

کابل- افغانستان

۱۳۷۷ ل کال د کب ۲٤مه نېټه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندوی یادښت

زموږ ګران هېواد افغانستان نه یوازې د هېواد د سترو اتلانو او ساتونکو استوګنځی و، بلکې ستر تمدنونه یې هم رازېږولي، په دیني او دنیايي پوهنو کې یې ستر ستر پوهان بشریت ته وړاندې کړي دي. زموږ تاریخ له ډېرو لوړو ژورو ډک دی، یو وخت دا خاوره په سیمه کې د پوهې، هنر او سیاست مرکز و او ځینې وخت د نړیوالو ښکېلاکګرو او نړۍ نیونکو د لښکرکښیو قرباني شوې هم ده.

په داسې حال کې چې پخوا دا هېواد د پوهې او فرهنګ مرکز و، خو په معاصر تاریخ کې زموږ خلک تل د سیمې او نړۍ د ځواکونو له یرغلونو سره لاس او ګرېوان وو. خپل ټول ځواک یې د هېواد او ملي نوامیسو د دفاع په لاره کې لګولی او د دې وخت یې پیدا کړی نه دی، چې د پوهې او هنر ډیوه نوره هم روښانه کړي. بیاهم د هېواد پوهانو هڅه کوله له سترو مالي او سیاسي ستونزو سره سره د خپلو لاس لرلو امکاناتو تر بریده د پوهې دودولو او تدریس ته دوام ورکړي. زموږ په هېواد کې د پوهنیزو او کلتوري چارو وده، قناعت بښونکې نه وه، خو کلتوري انحطاط هم واکمن نه و، ددې هیله موجوده وه، چې د وخت له غوښتنو سره سم د پوهنیزو او کلتوري چارو پرمخبیولو کې سترې برياوې زموږ د خلکو په برخه شي. خو په خواشینۍ سره چې پر ۱۹۷۸م کال کمونیستي کودتا او ورپسې زموږ پر هېواد د سرو لښکرو یرغل د ټولنیز ژوند په ټولو برخو کې د ګډوډیو پیل و. کمونست ګوند او یرغلګرو ځواکونو غوښتل د زور او دولتي واک په واسطه د دې خاورې خپلواک ملي هویت له منځه یوسي، د هېواد تاریخ تحریف او ټولو اقتصادي، سیاسي، کلتوري او ټولنیزو پدیدو ته، له شوروي څخه راغلی سور رنګ ورکړي.

بې شمېره هېوادپال پوهان او متخصصین قرباني شول، له هېواد څخه د مغزونو فرار پیل شو، د هېواد زېربنا او اقتصادي بنسټ ویجاړ شو او په پای کې د دولتي اداري جوړښت له منځه لاړ، د پردیو او ګاونډیو هېوادونو له غرضه ډک لاسونه د هېواد ګوټ ګوټ ته ورسېدل. د پرچم، ملي ستم، وحدت حزب او اسلامي جمعیت ګډه کودتا، چې د روسیې او ګاونډیو هېوادو دجاسوسي کړیو له خواپلان شوې وه او د نوموړیو هېوادونو عملي ملاتړ یې درلود، بشپړه سیاسي، اقتصادي، کلتوري او اخلاقي ړنګونه یې رامنځته کړه، چې د هغو تشریح ددې سریزې له زغم نه وتلې خبره ده.

د ژوند د ټولو برخو بیا رغونه د اوسني او راتلونکي پښت ستره او لویه دنده ده. په هېواد کې د سولې او حقوقي دولت له نشتوالي سره سره، ټول هېوادپال کسان مسوولیت لري، چې په هېواد کې د عادي ژوند د بېرته راګرځېدلو لپاره، د خپلو امکاناتو تر بریده هڅې وکړي، د پوهنیزو او روزنیزو موسسو بیارغونه او د پوهنیزو او کلتوري چارو لپاره هلې ځلې هغه ستر مسوولیتونه دي، چې په دې لړ کې راځي.

دا کتاب په هېواد کې د نومیالیو ملي، سیاسي، علمي او ټولنیزو شخصیتونو څخه د یوه شخص اثر دی؛ پوهنوال استاد روستار تره کي دا اثر نه یوازې د جهاد په سختو شرایطو کې لیکلی، بلکې دی په خپله د افغاني او ملي هویت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیاځلونې د مبارزینو په مخکښانو کې دی. ده په افغاني خپرونو کې په حیرانوونکي جرئت او غوځ منطق سره د پردیو له دسیسو نه پرده پورته کړې او د افغانستان خلک یې له هغو سترو خطرونو څخه چې زموږ هېواد او خلکو ته متوجه وو، خبر کړي دي.

د پښتني فرهنگ د ودې او پراختیا ټولنه، چې پر دې وروستیو وختونو په المان هېواد کې د کلتوري انحطاط پر وړاندې د مبارزې لپاره جوړه شوې ده. د هېواد په دواړو ژبو پښتو او دري ددې کتاب د خپرونې ویاړ لري.

په درناوي

د پښتني فرهنگ د ودې او پراختیا ټولنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال پېژندګلوي

پوهنوال ډاکټر محمد عثمان روستار تره کی د هېواد له لویو ملي، علمي او سیاسي شخصیتونو څخه دی. دی پر ۱۳۲۰ل کال د کابل ښار په یوې پوهنیزې او فاضلې کورنۍ کې زېږېدلی دی. ده خپلې منځنۍ زده کړې پر ۱۳۳۹ل کال په استقلال لېسه کې پایته ورسولې او پر ۱۳۴۳ل کال د کابل پوهنتون له حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي څخه فارغ شو. ډاکټر محمد عثمان روستار تره کی پر ۱۳۴٦ل کال د لوړو زده کړو لپاره فرانسې هېواد ته لاړ او پر ۱۳۵۰ل کال د عامه حقوقو په څانګه کې د ډاکټر ډپلوم په اخیستلو بریالی شو.

ډاکټر روستار تره کی پر ۱۳۵۱ل کال د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي د تدریسي کدر غړی شو.

نوموړی د ۱۳٦۱ل کال د غويي(ثور) پر میاشت د افغانستان د استادانو او ښوونکو د ټولنې په کدر کې د فعال غړیتوب له امله چې د شوروي یرغل پر ضد، د پوهنتون او معارف د ښوونکو د مقاومت لپاره جوړه شوې وه، ونیول شو. د لاسپوځي کمونیست رژیم څارنوالۍ، د تش په نامه انقلابي محاکمې، د یوې ناځرګندې غونډې په ترځ کې، ډاکټر محمدعثمان روستار تره کي ته، د اعدام سزا غوښتنه وکړه. محکمې په وړاندېز شوې سند کې نرمښت راوست او دی یې په لس کاله زندان محکوم کړ. د دې حکم پانه به په راتلونکي مخ کې ولولئ.

ډاکټر محمد عثمان روستار تره کی د نړیوالو ټولنو، په ځانګړي ډول د بښنې نړیوال سازمان او د ملګرو ملتو د بشر حقوقو د کمیسیون راپور تر (ارمه کورا) په هڅو او اغېزو د ۱۳٦٦ل کال د وږي پر میاشت د پینځه کلن بند تر تېرولو وروسته، له زندانه خوشې شو.

د روڼاندو په باب له دود سره سم د خاد پالیسیو، دا غوښتل چې ډاکټر محمد عثمان تره کی باید له زندان څخه تر خلاصون وروسته تر څارنې لاندې وي، چې بهر ته یې د تلو مخه ونیول شي. نوموړي له زندان څخه تر راوتلو وروسته، د خپلې مبارزې دوام او بهر ته د تلو هدف پټ وساته، یو ځل یې په پوهنتون کې پر خپلې تدریسي دندې پیل وکړ. ډاکټر روستار تره کي د مبارزې د دوام لپاره زیات مجال پیدا نه کړ. دی یو ځل بیا د ۱۳٦۸ل کال د غبرګولي پر میاشت، د (واد) په اووم ریاست کې زنداني شو او جسمي شکنجه ورکړل شوه. دا ځل د ناروغۍ او د پوهنتون د استادانو د هغې غونډې د درناوي په خاطر، چې د جمهوري ریاست په مقر کې، د ډاکټر نجیب الله د وینا د اورېدلو لپاره جوړه شوې وه، تر یو میاشتنې زندان وروسته خوشې شو.

ډاکټر تره کی، چې نږدې (۱۵) کاله یې په حقوقو پوهنځي کې تدریس کړی دی، د حقوقو او سیاست په څانګه کې د ګڼو تالیفونو لرونکی دی، چې ځینې تر کمونیستي کودتا دمخه کلونو کې د پلازمېنې په خپرونو او ځینې یې تر کډوالۍ (مهاجرت) وروسته د هجرت په خپرونو کې خپاره شوي دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر محمد عثمان روستار تره کی د فرانسې، المان، ایټالیا، سویس، اتریش، یونان، ترکیې، یوګوسلاویا او ایران هېوادونو ته سفرونه کړي، پر ۱۳٦۸ل کال یې لومړی پاکستان او بیا پر ۱۳۷۰ ل کال فرانسې ته هجرت کړی دی.

نوموړی څلور زامن لري.

په درناوي

خپرندوی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د انساني ټولنو او ټولنیزو پېښو پوهنیزې مطالعې ته، ټولنپوهنه یا سوسیولوژي وایي، چې له ابژیکتیف تحلیل، شمېریزو (احصایه یي) بېلګو او نورو څخه د خپل کار د لارې (مېتود) لپاره ګټه پورته کوي.

که چېرې ټولنپوهنه، د ټولنې د فعالیت او تشکل د مطالعې وسیله وګڼو، نو ((اګوست کانت)) (۱۸۱۹-۱۸۲٦) باید د هغې د بنسټ ایښودونکي په توګه وپېژندل شي. ده ټولنپوهنه یوه ګټوره پوهه ګڼله. ((دورکیهم)) (۱۸۹٤) لومړنی سړی دی، چې د ټولنیزو پېښو د څېړنې لپاره یې د داسې مطالعې لار ښېرته کړه چې پر پوهنیزو(میتودیکو) ولاړه وي. تر ده وروسته ((ماکس ویبر)) (۱۸٦٤-۱۹۲۰)، ((پول فلکس)) (۱۹۰۱-۱۹۷٦)، ((تلکوت پرسان)) (۱۹۰۲-۱۹۷۹) او نورو په خپل وار سره د ټولنپوهنې دمیتودونو د پلټنې او د موضوعګانو د سپړنې په برخه کې کار وکړ.

په هر ډول! د ځواک د پیدا کېدو څرنګوالی، دهغه د کارونې ځایونه او د هغه دنده، له هغو سترو ټولنیزو پېښو څخه دي، چې د ټولنپوهنې د مطالعې منځی (محور) جوړوي. که چېرې ځواک د دولتي تشکیل په اړانه کې ځای شي او یا د نفوذ رسالت د دولت داخل ته لاره ولري، سیاسي ټولنپوهنه یې مطالعه کوي.

تر لاس لاندې اثر کې لیکوال هڅه کړې، د دولت د تشکیل له منځ څخه تر قاعدې پورې د ځواک جوړښتونه مطالعه کړي او همدارنګه د ځواک نښې نښانې له پورته څخه نیولې تر ولسي تیتو پرکو هغو پورې په مقدماتي توګه په لنډیز سره وڅېړي.

په افغانستان کې قهر (خشونت) او روغه د تاریخ په غېږ کې د پېښو زېږوونکو پدیدو په توګه، د ټولنپوهنې غوره موضوعګانې جوړوي. لیکوال په لنډیز سره په دوو برخو کې، د دغو دوو پدیدو یادونه کړې ده.

دا ټکی هم د یادونې وړ دی، چې د شننې (تحلیل) د اکاډمیکې طریقې رعایت تل د پام وړ دی، د شمېرنو او ارقامو منځپانګې یا محتوا ته د اخباري او ژورنالیستکو خبرو یو څه رنګ ورکړل شوی، له لیکوال څخه د ژور، څېرمن او پراخ بحث مجال اخیستل شوی دی.

له نابشپړتیاوو او نیمګړتیاوو سره سره، دا لیکنه د افغاني ټولنپوهنې د یوې لنډې پیلامې په توګه، کولای شي، د نظر د څښتنانو د ژورو او پراخو پلټنو لپاره د هڅونې سبب شي.

د اثر په لیکنه کې د لیکوال له ذهني پانګې څخه ډېره ګټه اخیستل شوې، په هغو ځایو کې چې له سرچینو او اخځونو څخه بهره، د حافظې له یادښتونو څخه کار اخیستل شوی، هغو ته په لمنلیک کې اشاره شوې ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يادونې بل ټکی دا دی، چې د دې رسالې ځينې برخې د هغو ليکنو را اخيستنه (اقتباس) دی، چې د ليکوال په قلم، پر وروستيو کلونو د هجرت چاپېريال په افغاني خپرونو کې خپرې شوې او د رسالې تر بحث لاندې موضوع سره يې په يو نه يو ډول اړه پيدا کړې ده.

دا سريزه به نيمګړې پاتې شي، چې له خپلو هغو ننګياليو ځوانانو نه، چې د چاپ او خپرونې د فرهنګي کمېټې له لارې يې، په خپله خوښه، د دې رسالې د چاپ، خپرولو او وېشلو نوښت کړی، مننه او منني ونه کړم. دا ښاغلي دادي: ښاغلی جمال رحمان او ښاغلی خليل رحمان رسولي.

فرانسه

د۱۹۹۷ کال مارچ

پوهنوال ډاکټر محمدعثمان روستار تره کی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

د ټولنيز او سياسي ژوند ارزښتونه

لومړی څپرکی: د افغانستان تعاملي او دوديزه ټولنه، د ټولنيز او سياسي ژوند د ځانګړو (ضوابطو) درلودونکې ده. په دې ټولنه کې د اسلام دين، جهاد او غزا، قبيله يي اړيکي، کليوالي او ملي جرګې، ملتپالنه او سلطنتي دستګاه، د دولت د جوړښت بنسټونه جوړوي.

دويم څپرکی: له مذهب، قبيلې او کورنۍ، شتمنۍ، سن او د ژوند تجربې، بوروکراسۍ د جهاد قوماندې، ټکنوکراسۍ، اردو او ايډيولوژۍ څخه د سياسي ځواک د ملاتړو توکو په توګه ګټه اخيستل شوې ده.

دريیم څپرکی: د دوديزې قبيله يي ديموکراسۍ رعايت، د افغاني ټولنې ستونزمنې او پېچلې څېرې او د هغې نامتجانس قومي او قبيله يي جوړښت ته تر يو حده ثبات او انډول ورکوي. خو په ټوليز ډول زور او (قهر) د سياسي لوبو واکمن توکي (عنصر) ګڼل کېږي.

افغاني ټولنه له خپلو کړکېچنو او جنجاليزو پېښو سره، چې ځينې وخت ان د هغې د ژوند دوام تر پوښتنې لاندې راولي، کېدی شي د وخت له ازمېښت څخه روغه رمټه راووځي؟

د ورځې ستره پوښتنه همدا ده، چې موږ د هغې د ځواب لپاره، له سياسي ټولنپوهنې (Sociologie Politique) څخه مرسته غواړو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د دولت د جوړښت بنسټونه

الف- د اسلام دین: د افغانستان په تاریخ کې ملي پاڅونونه، چې د یو واحد ملي دولت د جوړېدو سبب شوي، تل له مذهبي ملاتړ څخه برخمن وو. د ۱۹مې پېړۍ په پای او د (۲۰)مې پېړۍ په پیل کې، د انګلیس د یرغل پر وړاندې، د افغانستان د خلکو پاڅونونو همدغه مذهبي او ملي انګېزنې درلودلې.

په اتیایمو کلونو کې د روسي یرغلګرو پر ضد، زموږ د خلکو ملي او اسلامي جهاد، زیاتره د افغانستان د اسلامي هویت پر بنسټ ډېره لګوله. خو له دې سره سره د افغانستان په تاریخ کې اسلام او ملتپالنه له یو بل سره اوبدل شوي دي. په دې کې شک نه شته چې موږ ان تر اسلام دمخه په خپل هېواد کې د سیمه ییزو (جبهو) لرونکي، ملي غورځنګونه درلودل، خو تر هغه وخت پورې چې دا غورځنګونه له مذهبي ارزښتونو سره یوځای شوي نه وو، ټینګې او پراخه اغېزې یې نه درلودلې. اسلام که له یوې خوا د افغانستان د خلکو د اسلامي او ملي هویت د دفاع اساسي خوځندوی و، له بلې خوا یې ګڼ قومیزې او نامتجانسې افغاني ټولنې ته تجانس او یووالی وربښه. افغاني قومونه او قبایل د اسلام تر بیرغ او لارښوونو لاندې د روحانیت پر یو واحد مرکز ګروهمن (معتقد) شول او دې کار د ټولنې په سیاسي ثبات، په ځانګړې ډول، هغه وخت چې سلطنت د سیاسي خبرو پر (بلا منازع) مرکز بدل شو، ملي یووالی یې تامین کړ او د بیعت یوه سرچینه وګرځېده، نو په دې بهیر کې اسلام ډېر موثر واقع شو.

په افغانستان کې مذهب او سیاست یو له بله بېل شوي نه دي. د هېواد په تېرو قوانینو کې، د دولتي ځواک د نیولو لپاره، دا شرط و، چې واکمنان باید مسلمانان وي. واکمنو د خپل واک د ساتنې لپاره، تل له اسلامي فقې کار اخیستی، له خلکو یې بیعت اخیستی او د مذهبي مناسکو د ترسره کولو پر وخت د خلکو ترخنګ ودرېدلي دي.

په افغانستان کې د قوانینو زیاته برخه د اسلامي شریعت (حنفي مذهب) پر بنسټ ولاړه ده. له ډېرې پخوا څخه د ځانګړو دیني مدرسو جوړول، د خلکو د دودیزو (تعاملي) حقوقو برخه ګڼل کېده او د دولت له خواپرې هېڅ ډول بندیز لګول شوی نه و. د د دولت په تعلیمي موسسو کې د دیني پوهنو تدریس د لومړنیو، منځنیو او لوړو زده کړو د پروګرام یوه برخه وه. په پایله کې ویلای شو، چې د یو اسلامي هېواد په توګه په افغانستان کې دین، ملتپالنه او سیاست ګډ او څنګ په څنګ دي.

ب- جهاد او غزا: جهاد او غزا سپېڅلې جګړې ته وایي. په افغانستان کې تر اسلام وروسته، د یو نامسلمان یرغلګر پر وړاندې د دین، هېواد او ملي نوامیسو دفاع، د جهاد تر بیرغ لاندې ترسره شوې ده.

کله چې جهاد له افغاني ملتپالنې سره غاړه غړۍ شوی، نو افغانستان ګاونډیو هېوادو ته د اسلام دین، افغاني فرهنګ او ژبې د خپرېدو پر یوه محور بدل شوی او د حقوقي دولت د جوړښت د بنسټ کار یې ورکړی دی.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې جهاد د ياد وړ سوبو او لويو امپراتوريو د جوړېدو لپاره وسيله وه، د اسلام دين په ښه توګه د دغو ګڼ قوميزه امپراتوريو تجانس او سياسي سمون تامين کړی دی.

د افغانستان خلک د ملي يووالي له هغه يوازيني ځواکمن احساس څخه، چې د جهاد په بهير کې يې لاره، د ژوند په عادي چارو کې ورڅخه يو څه بې برخې و.

تر هغه وخت پورې، چې جهاد د تاج و تخت د مدعيانو د سوداګرۍ او ګټې پر ناروغۍ نه و اخته شوی او په هېواد کې د نويو لوبغاړو د رانيولو لپاره، د بهرنيانو لاسوهنې زياتې شوې او پراخه شوې نه وې، د افغانستان بېلابېلو قومونو د يو واحد ملت په چوکاټ کې، د پاملرنې وړ يووالی درلود. پر هغه وخت د افغانستان خلکو، په جهاد کې تر برې وروسته په يو زړه او يوه غږ داسې سياسي او ټولنيز بنسټونه جوړ کړل، چې د يو نوي (عصري) دولت جوړښت ته يې لاره اواره کړه. په افغانستان کې د ۱۹مې پېړۍ په پای او د ۲۰مې پېړۍ په پيل کې د حقوقو يا حقوقي دولت ستر جوړښتونه، لکه مرکزي حکومت، پارلمان او د جهاد تر برې وروسته قضايي جوړښتونه، د خپلواکۍ ګټل او د انګرېزي ښکېلاک ماتې، زموږ د خلکو په برخه شوي دي.

د افغانستان د پښتني قبايلو ترمنځ جهاد له قبيله يي دود سره په ښه شان اوبدل شوی دی. خلک د جهاد اعلان په ملي اتڼ سره لمانځي، په ګرمو ولولو ډول او نغاره نر، ښځې او ځوانان د غزا ډګر ته رابولي.

ښځې د جهاد لپاره د نارينه وو په سرښندنه کې ستره ونډه لري، دپښتو حماسي لنډيو بيتونه ددې اند ښکارندويي کوي لکه:

که تور اوربل مې ميراتېږي

د دين غزا ده جانان نه منع کومه

او يا

که په ميوند کې شهيد نه شوې

خدايږو لاليه بې ننګۍ ته دې ساتينه

ج- قومي او قبيله يي اړيکي (مناسبات): په افغانستان کې بېلابېل قومونه او قبايل ژوند کوي؛ پښتانه، تاجک، هزاره، ازبک او ترکمن يې غټ قومونه دي. پښتانه د افغاني ټولنې په جوړښت کې واکمن عنصر جوړوي. له ۱۸مې پېړۍ څخه يې د شوروي تر يرغله پورې، په افغانستان کې د نورو قومونو د نږدې او صميمانه ملګرتيا په همکارۍ، دولتي او سياسي واک په لاس کې لاره او د افغانستان د دولت بنسټ ايښودونکي ګڼل کېږي. ناپښتنو قومونو په تاريخ کې هېڅ وخت هم له دې واکمن عنصر سره دسياسي واک لپاره يو جدي وسلوال رقابت نه دی کړی او نه يې دا مورچل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره کړې دی، تل یې د هېواد د اداري په برخه کې دویم رول منلی و، دې وضعې د هېواد سیاسي او ټولنیز ثبات تضمین کړی و.

د ۱۹۷۹م کال د دسمبر پر میاشت، کله چې شورویانو پر افغانستان یرغل وکړ، پر همدې وخت ځینې قومي لږکي (اقلیتونه) د پښتنو د سیاسي واک د قدرت یا د تاریخي چلوونکي (متصدي) پر ضد وښورېدل.

د- لویه جرګه :

یو- د قبیله یي ولسواکۍ په ټینګښت کې

د لويې جرګې اغېز:

لویه جرګه چې له ملي، ټولنیزو، مذهبي شخصیتونواو د قومونو او قبایلو له نامتو مشرانو څخه جوړېږي، د قبیله یي ولسواکۍ د نظام په سیوري کې، د ژوند د دوام لپاره د افغان ملت د ارادې سیاسي او حقوقي څرګندوی بلل کېږي.

(لويې جرګې) د افغاني ټولنې د ټولنیزو، سیاسي، اقتصادي او رواني شرایطو زېږندې دي، چې دودیزې او ځانې ولسواکۍ (دیموکراسۍ) هم په خپله لمن کې رانغاړي. همدا لويې جرګې دي، چې د یو واحد ملي ارمان او یا هم د واکمنو د سیاسي موضع د ثبیت لپاره یې تاریخي پېښې سره اوډلي دي. په داسې حال کې چې لېبرالي ولسواکۍ د ناسم پیوند په شان، د پردیو د تقلید څرګندونه کړې ده، خو لویه جرګه د دوېزې ډیموکراسۍ په توګه، د هېواد په تاریخ کې ژورې ریښې لري.

(لويې جرګې) تر نورو جرګو لوړې دي او (د پارلمان په ګډون) د دولت تر ټولو برخو زیات حقوقي صلاحیت لري، ان په نامستقیم ډول (د واکمن له لارې) د افغانستان د معاصر دولت په جوړښت کې، د ملي واکمنۍ د ځواک وسیله ګرځېدلې ده.

لويو جرګو په دې لاندې چارو کې هم خپل اغېز شیندلی دی: د واکمن ټاکنه، د اساسي قانون تصویب، د عادي قوانینو تصویب او بدلون، د بهرني سیاست په برخه کې، د سترو ملي مسئلو په باب، دولت ته د لارښوونې لپاره د کړنلارې صادرول او نور...

د افغانستان د معاصر دولت د موسسې لويې جرګې (۱۷۴۷م) د افغان او انګلیس د لومړي جنګ د لويې جرګې (۱۸٤۱)، د غزني د لويې جرګې [د افغان او انګلیس دویم جنګ] (۱۸۷۸) او د پېښور [د شوروي پر ضد د جهاد سوق (۱۹۸۰م) کال له لويې جرګې پرته، د نورو زیاتو لويو جرګو جوړښت او په هغو کې د بحث او مطرح موضوعګانو عملي نوښت تل د واکمنو په لاس کې و. هغه وخت واکمنو ډلو، د وخت د حکومتونو او دولتونو د سیاست او پالیسیو د توجیه لپاره، د لويې جرګې په ترکیب او د هغې د اجنډا په ترتیب کې، له خپل واک او اغېز څخه کار اخیستی دی. د زور له دې اغېز سره سره، د واکمنو ډلو او د خلکو د استازو ترمنځ، په هغو شرایطو کې، چې واکمن د ملي یووالي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ممثلین وو او مذهبي اتوریته یې درلودله او د ټولنې د سیاسي شعور کچه ډېره ټیټه وه، ډېر زیات توپیر نه و. په بله وینا په لویه جرگه کې گډونوالو مخورو، ټولنیزو شخصیتونو، خانانو، لارښوونکو، مذهبي پوهانو او عالمانو باید لږ تر لږه د خلکو باور درلودلای چې په دې ډول جرگو کې یې گډون کړی وای. له دې پرته د دولت چلوونکي، د خلکو له خوا د دولت د غوښتنو د ملاتړ په لاره چاره کې له ستونزو سره مخامخېدل او د لویې جرگې له جوړېدو څخه د مقاماتو هغه هیله نه پوره کېدله چې د دوی په زړه کې وه.

په تېره نیمه پېړۍ کې، د وخت د حکومتونو له خوا، لویې جرگې ته د اساسي قوانینو وړاندې شوې مسودې او د لویو جرگو له خوا د تصویب شویو متنونو پرتلنه، دا په ډاګه کوي، چې لویې جرگې د مسودو په متنو کې لږ تر لږه له پنځه لسو څخه تر دېرش فیصدو پورې بدلون راوړی، له دې څخه ښکاري چې دا جرگې په ټولیز ډول د حکومتونو تر اغېز لاندې نه وې او په ځینو برخو کې د واکمنو جرگو په توگه څرگندې شوې دي.

په افغانستان کې د شوروي له یرغل څخه، د رازېږېدلې جگړې دوام، لویه جرگه د کابل حکومت د سیاسي لوبو لوړو ژورو ته ور دننه کړه او هغه یې د مقاومت په ځواکونو کې، د خبرو اترو یوه جنجالیزه موضوع وگرځوله. په داسې حال کې چې دمقاومت د ځواکونو زیاتې برخې، لویه جرگه د یوې ټولنیزې کارېدونکې موسسې په توگه تایید کړې، د سولې نوښت د بریې لپاره د هغې د رول پر تثبیت، د نظر اختلاف لري. د لویې جرگې دود د سیاسي، قومي او مذهبي مخالفینو پر ناروغیو هم اخته شو.

سیاسي: له دې پلوه هغه اشخاص او تنظیمي ډلې، چې له جهاد څخه نویو راپیدا شویو شرایطو، دوی د نوي سیاسي ځواک په توگه د پام وړ گرځولي دي، لویه جرگه د واک د کلاسیکو او متروکو پدیدو، د بیا ژوندي کولو وسیله گڼي. دې اند هغه وخت لار زور اخیسته، چې د لویې جرگې له نوم سره د پخواني پاچا نوم یادېده.

قومي: ځینو قومي او مذهبي لږکیو ډلو او ډلگیو ته له دې کبله، چې په لویه جرگه کې دپښتنو قبایلو (اکثریت) ونډه، د افغانستان د معاصر دولت په جوړېدو کې د دوی رول او د دې ترڅنگ د ملت په لارښوونه کې د نوموړو قبایلو اغېز زیات و، لویه جرگه د اکثریت د حقوقي واکمنۍ د توجیه حربه گڼله، چې په پای کې د دولت په اداره کې، لږکیو ته د دویم رول د ورکړې سبب کېدله. د جهاد د دوران بغاوت او د ولسواکۍ له موازینو لرې د زیاتو غوښتنو کړکېچ، د دې سبب شوی و، چې هغوی د دولت په اداره کې، په فرعي رول قانع نه شي.

دې ډلو د لویې جرگې پر وړاندې قومي چلند وکړ او ان د افغانستان په تاریخ کې یې د ((جرگه بزرگ ملی))، ((مجلس کبیر میهنی)) پر نومونو د لویې جرگې د نوم دبدلانه هڅه وکړه .

مذهبي: له دې پلوه چې بنسټپال اسلام، په لویه جرگه کې د ولس د استازو گډون، د مذهبي پوهانو د یوې اهل (حل و عقد) جرگې تر اعتبار کم گڼې، نو دې نظر هم خپل اغېز درلود. بنسټپال چې نوې د اسلامي نړۍ په تصوررولو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره، د افغانستان چارو ته داخل شوي وو، لویه جرګه یې د افغان ملتپالنې څرګندوی بلله، فکر یې کاوه اسلامي انترناسیونالیزم د ملتپالنې له نوم سره، چې په هر ډول افاده شي، مخالف دی.

که چیرې د جګړې په شرایطو کې انتخابات، چې زموږ په چاپیریال کې یوه نا اشنا پدیده ده، د یو سیاسي توافق د لاسته راوړلو لپاره، چې د یو حکومت په چوکاټ کې راڅرګندیږي، منتفي وګڼل شي، د جګړې د ختمولو یا لږ تر لږه د کړکیچ د کمولو لپاره یوازې یوه لاره پاتې کیږي او هغه د لویې جرګې جوړیدل دي. په کړکیچن حالت کې د لویې جرګې د جوړیدو لپاره کیدی شي زیات شمیر دلیلونه وړاندې شي. له دې جملې نه:

_د سولې او سیاسي ثبات د تامین لپاره د افغاني قبیله یي ډیموکراسۍ پر اصولو برابرې، پر یوې داسې موسسې ډډه لګول چې د تاریخ په اوږدو کې یې د لیبرالې ولسواکۍ تر تجملي جوړښت څخه زیات، خپل قابلیت په زبات رسولی وي.

_که چیرې لویه جرګه د یو انتقالي حکومت د ټاکلو لپاره موظفه شوې وي، انتقالي حکومت ته د سیاسي او حقوقي ځواک ورکړه، هغه هم په داسې شرایطو کې، چې ځینې جهادي تنظیمونه د وسلوال جهاد د غوښتنې په پرمخبیولو سره یوازې او یوازې خپل ځان په هیواد کې د سیاسي ځواک بلا منازع وارث وګڼي.

_په داسې شرایطو کې چې ټولې تنظیمي ډلې د جهاد د لسیزې په بهیر کې، له بهرنیو لاسوهونکو هیوادو څخه اغیزمنې شوې، د دودیزې جرګې له لارې د سولې د ټینګښت په برخه کې، په خپله افغانانو ته د نوښت ورکړه.

_په افغاني ټولنه کې ((چوپ اکثریت)) ته د سیاسي او حقوقي ملاتړ ورکړه، هغه اکثریت چې غږ یې یوازې د جګړې له ډګر څخه د باندې اوریدل کیږي. د (بې پرې کسانو) د رول ټاکنه او د ننداري له حالت څخه د هغو را ایستل.

د ناپیلو اشخاصو، سوله غوښتونکو جهادي قوماندانانو، بوروکراتانو، د معارف او پوهنتون استادانو او د منځلارو تنظیمونو د یو نوي ایتلاف د جوړیدو لپاره د لارې لټون، د سولې د ځواکونو دا ایتلاف چې د پراخه تفاهم پر بنسټ منځته راغلی، باید ډاډه شي، چې جګړه مار ځواکونه به په راتلونکي سیاسي ژوندانه کې تجرید او څنډې ته کړي .

_د سیاسي تفاهم او سولې، لکه ټاکنې، رفرنډم او نورو د ټینګښت لپاره، د بل هر ډول پروسیجر په اندول د لویې جرګې د جوړیدو اسانتیا، په داسې شرایطو کې چې دلویې جرګې د یاد وړ جوړوونکي عناصر تر افغانستانه بهر ژوند کوي.

په کړکیچنو شرایطو (لکه د جګړې د اتلسو کلونو پر مهال) کې د لویې جرګې د جوړیدو ترکیب، د نویو غږیو غوښتنه کوي. په دې مانا چې نوي عناصر لکه د جهاد مشران، د جهاد قوماندانان، مخکښ اشخاص یا د ملي مقاومت د ځواک څرګندوی اشخاص باید د لویې جرګې په ترکیب کې شامل شي. سربیره پر دې که بیا هم لویه جرګه تر ملي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پولو د باندې جوړه شوه، له نويو دندو، لکه د سولې د نوښت تر لاسه کول او لارښود کدر له ټاکنې سره به مخامخ وي.

لويې جرګې د افغانستان د تاريخ د ټاکلو شرايطو زېږنده دي او په طبيعي ډول د هغو شرايطو له امله، چې دا جرګې په کې جوړې شوي دي، د څومره والي او څرنګوالي له پلوه يوه له بلې سره توپير لري.

د جګړې د وخت لويې جرګې او د سولې د وخت لويې جرګې يو څه توپيرونه لري. د سولې د وخت لويې جرګې له اوسنيو ستونزو، چې افغاني ټولنه ورسره لاس او ګرېوان ده مخامخ نه وې. کله که د کړکېچ او جګړې د وخت لويه جرګه وغواړي، له ګډوډيو او بغاوتونو سره مقابله وکړي، بايد فردي مشخصات او له ورځنيو مسايلو سره د مقابلې لپاره سم امکانات ولري.

د ګډوډۍ او ملي مشرتابه د نشتوالي په شرايطو کې، د لويې جرګې د جوړېدو غوره دليل، يو داسې حکومت ته د مشروعيت او تمثيلي ځانګړتياوو ورکول دي، چې د سولې او سياسي ثبات د ټينګښت دنده پر غاړه ولري.

ددې حکومت مشروع صبغه به، ټولې هغه ډلې چې په سپين سترګۍ سره د سياسي واک لپاره، د افغانستان د خلکو او ملت د نمايندګۍ ادعا کوي، بېوسلې کړي او نړيواله ټولنه په ځانګړي ډول د ملګرو ملتو سازمان به، د لويې جرګې د باور وړ اجرايي ځواک د پېژندنې له واقعيت سره مخامخ کړي.

مهمه پوښتنه داده، چې د جګړې او سياسي ګډوډۍ په شرايطو کې به څوک د لويې جرګې د جوړېدو واکمنه سرچينه وي؟ که د افغانستان د نوي دولت له موسسې جرګې او نورو لويو جرګو څخه، چې د بهرني يرغل پر وړاندې يې د ملي مقاومت لارښوونه کوله، په استثنايي توګه تېر شو، نورې لويې جرګې د افغانستان د واکمنو له خوا په هېواد کې د سولې او سياسي ثبات په حالاتو کې جوړې شوي دي. په داسې حال کې چې هېڅ يوه جنګيالۍ ډله او د کابل اداره، د حقوقي دلايلو په وړاندې کولو سره نه شي کولای د مشروعيت مدعي شي. موږ بايد د افغانستان د معاصر تاريخ په رڼا کې ماضي ته مراجعه وکړو دا سرچينه چې د لويې جرګې په شان يوه تاريخي پديده او د يو ډول مشروعيت څرګندويه ده. د پخواني مشروعيت ځينې ممثل سياسي شخصيتونه، له هغې جملې نه يو هم پخوانی پاچا دی، د لويې جرګې په جوړېدو کې د پخواني پاچا، د واک د غوراوي لپاره کولای شو ګڼ شمېر دلايل وړاندې کړو، له هغې جملې نه:

ــ پاچا د لويې جرګې د جوړېدو په برخه کې د زده کړو (کسبي) حقوقو لرونکی دی، نوموړي د خپل سلطنت پر وخت لږ تر لږه درې لويې جرګې (۱۹۴۱، ۱۹۵۵، ۱۹٦٤) جوړې کړي دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_که د ۱۹۷۳م کال کودتا، چې د سلطنت د ړنګېدو سبب شوه، د نوي مشروعیت پیل وګڼو، د سلطنت پخوانی مشروعیت یې د جمهوریت د مشروعیت تر شعار لاندې راوست، اوس د جمهوریت د مشروعیت د ممثل واکمن د نشتوالي له کبله، پاچا د یو اغېزمن عنصر په توګه یو ځل بیا مشروعیت پیدا کوي.

د اروپا په تاریخ کې تر ټولنیزو او سیاسي کړکېچونو وروسته د پخواني مشروعیت د بیا اعادې لپاره کولای شو، لږ تر لږه دوه بېلګې وړاندې کړو:

_په فرانسه کې د لوی انقلاب (۱۷۸۹م) تر پېښېدو وروسته، چې سیاسي او ټولنیز کړکېچ یې منځته راوړ، اتلسم لویي د سلطنت مشروعیت د اعادې په ارمان او د انقلاب د تګلارو د ساتنې په هیله، د چارو واګې په لاس کې واخیستې (Rest auration- ریستوراسیون.)

_په اسپانیا کې د فرانکو په مشرۍ د ملي متحدې جبهې او جمهوري حکومت ترمنځ تر خونړیو جګړو وروسته، چې د (۶۰۰۰۰۰) کسانو د وژنې سبب شوې، جمهوري حکومت سیاسي واک واخیست، د وراثت قانون پر ۱۹۷٤ کال، د سلطنت د مشروعیت اعاده تایید کړه، فرانکو پر ۱۹۷۵ کال لومړی جان کارلوس خپل ځای ناستی وټاکه.

خو په افغانستان کې پاچا یوازې په اوسنیو اضطراري شرایطو کې د مشروعیت وړ او د لویې جرګې د جوړېدو واکمنه مرجع ده. د راتلونکې سولې په شرایطو کې، له ډیموکراتیکو لارو چارو څخه د نوي مشروعیت په ټوکېدو سره به، د پخواني مشروعیت د پدیدې عمر پایته ورسېږي، یو دا وي چې خلک د ازادو ټاکنو له لارې پخوانی مشروعیت ومني. په هر حال! په افغانستان کې به هېڅکله د سلطنت د اعادې لپاره ملي او نړیوال شرایط مساعد نه وي.

په پایله کې په کړکېچونو شرایطو کې پر لېبرالي ډیموکراسۍ (لکه ټاکنو) ډېره لګول، چې زموږ ټولنه د هغې په ګټه بلده نه ده او پرله پسې جګړې، په سیاست کې توري ته لاس اچول پر یو واکمن قانون بدل کړي، امکان نه لري. د جګړې د ۱۸ کلونو تجربې وښودله، چې د مقاومت د ځواکونو ترمنځ د یو تفاهم پر بنسټ د یو سیاسي ایتلاف جوړېدل په همغه اندازه مشکل دي، لکه پر ۱۹۹۲ کال د مقاومت د ځواکونو او د کابل د ایتلافي اداري ترمنځ روغه جوړه.

د هر حکومت د اغېزمنتوب او اوتوریټي د تامین لپاره، چې غواړي په هېواد کې له سیاسي ثبات او په بهر کې له نړیوال باور څخه برخمن شي، باید مشروع صبغه، حقوقي او اخلاقي ځواک ولري. ددې ځواک د ورکړې مرجع لویه جرګه ده. د سولې نوښت باید لویې جرګې ته وسپارل شي. باید پرې نه ږدو، چې د افغاني قبیله یي ولسواکۍ او د افغانستان د معاصر دولت د ټوکېدو اصیله موسسه، د ځینو داسې خلکو د ولولو پر ناروغۍ اخته شي، چې د افغانستان د ټولنیز او سیاسي ژوند جوړښت او چوکاټ ته په لنډ فکرۍ، کینې او خیرنو سترګو ګوري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نن لویه جرګه دمشروعیت د اعادې، د سولې او سیاسي ثبات وسیله نه شي، د یوې تاریخي پدیدې په توګه به خپل ارزښت له لاسه ورکړي او هغه وخت به افغاني ټولنه د خپلو ستونزو د حل لپاره، له یوې نه جبرانېدونکې سازماني تشې سره مخامخ شي.

دوه- د دولت د حقوقي ستنو په تثبیت کې

د لویې جرګې رول: د افغانستان په لرغوني تاریخ کې، د مرکې او جرګې دود ژورې ريښې لري. د لاسته راغلو اسنادو له مخې د مسیح تر زېږېدو نږدې درې زره کاله دمخه، لومړنۍ جرګه په بلخ کې جوړه شوه او ((یما)) یې د پاچاهۍ لپاره غوره کړ.

تر میلاد دمخه پر ۳۲۷کال د هرات، بلخ، کندوز او فاریاب په ښارونو کې د سکندر مقدوني یرغلګرو لښکرو پر ضد د مقاومت لپاره ولسي جرګې جوړې شوې.

په ۱۳ میلادي پېړۍ کې د جلال الدین تر مشرۍ لاندې د بامیانو، غزني او پروان، سیمه ییز مشران، د چنګېز د یرغل پر وړاندې جرګې ته سره کېناستل، خو د بهرني یرغل پر وړاندې د افغانستان د خلکو پاڅون تل د جرګې د پرېکړې پایله (نتیجه) نه وي. ددې پاڅونونو زیات شمېر د خلکو د ناخاپي او په خپل سر عکس العمل له مخې منځته راغلي دي. لکه په ۱٦مه پېړۍ کې چې روښانیانو د مغلو د واکمنۍ پر ضد پاڅون وکړ، دې پاڅونونو ته د ایمل خان او خوشال خان په مشرۍ پښتنو قبایلو تر ۱۷مې پېړۍ دوام ورکړ.

د ۱۷مې پېړۍ په پای کې د محمد زمان خان او ذوالفقار خان تر لارښوونې لاندې د هرات خلکو د صفوي واکمنۍ پر وړاندې جګړې ته را ودانګل.

بالاخره د ۲۰مې پېړۍ په پای کې د هېواد ټولو خلکو د شوروي اتحاد د یرغل پر وړاندې په زړورتیا سره مقاومت وکړ.

د مغلو پر ضد د روښانیانو، د صفویانو پر وړاندې د هرات د ابدالیانو او د شورویانو پر ضد د افغانستان د ټولو خلکو پاڅون، خپلواک او خپل سرې غورځنګ و او د کومې مهمې جرګې له مخې، چې په تاریخ کې دې ثبت وي، نه دی تر سره شوی.

تر ۱۸ مې پېړۍ دمخه جرګو په عام ډول د بهرني یرغل پر وړاندې د تیت و پرکو سیمه ییزو مقاومتونو د لارښوونې دنده پر غاړه لرله او ډېرې سراسري او ملي صبغې یې نه لرلې؛ د لویې جرګې دا وروستۍ بڼه یې خپله کړې نه وه.

لویه جرګه د یوې ممثلې جرګې، ملي جرګې او د افغانستان د معاصر دولت د جوړونکې جرګې په توګه، پر ۱۷۴۷م کال د کندهار ښار په منځ کې جوړه شوه. دې لویې جرګې دنده لرله، چې له یوه پلوه د ایران د صفوي دولت پر وړاندې، د افغانستان د خپلواکۍ اعلان وکړي او له بله پلوه د هېواد لپاره مشر وټاکي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د ۱۹٤۷ کال (د کندهار شیر سرخ لویه جرگه) په هېواد کې د تمثیلوونکو لویو جرګو پیل وګڼو، د ۲۵۰ کلونو په اوږدو کې پر ملي مسایلو، د خبرو اترو لپاره لږ تر لږه دولس لویې جرګې جوړې شوي دي. په دې شمېر کې د کمونیستي نظام لویې جرګې، چې تشریفاتي بڼه یې لرله او د وخت د حکومتونو د پالیسیو د تایید لپاره مخکې تر مخې دنده ورسپارل شوې وه، شاملې نه دي.

له پورتنیو خبرو څخه ښرګندېږي، چې افغانستان په منځنې ډول په هرو نږدې ۲۰ کلونو کې یوه لویه جرګې لرلې ده. لویې جرګې په هېواد کې د دودیزو (تعاملي) حقوقو زېږندې دي او د قبیله یې دیموکراسۍ د نظام په سیوري کې، د افغان ملت د ارادې، سیاسي او حقوقي ښرګندوی بلل کېږي.

کولای شو لویې جرګې د هغو د دندو له مخې پر دوو ډولونو ووېشو:

لومړی- هغه لویې جرګې چې د مرکزي حکومت د نشتوالي په شرایطو کې، د بهرني یرغل پر وړاندې، د ملي مقاومت د لارښوونې لپاره جوړې شوي دي.

دویم � هغه لویې جرګې چې د مرکزي حکومت په شتوالي کې، د ملي مسایلو په باب، د خبرو اترو لپاره جوړې شوي دي.

لومړی- ځینې لویې جرګې هغه وخت، چې هېواد د بهرني یرغل له خطر سره مخامخ او مرکزي حکومت موجود نه و او یا تر بهرني واک لاندې و، دملي مقاومت د لارښوونې لپاره جوړې شوي دي. دا لویې جرګې دا دي:

۱۷٤۷-د شیر سرخ مزار لویه جرګه: په دې جرګه کې له مغلي او صفوي واکمنۍ څخه، د افغانستان خپلواکۍ اعلان شوه.

۱۸٤۱-د کابل لویه جرګه: چې د افغان او انګلیس د لومړۍ جګړې لارښوونه یې وکړه.

۱۸۷۸-د غزني لویه جرګه: چې د افغان او انګلیس د دویمې جګړې په بهیر کې یې، د ملي مقاومت لارښوونه وکړه.

۱۹۸۰-د پېښور لویه جرګه: چې له یو واحد مرکز څخه یې، د شوروي پرضد، د افغانستان د خلکو د جهاد د سوق او اداري نیت لاره، خو د بهرنیانو د لاسوهنې له امله په دې کار کې بریالۍ نه شوه.

نومورې جرګې د ملي حاکمیت او سراسري حکومت د نشتوالي په شرایطو کې جوړې شوي دي. دې لویو جرګو د ملي مقاومت د تیت و پرکو ځواکونو په یووالي، پیوستون او د ملي تفاهم د لارو چارو په برابرولو کې ډېره مرسته وکړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنۍ لويې جرګې پر داسې وخت جوړې شوي، چې په هېواد کې مرکزي حکومت موجود نه و او دين د افغانستان د ګڼ قوميزه ټولنې د وصلوونکي توکي په توګه، د جهاد لپاره وکارېده او د ملي روحيې د ځواکمنۍ، سولې او سياسي ثبات لپاره يې لاره اواره کړه.

دې سره سره دې لويو جرګو د يو واحد ملت په چوکاټ کې، د بېلابېلو قومونو په يو ځای کولو سره، د افغان ملت جوړونې تاريخي لاملونه برابر او د ملي دولت د جوړېدو لپاره يې لاره اواره کړه.

دويم- لږ تر لږه اته لويې جرګې په داسې شرايطو کې جوړې شوي، چې هېواد کې مرکزي حکومت موجود و. پر دې وخت لويې جرګو د واکمنې ډلې او خلکو ترمنځ د اړيکو تامينوونکی رول ترسره کړی او واکمنې ډلې ته يې د ټولنيز ځواک په ورکړې سره، د هغو پرېکړې تضمين کړي دي.

نوموړې لويې جرګې په خپل وار سره د دندو له مخې په دوه ډوله دي:

يو هغه لويې جرګې، چې د افغانستان د بهرني سياست د اصولو د ټاکنې او بل د موسسانو لويې جرګې، چې د هېواد اساسي قوانين يې وضع کړي دي.

الف- درې لويې جرګې، چې د افغانستان د بهرني سياست د کرښو د تثبيت دنده يې لرله، په لاندې ډول دي :

۱۹۱۶م کال د کابل لويه جرګه (د حبيب الله سلطنت) او ۱۹۴۱م کال د کابل لويه جرګه (د محمد ظاهرشاه سلطنت). دا دوه لويې جرګې د لومړۍ او دويمې نړيوالې جګړې په اړه، د افغانستان د دريځ د ټاکنې لپاره جوړې شوي دي.

دريېمه لويه جرګه په کابل کې پر ۱۹۵۵م کال (د ظاهرشاه وخت) جوړه شوه، په اجنډا کې يې د پښتونستان مساله، د افغانستان د دفاعي بنسټ پياوړتيا او د ((سنټو)) د پکټ په باب، د دولت د دريځ څرګندول، شامل وو.

نوموړې درې جرګې، چې موږ يې نمونه واخيستل، د بهرنيو مسايلو په باب، د افغانستان د دولتي واکمنۍ د واک د حق د حقوقي ستنو د ټينګښت او تثبيت تمثيلوونکې دي.

له هغو لاربښوونو څخه چې دې لويو جرګو، د افغانستان د بهرني سياست په باب، د وخت حکومتونو ته کړي، داسې څرګندېږي، چې لويې جرګې د هېواد د بهرني سياست د ټاکنې، تر ټولو لوړې مرجعې دي.

سربېره پر دې لويې جرګې د افغانستان د ناپېيلي سياست د ټاکنې لوړ مقام او هم نوښتګرې ګڼل کېږي. د افغانستان د ټولو حکومتونو له خوا، چې له خپلواکۍ څخه د شوروي تر يرغل پورې (۶۰) کاله يې د چارو واګې په لاس کې اخيستي، د لويې جرګې له خوا، په دوديز ډول، د ټاکل شوې ناپېيلې تګلارې، درناوی کېده.

ب- د موسسانو لويې جرګې، چې د اساسي قوانينو د تدوين او بدلون (تعديل) لپاره جوړې شوي دي، په لاندې ډول دي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_۱۹۲۸م کال د پغمان لویه جرگه (د اعلیحضرت امان الله خان وخت).

_۱۹۳۱م کال د کابل لویه جرگه (د نادرشاه وخت).

_۱۹٦٤م کال د کابل لویه جرگه (د محمد ظاهرشاه وخت).

_۱۹۷۸م کال لویه جرگه (د سردار محمد داود خان وخت).

هغه قوانین چې د پورتنیو لویو جرگو په وسیله تصویب شول، د افغانستان د دولت حقوقي بنسټونه یې ټینگ کړل.

د ۱۹۲۳م کال جرگه پر داسې وخت جوړه شوه، چې د افغانستان د خپلواکۍ تر گټلو یوازې څلور کاله تېرېدل او شاه امان الله د مشروطه غوښتونکو د کړی، چې د محمود طرزي له خوا یې لارښوونه کېدله، د اصلاح غوښتونکو تلقیناتو تر سخت اغېز لاندې و.

خپلواک افغانستان باید د ملي ژوند د اصولي تنظیم او هم په نړیواله کچه د پېژندنې لپاره په خپلو پولو (حاکمیت) کې د حقوقو دولت ETAT DE DROIT ستنې ټینګې کړې وای. دا کار د ۱۹۲۳م کال د اساسي نظامنامې په واسطه ترسره شو. دې نظامنامې د لومړي ځل لپاره، په هېواد کې د پارلماني نظام د بنسټ ډېره کېښوده. د اساسي نظامنامې په واسطه، د دولت د شورا په نوم د جرگې (مجلس) وړاندوینه وشوه، چې په هغې کې د حکومت او خلکو استازي راټول شوي وو. شورا غالباً د مشورې واک درلود، خو کله کله یې د نظامنامو په اوډنې (تدوین) هم لاس پورې کاوه، د دولت شورا په واسطه نږدې دولس نظامنامې وضع شوې.

که څه هم د دولت شورا د یو مډرن (عصري) پارلمان په شان حکومت ته د باور رایې د ورکړې او د اجرائیوي ځواک د کنټرول، دود واکونه نه لرل، خو له کومه ځایه چې دا د ملي ژوند د تنظیم لپاره، د لومړنیو مډرنو نظامنامو اصلي مرجع گڼل کېږي، کولای شو هغه د پارلماني او شاهي نظام د بنسټ لومړۍ ډېره وبولو.

حکومت له هغو وزیرانو څخه جوړ شوی و، چې نېغ په نېغه د پاچا له خوا ټاکل کېدل او پاچا ته یې مسوولیت درلود، نه د دولت شورا ته، چې په خپله د اجرایي او مقننه ځواک ترکیب و.

د شاه امان الله د وخت اساسي نظامنامې په حقیقت کې په یوه ناوړه ټولنیز چاپېریال کې د مشروطیت، دیموکراسۍ او د قانون حکومت، د ځوانو پلویانو د ټینگو تگلارو ښکارندوی بلل کېږي، چې په ملي کچه یې د بنسټیزو سمونونو رامنځته کول، د یو ځواکمن او اغېزمن مرکزي دولت د جوړېدو غوښتنه کوله. هغه ارتجاعي بدلونونه، چې ۱۹۲۳م کال د اساسي نظامنامې په متن کې د ۱۹۲۸م کال د پغمان د لویې جرگې له خوا رامنځته شول، په څرگند ډول په ډاگه کړه، چې د اساسي نظامنامې روحیې، د خلکو له روحیې سره سمون نه درلود.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ۱۹۲۹م کال د سقاو زوی حبیب الله اړو دوړ، دا ټکی نور هم زبات کړ، چې د مشروطیت او د قانون حکومت اصول لا دومره ټینګ شوي نه وو، چې د دولتي نظام د ستنو د ګډوډۍ او ړنګېدنې مخه ونیسي.

د ۱۹۳۱م کال (د نادر شاه وخت) لویې جرګې، نوی اساسي قانون رامنځته کړ، دا اساسي قانون د شاه امان الله د وخت د اساسي نظامنانو په پرتله پرمختللی و او د ټولو هغو موسسو جوړښت، چې په نوي دولت کې یې باید یو اساسي قانون یادونه وکړي او د واک پولې یې وټاکي، په دې قانون کې یې وړاندوینه شوې وه، د دې اساسي قانون په رامنځته کېدو سره په حقیقت کې افغانستان د اماني پېر له ټاکلي سلطنت څخه، مشروطه سلطنت ته ولېږدېده.

له دې اساسي قانون سره سم د درې ګوني دولتي ځواک ترمنځ پولې وټاکل شوې. د قانون جوړولو جرګه (مجلس) له حکومت څخه بېله او د دوو خونو لرونکې شوه. پارلمان د قانون جوړولو دنده پر غاړه واخیسته او کولای یې شول په ځینو برخو کې د حکومت څارنه وکړي. پارلمان حق لاره هغه نړیوال تړونونه، چې د حکومت له خوا لاسلیک شوي وو، تصویب او یا رد کړي.

حکومت د شاه له خوا ټاکل کېده او باید له پارلمان څخه یې د باور رایې اخیستلای. حکومت د کورني او بهرني سیاست لاربښوونه کوله او له بهرنیو هېوادو سره یې تړون لاسلیک کولای شو.

شاه د لوړ حاکم په توګه د دولتي جوړښت په سر کې په یو ډول د عامه موسساتو د کړنو څارنه کوله. سکه د شاه په نوم جوړېدله او خطبه د شاه په نوم لوستل کېده. ده د لویې جرګې او پارلمان د پرانیستو واک درلود او عادي قوانین یې توشیح کول.

د ۱۹۳۱م کال په اساسي قانون کې یو څپرکی د خلکو حقوقو او دندو ته ځانګړی شوی و.

د ۱۹٦٤م کال (د ظاهر شاه د سلطنت وخت) لویې جرګې بل اساسي قانون تصویب کړ. دا اساسي قانون د منځپانګې (محتوا) له مخې بډای او د قانون جوړولو د جوړښت له پلوه تر ټولو دقیق او اساسي قانون دی، چې افغانستان ورڅخه تر خپلې خپلواکۍ وروسته برخمن شوی دی.

ددغه اساسي قانون له حکمونو سره سم، په دقیقه او څرګنده توګه، له حکومت څخه د سلطنت په تفکیک سره په انګلو- ساکسون ډول د پارلماني نظام وړاندوینه وشوه.

پارلمان له دوو خونو سره پاتې شو. د پارلمان د قانون جوړولو ساحې زیاتې څرګندې شوې او د پارلمان له خوا د حکومت د څارنې چارې ډېرې مشخصې شوې. پارلمان په داسې حال کې، چې حکومت ته یې د باور رایه ورکوله، له حکومت څخه د باور د بېرته اخیستو واک پیدا کړ. پارلمان کولای شول په ځینو برخو کې له حکومت څخه پوښتنې وکړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت او سلطنت توپیر وشو او له سلطنتي کورنۍ څخه په حکومت کې د ګډون حق واخیستل شو. د لومړي ځل لپاره د اساسي قانون په واسطه د سلطنتي کورنۍ غړي تعریف (وپېژندل) شول.

صدراعظم د شاه له خوا ټاکل کېده. نوموړي د کابینې وزیران ټاکل او وروسته یې له پارلمان څخه د باور رایې غوښتنه کوله. صدراعظم په حقیقت کې د سلطنت او نورو عامه اورګانونو ترمنځ د وصل کړۍ ګڼل کېدله. نوموړي د وزیرانو جرګې ریاست پر غاړه درلود.

شاه له هغو اجرایي واکونو څخه، چې په پخواني اساسي قانون کې یې ورڅخه ګټه اخیستله، بې برخې شو. سلطنت زیاتره تشریفاتي بڼه غوره کړه. دشاه واک هغه څه ته را لنډ شو، چې معمولاً په پارلماني نظامونو کې د دولت په ریاست پورې اړه نیسي. (د قوانینو توشیح، د اضطراري حالت اعلان، د لویې جرګې او پارلمان پرانیستل او نور...).

په دې اساسي قانون کې د لوړې قضایي مرجع په توګه، د سترې محکمې جوړېدل منځته راغلل. قاضي القضات د شاه له خوا ټاکل کېده. ددې اساسي قانون بل نوښت، د اساسي قانون په متن کې د لویې جرګې د جوړښت داخلول و، د لویې جرګې جوړښت، د ولایتونو او جرګو د رئیسانو، د شورا د غړو او د شاه له خوا د انتصابي اشخاصو په ګډون جوړ شو.

لویه جرګه، خپل منل شوي قانوني جوړښت سره سم هېڅکله جوړه نه شوه. د ١٩٦٤م کال اساسي قانون د یوې پوځي کودتا په څرګندېدو سره لغوه شو. افغانستان په خپل تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د جمهوري نظام تر سیوري لاندې راغی. د دې نظام ارکان د هغه اساسي قانون په واسطه تنظیم شول، چې د ١٩٧٨م کال د لویې جرګې له خوا تصویب شوی و.

د لومړي ځل لپاره د پارلمان د دوو خونو دوډیز سیستم پر یو اتاقه سیستم واوښت. دا لومړی ځل و، چې په دولتي جوړښت کې د صدارت مقام له منځه لاړ او د دولت د ریاست او د حکومت د ریاست دندې سره یوځای شوې.

جمهور رئیس د لویې جرګې له خوا ټاکل کېده، نوموړي د ملي انقلاب د ګوند د مشر په توګه د دولت، حکومت او ملي شورا د لارښوونې واګې په لاس کې لرلې. د واکمنو طرحه دا ډول وه، چې د ټاکنو په صورت کې باید د ملي انقلاب ګوند د یوازیني رسمي او پېژندل شوي ګوند په توګه، د یو اتاقه پارلمان زیاتې څوکۍ ونیسي او هغه حکومت ته د باور رایې ورکړي، چې ستره برخه یې په خپله له همدې رسمي ګوند څخه جوړه شوې وي.

د ١٩٧٨م کال اساسي قانون په حقیقت کې د جمهوریت لارښود یانې سردارمحمد داود ته د ټول دولتي واک د راټوکېدو تمثیلوونکی و. سردارمحمد داود په خپل لاس د ټول واک د اخیستلو له لارې د کمونیستانو پر وړاندې، چې د مېړیانو په شان یې د دولت په اورګانونو کې لارې کړې وې، خپل ځان جګړې ته تیاراوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې يادونه وشوه، لويو جرګو د وروستيو ۲۵۰ کلونو په اوږدو کې د دولت د حقوقي ارکانو په تنظيم کې له ډېرو لومړنيو اساسي قوانينو څخه نيولې بيا د بشپړو اساسي قوانينو تر تدوين پورې او په ځينو برخو کې د دې قوانينو د وضع کولو له لارې ستر رول لوبولی دی.

د شاه امان الله له اساسي نظامنامې پرته، نورو ټولو اساسي قوانينو د عبارت په بدلون سره واکمني په ملت پورې تړلې ګڼلې.

د ۱۹٦٤م او ۱۹۷۸م کلونو اساسي قوانينو په خپلو متنونو کې لويې جرګې د ملي او دولتي واکمنۍ تر ټولو لوړې ممثلې ګڼلې دي. ټولو اساسي قوانينو د دولت د سياسي نظام بڼه يا شاهي او يا جمهوري ټاکلې ده او ځينو يې د واک د لېږد لاره تثبيت کړې ده. ګردو اساسي قوانينو د مرکز او ولايتونو ترمنځ د واک په وېش کې مرکزي سيستم غوره بللی دی.

په افغانستان کې د دوه نيمو پېړيو په بهير کې د لويو جرګو تر جوړښت وروسته، لومړی ملي دولت راوټوکېده او وروسته دې دولت پورې تړلي رژيمونه له ټاکلې (محدود) سلطنت څخه مشروطه او پارلماني او په پای کې د جمهوريت نظامونو ته پورته شول.

دې پورته لويو جرګو د تاريخ په اوږدو کې د برحالو حکومتونو د واک په شرايطو کې، د سولې او جګړې، کورني او بهرني سياست په برخو کې د واکمنو پرېکړو ته مشروعيت ورکړی دی.

پر کوم وخت، چې په هېواد کې مرکزي حکومت موجود و، د افغاني ټولنې د حقوقي نظام په طرح کې د لويې جرګې رول د هغه باور په معيار پورې تړلی و، چې د واکمنو ډلو له خوا د لويو جرګو پرېکړو ته ورکړ شوی دی. دا باور د وخت او ځای او د واکمنو د سياسي مزاج تر اغېزو لاندې يو شان نه و، خو په هرحال! واکمنو ډلو له دې کبله، چې خپلو پرېکړو ته اجرايي بڼه ورکړي، ناچار وو، په پراخه معيار د لويو جرګو پرېکړو ته، چې په هغو کې د خلکو رايې او زيات نظرونه منعکس شوي وو، درناوی وکړي. له دې پرته واکمن د دولت د هيلو او غوښتنو په برخه کې، د خلکو له خوا له ستونزو سره مخامخېدل او د لويې جرګې له جوړېدو څخه، د مقاماتو لرلې هيله نه پوره کېدله.

سره له دې چې لويو جرګو په هېواد کې د حقوقو د دولت په جوړېدو کې بنسټيز رول لرلی دی، خو کله داسې هم پېښ شوي، چې د واکمنو ډلو اجراات، د لويې جرګو له خوا د تصويب شوي اساسي قانون د څرګندو کرښو او يا د لويو جرګو د لارښوونو خلاف وي. په ځانګړې ډول د اساسي قوانينو هغه برخې، چې د خلکو حقوقو او ازاديو تنظيم ته ځانګړې شوې وې، يوازې د تيورۍ او روښنفکرۍ د هيلې تر بريده پاتې شوې او د اساسي قانون له متن څخه يې د ټولنې عملي ژوندانه ته لاره پيدا نه کړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې د لويو جرګو له خوا تصويب شوي اساسي قوانين، د واک د سوله ييزې او قانوني لېږدونې په برخه کې، پر ۱۹۲۹م کال (د سقاو د اړ دوړ)، پر ۱۹۷۳م کال (د سردار داود کودتا) او پر ۱۹۷۸م کال (د کمونيستي کودتا) په واسطه ناکام شول.

خو دې سره سره په افغاني ټولنه کې د ملي مسالو د حل لپاره، د يو عمومي او سراسري ارمان په توګه، د لويې جرګې د جوړولو دود اوس هم خپله ځواکمني لري. کمونيست رژيم، د ملي هويت له دښمنۍ سره سره دوه ځله پر ۱۹۸۵م او ۱۹۸۷م کال په مسخه شوي ډول لويې جرګې جوړې کړې او اوس تر شلکلنې جګړې وروسته اسلامي ډلې، چې له ملي دودونو سره پر جګړو اخته وې، د هېواد د اوسني کړکېچ د حل، د حقوقو د دولت او د قانون د واکمنۍ د ټينګښت لپاره تر هر چا زيات د لويې جرګې د جوړېدو خبرې کوي.

هـ- سيمه پالنه او ملتپالنه:

په ۱۹مه پېړۍ کې د فرانسه يي مورخ او ټولنپوه ((ارنست رنان)) په اند، په يوه بشري ټولنه کې د يو ملت زېږېدنه د هغه ((د واحد ټولنيز وجدان)) او ((ګډ ملي روح)) له يو ځای کېدو څخه رامنځته کېږي. دا ګډ روح، چې کله په يوه واحد ټولنيز تن کې راټول شي، د تاريخ په لوړو ژورو کې د خپلې شتمنۍ لپاره، د ملت د دفاع د هڅو سرچينه ګرځي او د ملت د ژوند دوام له تېر څخه نن او له اوسمهاله راتلونکي ته تضمينوي.

د افغانستان د تاريخ لوستنه دا پوره په ډاګه کوي، چې نه بهرني لامل (پردی يرغل) او نه کورنيو عواملو (د ژبې، قوم او مذهب بېلوالي) د افغان ملت واحد تن ټوټې کړی دی.

افغانستان ته له شوروي يرغل څخه راپيدا شوې جګړه او کړکېچ په هېواد کې د بنسټيزو سياسي اختلافونو د څرګندېدو سبب شول. ددې اختلافونو په لړ کې له يو ډول انترناسيوناليزم نه د دفاع لپاره، د جګړه مارو ډلو ترمنځ، پټ او ښکاره رقابتونه موجود وو، ددې جنجال په يوه خوا کې مارکسست انترناسيوناليزم، چې د هېواد پالنې او ملتپالنې له ((بند)) څخه يې د ازادو انسانانو ديوې نړۍ د جوړېدو ادعا کوله، ولاړ و او بل پلو يې اسلامي انترناسيوناليزم ولاړ و، چې د وطن د مينې له وسوسې څخه د باندې يې له اسلامي امت نه د فاضلې مدينې د جوړولو ادعا کوله.

دې انترناسيوناليزم که مادي سرچينه لرله او که روحاني، په افغانستان کې د زياتو سياسي ډلو پام، بهرنيو هېوادونو ته واړاوه، نه د واکمنۍ د چلوونکي په توګه افغان ملت ته.

بهرنيو هېوادو ته د جنګي ډلو د لېوالتيا لامل څرګند دی: له يرغلګرو سره د تودې جګړې او خپل منځي جګړو په شرايطو کې، کېدی شي له بهر څخه د جګړې د خړوبېدو پوره سرچينې ترلاسه شي، نه له داخل څخه. ملت ته دواک

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همېشني ځواک په توګه يوازې د سولې او روغې او د هغو ديموکراتيکو معيارونو په شرايطو کې، د ټاکنو له لارې پاملرنه کېدی شي.

د سياسي ډلو بهرني لېوالتيا په داسې حال کې، چې افغان ملت يې د خپلې ارادې د ځرګندولو، له سياسي وسايلو څخه څه نا څه بې برخې کړ او د ټولنيز پيوستون مزي يې يو څه سست کړل، بهرنيو هېوادو ته يې په افغانستان کې د اوضاع د څارنې او لاسوهنې پوره وسايل په واک کې ورکړل؛ افغانستان د پرديو او دښمنو هېوادونو د متضادو ګټو د ټکر پر سيمه بدل شو. په داسې حال کې، چې کمونيست انترناسيوناليزم وروسته ماتې وخوړه، اسلامي انترناسيوناليزم هم له خپلې مذهبي او انقلابي ولولې نه په مالامال څېرې په زبات ونه رسېد: د سيمې اسلامي هېوادو د افغانستان خاوره د خپلو حسابونو دپاکولو لپاره ښه مناسبه وسيله وګڼله او په ډېرې چټکې سره ((د انترناسيوناليستو تنظيمونو)) په واسطه، د خپلو ((ملي ګټو)) ((د دفاع لپاره)) په افغانستان کې يو د بل پر ضد اخته شول.

دا خبره هم بايد له پامه ونه غورځول شي، لکه څنګه چې تنظيمونو دعوه لرله، هغومره انترناسيوناليست نه وو. د هغو زياتره د قوم او قبيلې په منځ کې جوړ شوي وو، نه د ملي او نړيوال محور په چوکاټ کې. له انترناسيوناليزم څخه دفاع، تنظيمونو ته د هغوی د تنظيمي يانې قومي مواضعو د ټينګښت لپاره، د بهرنيو او نړيوالو مرستو د لاسته راوړلو وسيله وه. د وطن نومونه (اصطلاح) په ولسي فرهنګ کې د سيمې او ځای په مانا کارېدلې ده، له وطن څخه دفاع له سيمې څخه د دفاع مانا ورکوي، له همدې کبله پر افغانستان باندې د شوروي يرغل په بهير کې، په داسې حال کې، چې ملي اردو له ملي اشخاصو څخه تصفيه شوه او څه چې پاتې شول هغه د ښکېلاک په خدمت کې کښېوتل، د هرې سيمې خلکو له هماغه سيمه ييز وطن څخه دفاع وکړه.

د سيمې په کچه، د سيمه ييزو قوماندانانو ځرګندېدل، د دفاع د حياتي موضوع د پولو د ځرګندونې او ارزونې ننښه ده. په افغانستان کې کورني لاملونه په لږ اغېز او بهرني لاملونه په ډېر اغېز، د داسې يو ملي مشر د راټوکېدو پر وړاندې، چې وکړای شي د ټولو په ژبه وګړېږي او د ټولو باور خپل کړي، خنډ وګرځېدل.

په هر حال! سيمه پالنې ته د تنظيمونو له پاملرنې څخه زموږ منظور دادی، دا ټکی ځرګند کړو، چې د تنظيمونو له خوا هغو خلکو ته، چې تراوسه لا د يو واحد ملت په بڼې کې پاخه شوي نه دي، د اسلامي انترناسيوناليزم د شعارونو ورکول، په هماغه اندازه سرسري او نندارېز ښکاره کېدل، لکه د افغاني کمونيستانو (د نړۍ پرولتاريا سره يو موټی شئ) شعار.

خو بياهم په افغانستان کې سيمه ييز استوګنځي ته لېوالتيا او نږدې کېدنه څه د مبالغې خبره نه ده. خپل اصلي استوګنځي سره مينه او لېوالتيا يوه طبيعي غريزه ده، چې په يوې لويې دايرې يانې ملت پورې د وګړيو پيوستون، له منځه نه وړي. سيمه ييزه لېوالتيا ان د اروپا د زړو ملتو ترمنځ هم په ډاګه کېږي: کله چې د مارسي (په فرانسه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ولایت نوم) د فوټبال ټیم د ګرونوبل (د فرانسې د ولایت نوم) پر ټیم بری وموند، ټول ډګر، د مارسي د خلکو د سندرو او ولولو په اثر، په لړزه و، دا خبره له سیمه ییزو عواطفو او ولولو پرته بل کوم تعبیر لرلای شي؟

په افغانستان کې که سیمه ییزه لېوالتیا تر اروپایي هېوادونو څخه لږه نه وي، زیاته هم نه ده. هغه څه چې دا لېوالتیا ډېره څرګندوي، د جګړې شرایط دي. تر جګړې دمخه، سیمې له خلکو سره په ننني ډول جاذبه نه لرله. په باوري توګه د جګړې له پای ته رسېدو سره به د پوهېدنې ښه زمینه برابره کړي، د ملي ارمانونو د عملي کولو لپاره د پیوستون او یووالي په لار کې به د ټولو ولولې یوځای کړي او د سیمې جاذبه به راکمه شي.

څو عوامل دي، چې د افغانستان د خلکو د ټولنیز رغښت په ټینګښت او د ملت تر بنې پورې یې په دې جوړښت کې مرسته کړې: دین، د قومونو ترمنځ د خپلوۍ اړیکي، ګډ دود و دستور او ګډ تاریخي ویاړونه له دې جملې عواملو څخه دي. د تاریخ په بهیر کې د افغان ملت له جوړونکو توکو سره باید سلطنتي نظامونه هم زیات شي. د سلطنت موسسه په حقیقت کې د ټولو پورتنیو لاملونو وصلوونکی اولارښوونکی عنصر ګڼل کېږي. د شاه واک د الهي واکمنۍ تمثیل ګڼل کېده. شاه او کورنۍ یې د بېلابېلو قومونو له غړو سره د خپلوۍ (مزاوجت) له کبله خپل ځان د قومي یووالي محور ګرځاوه. دی د ګډو دودونو (له هغې جملې نه د لویو جرګو) ساتونکی و، د بهرني ځواک پر وړاندې د سولې او جګړې عملي نوښت د ده په لاس کې و، د خلکو د کینې او سوله ییزې ولولې یې یوه واحد چینل ته برابرولې او کله یې د هغو ویاړونو، چې د ملت په وینولاسته راغلي وو، ساتنه کوله، (دشاه شجاع یانو حساب له دې قاعدې نه مستثنی دی).

په دې کې شک نه شته، چې د افغانستان ځینو واکمنو له ټولنیزې او سیاسي زمینې څخه د استبدادي او ارستوکراتیک واک د راټولېدو لپاره ډېره زیاته ګټه واخیسته او د خلکو د روښانولو په لاره او ملت ته د پوهې او شخصیت په ورکړه کې یې سست ګامونه پورته کړل، خو دلته زموږ د خبرو موخه د سیاسي ثبات د ټینګښت په برخه کې د شاه د رول څرګندول دي، چې خپله د ټولنیز پیوستون زمینه برابروي.

افغانستان د ملوک الطوایفي نظام لرونکي هېواد په توګه، تر هغه وروسته د ټولنیز او سیاسي ثبات له نشتوالي سره مخامخ شو، د سلطنت موسسه چې له ځمکوالي (فیوډالي) رژیمونو سره سمون خوري. په داسې شرایطو کې یوې خوا ته کړ، چې د جمهوریت په چوکاټ کې لا د ډیموکراسۍ موازینو منلو ته تیار شوی نه و.

خو دې ټکي ته مو باید پام وي، چې که چېرې په راتلونکي افغانستان کې شاه (نه سلطنت) ته سیاسي رول ومنو، هغه رول به له ګډوډۍ څخه د امن، سولې، ازادۍ، ډیموکراسۍ او ملي واکمنۍ پر لوري د یو پُل د جوړولو تر بریده وي.

که له مطلب څخه لرې لاړ نه شو، په افغانستان کې د ډېرو زیاتو ناخبره او غرضي بهرنیو ژورنالیستانو او ډپلوماتانو د نظر خلاف، د لرغوني تاریخ لرونکي یو ملت پخوانی جوړښت شته. هغه څه چې د یو ملت په توګه، د خلکو پېژندنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناممکنوي، په مذهبي او قومي جګړه کې یو بل سره د اخته وسلوالو ډلو شتوالی دی، ځکه نو د افغانستان خلک د هویت د تثبیت لپاره دوه لارې په مخکې لري:

_یو د جګړه مارو ډلو تر بېوسلې کولو وروسته مستقیمې، سرې، عمومي او ازادې ټاکنې دي، د دې ټاکنو له لارې به مشر او ملي حکومت ټاکل کېږي او خلک به د کینه ګرو ډلو له حساب څخه خپل حساب بېلوي. په دې ټاکنو کې به په باوري توګه هغه شخصیتونه او ډلې ګټونکي وي، د هغه ملت ارمان، چې بې اتفاقي پرې تپل شوې وه، منعکس کړي.

په دې ترڅ کې به افغاني ناسیونالیزم ((ګډ ملي روح))، د بیا را ژوندي کولو او د انترناسیونالیزم له سیستم څخه، د ازاد ملي حکومت د ټینګښت لپاره، د لوی ازمېښت له خطر سره مخامخ وي.

د وسلې لېږد او د جګړې حالت څخه ټاکنو ته مخه کول، چې زموږ په هېواد کې عامو خلکو ته یوه نا اشنا پدیده ده، عملاً څه نا څه د ځو کلونو لپاره ناممکن کړې دي. له نېکه مرغه زموږ ټولنه د ډیموکراتیکو او ځرګندو دودیزو بنسټونو له نشتوالي سره، چې په اضطراري شرایطو کې ملي اراده ځرګنده کړي، مخامخ نه ده:

_لویه جرګه چې تاریخ یې د نوي افغانستان له راټوکېدو سره غوټه شوی، په هېواد کې د ملي واکمنۍ د ستونزې د حل لپاره منطقي ځواب دی.

لویې جرګې د هېواد د تاریخ په اوږدو کې، د قومونو د یو ځای کوونکي لوښي او د یوه واحد ملت په چوکاټ کې د ژوند لپاره د خلکو د ډول ډول ارادو ځرګندویې دي. نن ورځ د افغانستان خلک تر بل هر وخته، د لویې جرګې راټولوونکي رول ته اړتیا لري. باید د افغاني دیموکراسۍ تمثیلوونکې دې اصلي موسسې سره لاس یو شي او هغه د اخواني انترناسیونالیزم له جفا څخه وژغورل شي. افغان ملت د خپل لاسه تللي ځواک، د بیا ترلاسه کولو لپاره، دودیزو ډیموکراتیکو پدیدو ته چې لویه جرګه له هغې جملې څخه ده، زیاته اړتیا لري. دې پدیدو ته په پاملرنې سره، د ا پدیدې هغه ملت ته، چې په سوسیولوژیکه مانا همدا اوس ژوندی دی، په سوله کې د ژوند ځواک او مشروعیت وربښي.

د افغانستان د خلکو هوښیارۍ او ځواکمن ملي احساس، په پای کې، Olivier Roy(فرانسه یي افغانستان پېژندونکی)، په افغانستان کې د ملت د شتوالي په باب، د تردید له حالت څخه بهر کړ. دی د ((ډپلوماتیک لوموند)) میاشتنۍ خپرونې په ۴۷۲ مه ګڼه کې د افغانانو د ژوندي ملي احساس شتوالي ته داسې اشاره کوي: ((یو له هغو ټکو څخه، چې په افغانستان کې شخړه له نورو نژادي شخړو څخه، چې په نړۍ کې د کمونیزم تر ړنګېدو وروسته راپیدا شوې، بېلوي، دا دی، چې په افغانستان کې یو ګوند هم د قومي ناسیونالیزم مدعي نه دی، د کورنۍ خپلواکۍ غوښتنه نه کوي او د خپلواکۍ او یا بهرنیو هېوادو پورې د خپل ترېشت خبرې نه کوي)). د یوه بهرني له خولې، نو تر دې زیات غوځ او پراخ بل اعتراف ته اړتیا نه شته.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

و- د سلطنت موسسه: پر مذهب، واکمن قوم او ځمکوالۍ (فیوډالیزم) ډډه لګوي.

یو- مذهب: د افغانستان پخوانیو اساسي قوانینو څرګندوله، چې شاه باید مسلمان او حنفي مذهبی وي. په افغانستان کې اولی الامر د اسلامي شریعت د ساتنې او پالنې مسوولیت پر غاړه درلود. تاج په مذهبي مراسمو سره د شاه پر سر ایښودل کېده. خطبه د ده په نوم ویل کېدله او سکه د ده په نوم جوړېدله. شاه ته بیعت کول، له شرعي پلوه، په یو ډول، د ده واک ته د مشروعیت ورکولو مانا ورکوله.

دوه- واکمن قوم او د هغه پر جوړښت باندې

واکمن تعاملات: واکمنان (معمولاً شاه) به تل د افغاني ټولنې په جوړښت کې اکثریت او واکمن قوم ته منسوب و او همدې قوم له شخړې پرته، د واک تمثیل کړی دی، دا واکمن او اکثریت قوم پښتانه وو، چې د افغانستان د ۱۸مې پېړۍ حماسي او سیاسي تاریخ یې جوړ کړ او د افغانستان د معاصر دولت بنسټ یې کېښود. دوی د ۱۹مې او ۲۰مې پېړۍ په اوږدو کې د خپلواکۍ او ځمکنۍ بشپړتیا د ساتلو لپاره د هېواد د نورو قومونو د مبارزې لارښوونه وکړه.

د افغانستان پخوانیو شاهانو ددې لپاره، چې د هېواد ګڼ قومیزه ټولنې ته سمون او یور نګې ورکړي، (د نورو قومونو؛ اغېزمنو قومونو او قبایلو ته منسوبو بېلابېلو ښځو سره یې په منکوحه او صیغه یې ډول ودونه کول او په دې ډول د لویو کورنیو د جوړښت په منځ کې پاتې کېدل، کله هم دشاه تر مړینې وروسته د سلطنت د واک د ترلاسه کولو لپاره د وراثت د مدعیانو ترمنځ لویې جګړې کېدلې او د ملي یووالي، قومي انډول او سیاسي ثبات د تامینوونکې وسیلې په توګه یې، د سلطنت رول یو څه کموه. اکثریت او واکمن قوم د ځینو ګټورو ټولنیزو تعاملاتو په لرلو سره، په هېواد کې له نورو قومونو او قبایلو څخه بېلېده، دا تعاملات د قبیله یي ژوند چوکاټونه ګڼل کېږي، له جرګې، مرکې، ننواتې او تیرې څخه عبارت دي.

۱ -جرګه: د سیمه ییزو او ملي مسایلو د حل د وسیلې په توګه د افغاني دیموکراسۍ تر ټولو اصیله پدیده ده. که چېرې جرګه په یوه محدوده جغرافیایي سیمه کې دیوې قومي (قبیله یي) ستونزې د حل لپاره جوړه شي. قومي یا قبیله یي جرګه بلل کېږي او په هغې کې د یوې سیمې، سیمه ییز استازي ګډون کوي. په داسې حال کې که جرګه د یو ملي او د ټولو دعلاقې وړ موضوع په باب، د پرېکړې لپاره جوړېږي ((لویه جرګه)) ګڼل کېږي.

د قومي جرګې جوړېدل هغه وخت رامنځته کېږي، چې د دوو لوریو، اشخاصو یا ډلو ترمنځ د یوې ستونزې حل په پام کې وي. جرګه په افغاني دود او عنعنه کې لوړ ټولنیز مقام لري. د جرګې پرېکړه او حکم د قانون حیثیت لري، د جرګې له حکم غاړه غړونکي له (عامه) اخلاقي غندنو او سزا سره مخامخېږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرګه د شخړې له دواړو غاړو څخه لازم واک اخلي او د خپل حکم دعملي کولو د تضمين په توګه، د دواړو لوريو په لګښت، يوه اندازه پيسې او وسلې (او يا يو له هغو څخه) د ((ميچلګه)) په نوم ټاکي. ميچلګه له هغه لوري څخه، چې د جرګې له حکم څخه سرغړونه کوي، اخيستل کېږي او جرګه له هغو سره د ټولنيزو اړيکو په شلون ، خپله پرېکړه صادروي، يانې سرغړونکی لوری په يو ډول يوازې کوي.

په جرګه کې د ګډون سن ټاکلی نه دی، په جرګه کې زاړه او ځوانان، دواړه ګډون کوي. خو د زړو خبرې ډېرې درنې وي. جرګه د خپلو غړو له منځه هغه شخص، چې د نورو په انډول د زيات عمر، تجربې او پوهې لرونکی وي، د جرګې د رئيس په توګه ټاکي. د جرګې غړي غالباً د متلونو او رواياتو په ويلو سره، نور قانع کوي او خپله خبره په زبات رسوي. په جرګه کې پرېکړه غالباً د اکثريت رايو له مخې ترسره کېږي. خو پر ځينو وختونو، چې تر خبرو اترو لاندې موضوع د ځانګړې اهميت لرونکې وي، د رايو په اتفاق پرېکړه کېږي.

په جزايي او حقوقي چارو کې، د جرګې د جوړېدو لګښت، د ګټندويو غاړو له خوا ورکول کېږي.(1)

٢ -مرکه: وړې جرګې ته وايي، چې له درېو يا څلورو تنو جوړېږي او ورې چارې لکه (د واده غوښتنه) ترسره کوي. د مرکې غړي (مرکچيان) غالباً له پوهو او ځيرمنو اشخاصو څخه ټاکل کېږي.

٣ -ننواتې: د يو چا کور ته د معذرت غوښتنې يا ګناه ښښنې لپاره تګ ته، ننواتې وايي. ننواتې د لويو ګناهونو (جنايت او سپکاوي) د ښنلو وسيله ګڼل کېږي. پښتانه د ننواتې د درناوي په خاطر، ان د وژنې له ګناه څخه تېرېږي.

د ننواتې په ډله کې سپين ږيري، روحانيون، مشران او ښځې ګډون کوي. د ننواتې په ډله کې د ښځو ګډون د هغو د لوړ ټولنيز مقام د تثبيت ممثل او د ټولنيزو کرکېچونو په کمښت کې د هغو د ونډې ځرګندوی دی.

د ننواتې له دود سره سم پر هر چا، چې د ملامتۍ پړه پرته وي غالباً له پسه سره د مقابل لوري کور ته ورځي او پسه همالته حلالوي، د قرآن مجيد د ورلو دود هم شته.

٤ -تيره ايښودل: تيره ايښودل هغه وخت منځته راځي، چې د دوو کورنيو او قومونو ترمنځ جګړه يا اخ و ډب پېښ شي. هغه وخت د دواړو خواوو د غوښتنې له مخې او يا د ولسي جرګې په نوښت، د تيرې ايښودلو له لارې، د سولې او سلامتۍ موضوع منځته راځي. د تيرې ايښودل د سولې او روغې د بنسټ ډبرې د ايښودلو، د اور بند او ډزبندۍ د اعلان مانا ورکوي. تيره د قومي مشرانو، سپين ږيرو او ملايانو له خوا، چې د سولې د ډلې دنده لري، ايښودل کېږي. د تيرې د ايښودلو پر وخت يوه ناغه هم ټاکل کېږي. هغه لوری، چې د تيرې له لوز نه سرغړونه وکړي، د ((ناغې)) په ورکړه مکلفېږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرګه، مرکه، ننواتې، تیره، سوله او روغه په داسې ټولنه کې، چې د موضوعه قوانینو میکانیزم یې تراوسه د ټولنیزو مناسباتو د اوډنې لپاره ثابت او ډاډمن ځای پیدا کړی نه دی، د ټولنیزو شخړو د کمونې او په پای کې د له منځه وړنې، ګټور دودونه او چوکاټونه دي.

یاد شویو چوکاټونو په داسې حال کې، چې د حقوقو د دولت ستنې لا ټینګې شوې نه دي، د دود قانون په توګه، په افغانستان کې د پښتنو قومونو او قبایلو خپل منځي اړیکي سره تړلي او اوډلي دي.

یاد شوي قبیله یي دودونه (تعاملات) چې له غچ اخیستنې او ټولنیز کړکیچ نه، د یوې خلاصې ټولنې د جوړېدو موخه تعقیبوي، په پرېکنده ډول یې د حقوقو د دولت ټوکولو لپاره، ټولنیزه زمینه برابره کړې ده.

درې- ځمکوالي (فیوډالیزم): په داسې حال کې چې سلطنت په افغانستان کې د ارضي ارستوکراسۍ (اشرافیت) څرګندوی و، حاصلخېزه ځمکه او ملکیتونه یې په لاس کې وو. شاه مخورو اشخاصو ته د دولتي ځمکې په ورکولو سره، له سیاسي پلوه، هغوی د سلطنت د ارزښتونو په دفاع کې ودرول.

په هر ډول! د سلطنت موسسه د افغانستان په شان یو هېواد کې د مذهبي، ټولنیز او سیاسي پیوستون رول درلود، شاه د مختلفو مذهبونو او بېلابېلو قومونو او قبایلو د یووالي محور و او له سیاسي پلوه د واک د ګڼ شمېر مرکزونو او ځمکنۍ ارستوکراسۍ په سر کې واقع و. د سلطنت دستګاه په ځانګړي ډول هغه وخت د واکمن قوم او ارستوکراسۍ ملاتړ درلود او پر مذهب باندې یې د یو مانیز او روحاني ځواک په توګه ډډه لګوله، چې د سیاسي ثبات او د یووالي پر لامل بدله شوې وه، له دې سره سره د افغانستان په تاریخ کې کله چې د سلطنت موسسه د تاج و تخت د مدعیانو د رقابتونو له خطر سره مخامخ نه وه، څه نا څه یې د ټولنیزې روغې او سیاسي قضاوت د مرکز په توګه، خپل اعتبار ساتلی دی.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

سیاسي واک

په افغانستان کې د واک مهمې سرچینې دادي: دین، قبیله او کورنۍ، شتمني، عمر او د ژوند تجربه، بوروکراسي، اردو، تکنوکراسي او ایډیولوژي.

الف- مذهب او دین: د ټولنیز ژوند تر ټولو بنسټیزه ستن ده. روحانیون، مذهبپوهان او ملایان تل د عام ولس د درناوي وړ وي او په ډېرو برخو کې یې د سیاسي پېښو په تګلوري کې بنسټیز رول لوبولی دی. د افغانستان واکمنو تل د روحانیونو ټولي د ملاتړ خپلولو ته خپل پام اړولی او له هغو څخه یې د خپلې واکمنۍ د دوام لپاره، د وسیلې په توګه کار اخیستی دی. هر کله چې شاه د ((کفر او الحاد)) په تور، د روحانیونو د اعتراض له خطر سره مخامخ شوی، د سلطنت دستګاه لړزېدلې او یا ړنګه شوې ده. د انګلستان ښکېلاکګر او یرغلګر هېواد، د نولسمې پېړۍ په اوږدو او د شلمې پېړۍ په پیل کې، تل خپلې سیاسي موخې د مذهب په پرده کې تاوې کړي او د یوې داسې زهرجنې دوا په څېر یې، چې په خواږه پوښ کې تاوه شوې وي، د خلکو تر ستوني تېره کړې ده.د انګرېز له دې ګوډاګیانو څخه ځینو یې د هند د نیمې وچې د دیوبند په انګرېزي مدرسه کې سیاسي مذهبي زده کړې ترسره کولې او د مدرسې تر فراغت وروسته، د دین د سیاسي تبلیغ لپاره افغانستان ته رالېږل کېدل، چې د افغانستان په کورنیو چارو کې د ښکېلاکګر انګلستان، د ځانګړو ګوډاګیانو په واسطه د لاسوهنې په اړه، ناڅرګندې، خو اغېزمنې لاسوهنې څرګندوی و. پر افغانستان باندې د شوروي تر یرغل وروسته، د پېښو په ډلبندۍ کې مذهب پر یوې اغېزمنې سیاسي وسیلې بدل شوی دی. د کابل کمونیست حکومت د افغان مسلمان ولس د غوسې د کمولو لپاره خپل ځان دمذهب تر شا ودراوه او جهادي تنظیمونو (مسلمانو ډلو) د خلکو د مذهبي ولولو د زیاتې راپارونې له لارې خپل سیاسي مورچلونه ټینګ کړل. په هرحال! د تنظیمي اسلام تر پېنځه لسو زیاتو ډولونو (په داسې حال کې چې د اسلام دین خپل پلویان د عقیدې او عمل یووالي ته رابولي) څرګندېدل دا په ډاګه کوي، چې دیني ارزښتونه د سیاسي کټنو تر اغېز لاندې راغلي دي.

د جهاد بهیر تجربې په ډاګه کړه، چې د افغانستان مسلمانان، د عقیده یي څرګندونو له مخې پر درېو برخو وېشل کېږي:

_هغه کسان چې د کینې تر بریده پر مذهبي موازینو ګروهمن دي. دا کسان مذهبي مناسک د خپل ذهن له اخیستنې او کینې سره سم ټکي پر ټکي عملي کوي. دې ډول خلکو ته اسلام یوازې د خپلو توجیهاتو په چوکاټ کې د پوهېدنې وړ دی او تر دې چوکاټه بهر بیا د شریعت پولې مسخه ګڼل کېږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت ټینګو پلویان د دې لپاره، چې خپل ځان او منځلارو مسلمانانو ترمنځ یې د بېلتون کرښه راکاږلې وي، خپل عقیده یي آرونه (اصول)، د اسلام له لومړنیو لارښوونوسره سم ګڼي او خپل ځان ته د مکتبي مسلمانانو په سترګه ګوري. مکتبي مسلمانان دین او مذهب له سیاست سره یوځای کوي، په دې ډول چې سیاست د مذهبي موخو د پر مخبیولو وسیله ګڼي.

دویمه ډله؛ اسلام ته په دې نړۍ کې د نفس د پاکولو او په هغې نړۍ کې د اخروي اجر د ګټلو د وسیلې په سترګه ګوري او په ملي او نړیواله کچه د اسلام دندې ته (هغه ډول چې د مکتبي اسلام لارویان یې تصور کوي) پام نه لري. مکتبي مسلمانان دویمې ډلې ته له مکتب نه د بهر ډلې په سترګه ګوري، چې د دوی په اند د شریعت آرونه په ټینګه نه عملي کوي.

_دویمه ډله اسلام ته د ځاني (فردي) عقیده یي ارزښتونو په سترګه ګوري، نه د یوې ایډیالوژۍ په توګه. د مومنانو دویمه لیکه د شریعت د آرونو په تعبیر او شننه (تفسیر) کې د پراخ نظر او د مخالفینو پر وړاندې د زغم او اوسېلې لرونکې ده.

_ټکنوکراتان، بوروکراتان د معارف او پوهنتون اهل کسان، په ځانګړي کټه ګورۍ کې شاملېږي. د بنسټپال اسلام دفشار له کبله، سیاسي اسلام ته پاملرنه ددې سبب شوه، چې د مومنانو دا ډله نه یوازې د مذهبي مناسکو پر ترسره کولو ټینګه شي، بلکې د مجاهدینو په ډله کې د باور ګټلو لپاره، په مذهبي څادر کې خپل ځان تاو کړي.

په دې ډول ځینې بوروکراتان، د ښوونځیو او پوهنتون فارغان، د ږیرې په پرېښودلو د جاینماز، تسبیح او خولۍ په کارونې سره د جګړې ډګر ته راووتل. دا موسمي (اقتضایي) ږیرې، چې په باوري ډول به د وخت په بدلون سره وخریل شي، ددې ډلې پر ګروهمنتیا (اعتقاد) باندې د بنسټپالو مسلمانانو شک راپیدا کړی دی. د ((حل و عقد)) له اهل جرګې څخه په ښکاره او کله هم د پټې جګړې په واسطه، د معارف او پوهنتون د اهل اشخاصو ایستل، چې په ځینو برخو کې د تروریستي غچ اخیستنې سبب کېږي، ټکنوکراتان او بوروکراتان د روحانیت له ټولې څخه لرې کړي دي.

ب- قبیله او کورنۍ: د ټولنپوهانو په اند قبیله اوکورنۍ په افغاني ټولنه کې د واک غښ مرکزونه دی. د قبیله یي ژوند ارزښتونه تر عقیده یي ارزښتو تل ډېر ټینګ او ډېر څرګند وي. لکه کمونیستي ایډیالوژۍ، چې د یووالي له خپلو ټولو امکاناتو سره یې ونه کړای شول د افغانستان کمونیست ګوند ته یووالی ور وبښي. دا ګوند پر دوو قومي ډلو خلق (اکثریت پښتنو) او پرچم (قومي لږکیو) ووېشل شو. د اسلام دین د خپل یووالي له لارښوونې سره سره په عملي ډول ونه کړای شول د یووالي یوې مستقیمې لارې ته د جهادي تنظیمونو لارښوونه وکړي. زیاتره دا تنظیمونه د قومي او قبیله یي لېوالتیاوو له مخې جوړ شوي دي او د دې تمایلاتو ټکر د اختلافونو سرچینه ګرځېدلې ده.

د دوو جهادي ډلو (اسلامي حزب او اسلامي جمعیت) ترمنځ د پښتنو او تاجکانو د قومي او قبیله یي غوښتنو پر بنسټ وسلوالې جګړې شوي دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ زیاتره په ښارو کې د مانیز ځواک سرچینه ګڼل کېږي او له لویو قبیلو او قومونو سره نږدې اړیکې لري. نامتو کورنۍ په ځانګړي ډول، د افغانستان له پخوانیو واکمنو څخه پاتې کسان او روحاني کورنۍ د ټولنیز اعتبار خاوندان دي او خپل مانیز ځواک په ارثي ډول پښت په پښت خپلو پاتې کسانو ته لېږدوي.

ج- شتمني: ځمکه، پولي او مالي پانګه، د ټولنیز واک نورې سرچینې دي، خو د ځمکوال او پانګوال واک هغه وخت د هغو د شخصي ځمکې او پانګې تر بریده د باندې خپل اغېز شیندي، چې د واک له نورو سرچینو یانې اشرافیت، مذهب، قبیلې او کورنۍ سره یوځای شي. ځکه نو په افغانستان کې د پرمختللو پانګوالو هېوادو پر خلاف، د واک مادي او اقتصادي ملاتړ، د هغه د سرچینې د ټولنیز ملاتړ له اړیکو پرته، زیات اعتبار نه لري.

د- عمر او د ژوند تجربه: د قوم او قبیلې سپین ږیري د لوی اخلاقي حیثیت څښتنان وي او ځوانان تل په شخصي او رسمي ژوند کې له هغو څخه مشوره اخلي. د اسلام سپېڅلی دین د با تجربه سپین ږیرو ټولنیز موقعیت ته د ځانګړي ارزښت په سترګه ګوري او د هغوی سپکاوی ګناه ګڼي. د باتجربه سپین ږیرو ټولنیز اعتبار هغه وخت د زیات اخلاقي واک سرچینه ګرځي، چې له روحاني اغېز څخه برخمن وي.

هـ - بوروکراسي: په بوروکراسۍ او دولتي دستګاه کې د مقام نیول، په افغاني قبیله یي ټولنه کې د واک نوې سرچینې ګڼل کېږي. دا سرچینه یوازې د مرکزي دولت د حیثیت په خپرولو او د قبایلو د مشرانو او مذهبي لارښوونکو د مقاومت په ماتولو سره څرګنده شوه. والیان، ولسوالان او حاکمان د واک له کلاسیکو سرچینو سره پر رقابت اخته شول. پر ۱۹۷۸م کال د کمونیستانو کودتا د سیاسي واک کلاسیکو مرکزونو ته یو ځل بیا پام را واړاوه.

و- د جهاد قومانده: وسلې له ډېرې پخوا څخه په افغاني ټولنه کې د سیاسي واک د ګټلو او ټولنیزو ستونزو په حل کې رول لرلی دی. د کمونیستانو کودتا او افغانستان ته د وسلو د سېلاب په راتګ سره، د ټولنیز او سیاسي واک د سرچینې په توګه، د هغې اهمیت لا زیات څرګند کړ. په وروستۍ لسیزه کې مختلفو سیاسي ډلبندیو د زیاتو او نویو وسلو د لاسته راوړلو لپاره له یو بل سره پر رقابت لاس پورې کړ. په دې ترڅ کې د اسلامي تنظیمونو قوماندانانو د جهاد د سوق او اداري د بنسټیزو عناصرو په توګه ځان څرګندکړ.

د سیاسي حالت پرمختیا هم څه ناڅه د افغانستان د پېښو په تګلورې کې، د جهاد د قوماندانانو تفاهم ته، د زیاتې پاملرنې څرګندویه ده. ځکه نو قوماندانان د افغاني ټولنې په سوسیولوژیکه شننه (تحلیل) کې د ځواک د یوې نوې سرچینې په توګه د محاسبې وړ دي.

ز- ټکنوکراسي او پوهه: د شعرونو ځینې بیتونه، د لویانو ویناوې او سیمه ییز متلونه، په داسې حال کې، چې د یو ملت د ژوند د فلسفي غوره ممثل ګڼل کېږي، کولای شي خپل ځان له هېرېدو څخه وژغوري، د تاریخ په حافظه کې وي او له یو پښت څخه بل ته ولېږدي، علم او پوهنې ته د درناوي په باب او له ((ټولنیز ځواک)) سره د هغو د اړیکو په باب، دري فرهنګ کې تر ټولو غوره بیت دادی:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توانا بود هر که دانا بود   ز دانش دل پیر برنا بود

ټکنوکراسي او پوهه زموږ په ټولنه کې د واک نوې پديدې دي چې د معارف او پوهنتون د نوي تعليم په راټوکېدو، له بهرنۍ نړۍ سره د افغانستان د خپلواک دولت د کلتوري اړيکو له پراختيا څخه رامنځته شوي او زموږ د ټولنې په منځ کې يې لا مناسب دريځ تر لاسه کړی نه و، چې کمونيستانو زموږ د هېواد د مسلمان ولس پراخه پرګنې، د هغو په مخالف لوري کې ودرولې.

ح- اردو: په افغانستان کې دسياسي بدلونونو په رامنځته کېدو کې د اردو رول، تر ټولو لومړی، د روسانو د پاملرنې وړ وګرځېد، دوی د خ.د.ګ (وروسته وطن ګوند) په واسطه په وسلوال پوځ کې نفوذ وکړ. د کمونيستي ډلې له خوا تر پنځوسمو ميلادي کلونو وروسته، د اردو د منسوبينو په منځ کې کار پيل شو. پر ۱۹۷۳م کال د سردارمحمد داود پوځي کودتا، د نيمې پېړۍ دسياسي چوپتيا طلسم مات کړ او اردو يې د سياسي واک د ترلاسه کولو پر يوې اغېزمنې وسيلې بدله کړه. په دې کودتا کې کمونيستو ګوډاګيانو هم ګډون کړی و.

کمونيستانو پر ۱۹۷۸م کال د يوې بلې پوځي کودتا له لارې دا وسيله وکاروله. دا د افغانستان د معاصر تاريخ د غميزې پيل دی.

ط- ايډيولوژي: ايډيولوژي او سياسي ګروهه (عقيده) په افغاني ټولنه کې د واک په چارو کې نوي او تر يو حده لوکس عناصر ګڼل کېږي. د ډيموکراسۍ له ارزښتونو، لکه ټولنيزه خپلواکي، د خپرونو ازادي، د رايې حق، د ټاکنو ازادي، د مساوات تامين، د زبېښاک له منځه وړل، د ملي واکمنۍ حق او نورو څخه دفاع، له نړيوالې ټولنې سره د افغانستان د دولت د اړيکو د پراختيا پايله ده. ددې اړيکو ټينګښت په ځانګړي ډول له دوو لارو په افغانستان کې د ختيځ او لويديځ د پرمختللې صنعتي نړۍ فکرونو او سياسي ګروهو د اغېز زمينه برابره کړه: د ډله ييزو ارتباطي وسايلو (ماس مېډيا) له لارې او له بهرنيو تعليمي مرکزونو او پوهنتونونو نه د افغاني فارغ التحصيلانو د بېرته راتګ له لارې.

له بهر څخه رالېږل شوې ايډيولوژۍ، د افغاني ټولنيز چاپېريال له ټينګو واقعيتونو سره په جګړه کې، تل ماتې خوړلې ده. دا د دوديز او تعاملي ژوند هغه واقعيتونه دي، چې ملي عمومي ماناوې او ان نړيوالې سياسي ګروهې، لکه د رايې ورکول، خپلواکي، زبېښاک (استثمار) انترناسيوناليزم او نور يې تر سيمه ييزو، قومي او قبيله يي لېوالتياوو (تمايلاتو) څخه واړه کړي دي. د افغانستان د سياسي ګوندونو د جوړېدو تاريخ څو بېلګې وړاندې کوو.

يو- ويښ زلميان: پر ۱۹۴۷م کال د ويښ زلميانو ګوند په کندهار کې جوړ شو او د هغه په جوړښت کې پښتنو ډېر زيات اکثريت درلود. پر ۱۹۵۰م کال د خپرونو د لېبرال قانون په رامنځته کېدو سره (انګار، نيلاب، اولس، اينه او نورو) پر خپرونو پيل وکړ. ځينې دا جريدې وروسته د سياسي ډلو د جوړېدو بنسټ وګرځېدې. لږ تر لږه د افغانستان د قومي او مذهبي لږکيو څخه دوه ډلې يوځای شوې وې او د ويښ زلميانو د مقابل لوري وزنه ګڼل کېدله. د خپرونو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منځ کې د غلام محمد غبار د (وطن) او د عبدالرحیم محمودي (ندای خلق) جریدو پر سیاسي فعالیت لاس پورې کړ. څکه نو قومي پولو عمومي سیاسي ایډیالونه تر سیوري لاندې راوستل.

دوه- خلق او پرچم: پر ۱۹٦٤م کال د لیبرال اساسي قانون د تدوین او د صدارت له څوکۍ نه د محمد داود استعفی، د سیاسي فعالیتونو لپاره ښه زمینه برابره کړه. د ۱۹٦٥م کال پر جنورۍ د افغانستان د خلکو دیموکراتیک ګوند جوړ شو، نورمحمد تره کی یې د منشي او ببرک کارمل د هغه د مرستیال په توګه وټاکل شول. د ګوند د جوړېدو له همغه پیل څخه د نوموړو دوو لارښوونکو شخصیتونو ترمنځ د مشرتوب د نیولو لپاره پټ رقابت پیل شو، دا رقابت په ګوند کې د بې اتفاقۍ او د دوو ډلو د رامنځته کېدو بنسټ وګرځېد او دا ډلې د قومي او قبیله یي اړیکو له مخې، له یو بل نه جلا شوې. روسانو یو موټې او متحد کمونست ګوند ته اړتیا لرله، چې له هغه څخه په افغانستان او سیمه کې د خپلو هیلو د پرمختېږولو لپاره، د یوه بې رقیبه ځواک په توګه کار واخلي. په همدې مقصد یې ګوند تل د نظر او عمل یووالي ته هڅاوه. وروسته دې ته متوجه شول، چې د افغاني ټولنې قومي او قبیله یي جوړښت تر دې څخه ډېر زیات سخت دی، چې وکړای شي د ایډیولوژۍ په تصنعي چوکاټ کې یو واحد او متجانس ګوند جوړ کړي.

دې ټکي ته په پاملرنې سره، چې د یو واحد ګوند ځرګندېدل به د خپلواکۍ د احتمالي لېوالتیا په لرلو سره، د مرکز یانې ماسکو کنټرول له ستونزو سره مخ کړي، د خلق او پرچم د دوو کمونیستو ګوندونو د جوړښت لپاره، له قومي او قبیله یي اختلافونو څخه، د روسانو د پر وخت ګټې اخیستلو په کار کې، یو بل لامل زیات شو.

پر ۱۹٦٨م کال د خلکو ډیموکراتیک ګوند د خلق او پرچم پر دوو ډلو ووېشل شو. نورمحمد تره کی او ببرک کارمل د یوې یوې ډلې مشران شول. نورمحمد تره کي ته د اکثریت پښتنو قومونو او قبایلو په منځ کې د جلب او جذب دنده وسپارل شوه، په داسې حال کې، چې کارمل د افغانستان د قومي او قبیله یي لږکیو، په ځانګړې ډول د تاجکانو په منځ کې د اغېز لپاره په کار لاس پورې کړ او په دې کار کې یې د ملي ستم (ستم ملي) له ډلې سره نږدې ملګرتیا پیل کړه. څکه نو د مارکسیزم لیننیزم ایډیولوژي، له خپلې ظاهري یو رنګۍ او ټینګښت سره سره، پر دې بریالۍ نه شوه، چې د افغاني ټولنې قومي کینې تر سیوري لاندې راولي او د افغانستان د زیار کښانو د مخکښانو په اصطلاح، عقیده یي سمون (هم اهنګي) د هغه څه په منځ کې، چې دوی طبقاتي ګټې ګڼلې، تضمین کړي. افغاني مارکسیستانو په داسې ټولنه کې، چې د یو ملت په چوکاټ کې د هغې د قومونو یووالی په پوره توګه نه و بشپړ شوی ((د نړۍ پرولتار سره متحد شئ)) شعار پورته کړ.

درې- د ملي ستم ډله: پر ۱۹٦٥م کال جوړه شوه او طاهر بدخشي یې مشر شو، دې ګوند د روسانو تر ملاتړ او د مارکسیزم د ایډیالوژۍ تر پردې لاندې، د قومي او قبیله یي بې اتفاقۍ د راپارولو لپاره هلې ځلې کولې. دې ډلې د افغانستان په شمالي سیمو کې د تاجک، ازبک، ترکمن او هزاره لږکیو قومونو په منځ کې د پښتنو پر ضد د ((جهاد)) د مفکورې په پرمختیولو سره سیاسي کار کاوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حفیظ الله امین د طاهر بدخشي او دهغه د مرستیال قومي او سیاسي حساب ته ځان ور ورساوه او دواړه یې د مرګ کندې ته ټیل وهل.

خلق، پرچم او ملي ستم له ایډیولوژیک پلوه له یوې سرچینې څخه څروبېدل. یوه هیله یې تعقیبوله او د شوروي له خوا ورسره پولي، مالي،سیاسي، تبلیغاتي او د وسلو مرستې کېدلې. په بېلابېلو سیاسي نومونو او نښانونو، د مختلفو ډلبندیو له ملاتړ څخه د روسانو موخه دا وه، چې د هغو عمومي عقیده یې ارزښتونو د پراختیا مخه ونیسي، چې افغاني ټولنې ته یې یو رنګي (تجانس) ورباښه. دوی هڅه کوله د بېلابېلو شخصیتونو او قومونو په راجلبونې سره د خپلو بې اتفاقه او پر دښمنۍ اخته پلویانو په مرسته، ځان د افغانستان پوځي اشغال ته نږدې کړي. د سیاسي واک نیول او بیا د دولت په اداره کې د زیاتې ونډې اخیستل، ماسکو ته د نږدې کېدو او له هغه هېواد څخه د زیاتو مرستو راجلبول د خلق، پرچم او ملي ستم د ډلو ترمنځ د رقابت د څرګندېدو سبب شول. دې رقابت د ښکېلاک پلان بشپړ کړ.

څلور- د شعله جاوید ډله: پر ۱۹۶۸م کال د ((د نوي ډیموکراتیک جریان)) په نوم راڅرګنده شوه. دا ډله وروسته د شعله جاوید په نوم یاده شوه. شعله جاوید د هغې جریدې د نوم راخیستنه وه، چې عبدالرحیم محمودي یې د امتیاز خاوند و. شعله جاوید د ټولو لپاره د ژوند د سیاسي او مادي شرایطو د تساوي پر تیوریکي ادعا، چې د هېواد په اداره کې یې قومي او قبیله یي لړکیو ته د زیاتو امتیازاتو او برخې اخیستنې د ورکړې هیله لرله، د مارکسیزم، ماهویزم تګلاره تعقیبوله. شعله جاوید د مارکسیزم له دروغجنې ایډیالوژیکي جذبې نه په ګټې اخیستو سره، په لړکیو او د عقدې پر ناروغیو اخته هزارګانو او تاجکانو کې پلویان پیدا کړل.

په ټولیز ډول کېڼ لاسو ګوندونو ته منسوب د افغانستان قومي لړکیو، د سیاسي واک د ترلاسه کولو لپاره، ان د انترناسیونالیزم له اصل سره د مارکسیزم، لینینزم فلسفه، (ملي ستم، پرچم) ته دشوروي د کمونستو دولتونو او (شعله جاوید، پیکار، ساما، اخګر، سازا، فازا، ګوافز او نورو ته) د چین د مرستو د راجلبولو وسیله ګڼله. د واکمنۍ د تاریخي چلوونکي په توګه د پښتنو د اکثریت د یوې خوا ته کولو لپاره په کورنۍ کچه بله هېڅ قهرجنه یا سوله ییزه لار موجوده نه وه. د روسانو لښکر کشۍ او ببرک کارمل ته د واک ورکړه، ځینو دې ډلو (د روسانو پلویانو) ته دا خوب پر واقعیت بدل کړ.

پینځه- د افغان ملت ګوند: هغه سخت ټولنیز کړکېچ، چې له ۶۰مو کلونو څخه د جهاد تر لسیزې (اتیایمو کلونو) پورې افغاني ټولنې ته بدلون ورکړ، د ځینو سیاسي ګوندونو د ناڅرګندتیا سبب شو، په داسې حال کې چې نور نوي ګوندونه راڅرګند شول. پر دې وخت له افغاني ملتپالنې (ناسیونالیزم) څخه، چې سخت د تهدید له خطر سره مخامخ وه، دفاع د یوې تاریخي دندې په توګه پاتې شوه. د افغان ملت ګوند چې د ۱۹۶۶م کال د مارچ پر ۸مه نېټه، د غلام محمد فرهاد په واسطه په کابل کې، د کمونیستي انترناسیونالیزم د توطیې د غبرګون په توګه منځته راغی،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغاني ناسيوناليزم د دفاع لپاره گروهمن پاتې شو او په دې ډول يې د کړکېچ په لوړو ژورو کې د خپل ژوند دوام تضمين کړ.

د افغان ملت گوند د گوتو په شمېر هغو گوندونو له جملې څخه دی، چې د مدرنو تشکيلاتو،له هغې جملې نه، د دارالانشاء، عالي شورا، اجرائيوي شورا، گڼ شمېر کمېټو او مهالنۍ کنگرې لرونکی دی او خپل فعاليت د کړنلارې او تگلارې له مخې ترسره کوي.

د افغان ملت گوند د وخت په تېرېدو سره د مخالفو قوتونو د يرغل پر وړاندې، چې د بهرنيو هېوادو د ملاتړ په سيوري کې، د توطيې له لارې د سياسي واک د لاسته راوړلو په لټه کې وو، د بېلابېلو پښتنو قبايلو (او څه نا څه د نورو قومونو) پر مورچل بدل شوی دی. پر افغانستان باندې د شوروي تر يرغل وروسته، د افغان ملت گوند د ملي لېوالتيا او له بهر سره د نه پيوستون له امله، له مادي پلوه د يو ضعيفه منځلارې او له اخلاقي پلوه د يو ځواکمن گوند تر بريده، د روڼ اندو په منځ کې پاتې شو.

دې گوند له کينو او ښې افکارو سره په مخالفت کې، ځان د سوسيال ديموکراسۍ پر منځنۍ ليکه ودراوه، د خدای(ج)، هېواد او ملت تر شعار لاندې يې د افغانستان د خلکو په جهاد کې برخه واخيسته. هغه وخت نو پر پښتنو سربېره، د اعتقاد له پلوه د زياتو خلکو، له هغې جملې نه د ځينو نورو قومونو د روښنفکرانو د جلب او جذب پر مرکز بدل شو.

انترناسيوناليستو پرچمي کمونيستانو، پر افغاني ملتپالنې (ناسيوناليزم) باندې د باور له امله د افغان ملت گوند له سخت ټکر سره مخامخ کړ. پر ۱۹۸۲م کال دا گوند د پرچمي حکومت د بريد له خطر سره مخامخ شو او ځينې مشران يې زندان ته ولېږل شول.

په داسې حال کې، چې ددې گوند ځينې مشران پاکستان ته کډوال شوي وو، د پاکستان حکومت هغوی ته د لوی افغانستان د جوړېدو لپاره د عقيده يې لېوالتيا له کبله، په خپله خاوره کې د فعاليت اجازه ور نه کړه. دا ټکی د افغان ملت؛ په گوند کې د فعاليتونو د پاشلتيا او انشعاب يو لامل وگرځېد.

افغان ملت سوسيال ډيموکرات گوند د ۱۹۹۵م کال په جولای کې د گڼ شمېر تيت و پرکو سياسي فعاليتونو د مرکزونو د يوځای کولو لپاره خپله څلورمه کنگره جوړه کړه. په دې کنگره کې دوکتور انوارالحق احدي د ډاکټر محمد امين واکمن پر ځای، د گوند د مشر په توگه وټاکل شو.

شپږ- اسلامي ډلې، د سياسي ژوند ځانگړنې او د جگړه ييزې ستراتيژۍ غوراوی.

لومړی- جهادي تنظيمونه:

۱ -عموميات: ((پر ۱۹٦٤م کال د مسلمانو ځوانانو غورځنگ جوړ شو او لاندې اشخاصو يې مشري کوله:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلام نیازي، برهان الدین رباني، محمد کبیر، موسی توانا، عبدالرب رسول سیاف، وروسته ځینې نور اشخاص له لومړنۍ کړۍ سره یوځای شول، هغه اشخاص دادي: عبدالرحیم نیازی، مولوي حبیب الرحمن، غلام رباني، ډاکتر عمر، سیف الرحمن، ګلبدین حکمتیار، محمدجان احمدزی، فاروق، سید نورالله عماد او نور.

د مسلمانو ځوانانو غورځنګ تر خپل جوړښت وروسته په ډېرې چټکۍ سره د منځني ختیځ د اخوان المسلمین له شبکې سره اړیکې پیدا کړل او تر هېواده بهر اخواني ټولنو کې یې ځانته رسمیت ورکړ. مولانا مودودي، چې پر ۶۰مو کلونو په بېروت کې استوګن و، د مسلمانو ځوانانو له غورځنګ سره منظم اړیکې ټینګ کړل.)) (1)

تر هغه وخته پورې، چې سیاسي مبارزه له تیورۍ څخه په عمل کې پلې شوې نه وه او له غورځنګ څخه د بهرنیو هېوادونو ملاتړ مطرح نه و، اخواني مشرانو بشپړ تیوریک تفاهم درلود. د ۶۰مو کلونو تر بدلونونو او په ځانګړي ډول پر افغانستان باندې د شوروي تر پوځي یرغل وروسته، مسلمان ځوانان پر مختلفو ډلو ووېشل شول. دا ډلبندۍ د سیمې، قوم، ژبې او مذهب ځانګړنو یوه له بلې بېلولې.

دا ټکی هم د یادونې وړ دی، چې د اتیایمو او نویمو کلونو د پېښو جبر هم ځینې اسلامي ډلې مجبوره کړې، چې د خلکو ډیموکراتیک له کمونیستو ډلو سره سازش او ایتلاف وکړي، دې کار د هغوی سوچه اعتقاد راکم او کینه ییز چلند یې لړ څه راټیټ شو.

د ژبې او کلتور له پلوه دوه ډلو جهادي تنظیمونو پر افغانستان باندې خپل کنټرول ټینګ کړ: (له تاجکانو او هزاره ګانو څخه جوړ) دري ژبي جهادي تنظیمونه او (له پښتنو قومونو څخه جوړ) پښتو ژبي جهادي تنظیمونه.

په جنوب کې پښتنو قبایلو د قبیله یي ژوند له دودونو سره د همغاړو تنظیمونو لکه د مجددي، محمدي او ګیلاني تنظیمونو سره پیوستون پیدا کړ. د مرکزي برخو کنټرول، چې زیاتره هزاره وګړي پکې ژوند کوي، د شیعه ګوندونو په لاس کې پرېبوت. په شمالي سیمو کې چې تاجکان، ترکمنان او ازبکان ژوند کوي، د جمعیت تنظیم او د دوستم ملي غورځنګ اغېز لري.

د ګوندونو جغرافیایي وېشنه اغېزمنونکې ده: د مقاومت پر لومړنیو کلونو په شمالي سیمو کې د اسلامي انقلاب حرکت او اسلامي حزب مقاومت د یادونې وړ دی. پورتنیو دوو تنظیمونو د بغلان، غوربند او بادغیس په پښتون مېشتو سیمو کې پلویان درلودل.

کوچیانو، بلوڅانو د قبیله یي دود پلوي تنظیمونو تابعیت کاوه. مخور نورستاني شخصیتونه د قبیله یي ژوند ملاتړ ته لېواله وو، له همدې کبله د دودیزوالو تنظیمونو پلویان وو، په داسې حال کې چې نورستاني ملایان، اسلامي بنسټپالنې او بنسټپالو اسلامي تنظیمونو ته متعقد وو. د هېواد په لویدیځ کې د تنظیمونو د غړیتوب په لېوالتیا کې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قومي وېش په پرتله د محاورې ژبې ډېر رول درلود. (د شينډنډ او فراه په اوړدو کې) دري ژبي شوي نورزيان اسلامي جمعيت پورې وتړل شول. د ختيځ پښتو ژبي نورزيان، د اسلامي انقلاب حرکت پلويان وګڼل شول.

د حکمتيار د اسلامي حزب له انشعاب څخه، د مولوي خالص اسلامي حزب منځته راغی. دې ګوند د جهاد پر لومړيو کلونو د ((ننګرهار) خوګياڼي قبايل، د کابل د جنوب او د پکتيا پښتانه سره متحد کړل.

په ډېرو برخو کې ګډ کلتور، مذهب، ژبه او دين پر دې نه دي بريالي شوي، چې د يو واحد قوم د بېلابېلو ډلو ترمنځ د سياسي يووالي او پيوستون موجبات برابر کړي، ان سيمه ييز او محلي اړيکي پر نوموړو څېزونو بريالي شوي دي. له همدې کبله بېلابېل پښتانه قبايل د يوې واحدې ژبې، کلتور او مذهب په لرلو سره، د بېلابېلو سيمو له مخې، په مختلفو تنظيمونو کې تيت او پرک شول.

پښتانه په ځينو سيمو، لکه د هېواد په شمالي سيمو کې د قبيله يي ژوند د چوکاټ له اغېزه بهر ژوند کوي او له سترو سياسي بدلونونو سره لاس او ګرېوان دي.

د شمال سيمو اسلام، چې نه دوديز حقوق او نه يې کومې ځانګړې موسسې پر وړاندې ولاړې وې، د جنوب په انډول اعتدالي او نرم ښکاري .

۲ -د جلب او جذب سيمې او ډلبندي: افغاني مسلمانان د عقيده يي لېوالتيا له مخې، کولای شو پر درېو ډلو ووېشو: اخواني بنسټپال، د تصوف خاوندان او د مدرسو فارغان (طالبان).

البته پورتنۍ ډلبندۍ کله نا کله يوه پر بلې اغېز ښندي، لکه د مجددي کورنۍ چې د مدرسه يي او تصوفي اړيکو لرونکې ده.

د هېواد په شمال کې بنسټپالې او تصوف پلوه ډلبندۍ د يو بل تر اغېز لاندې راځي. سربېره پر دې د يو سياسي مشر قوم له هغه څخه ملاتړ کوي، که څه هم له نوموړي مشر سره عقيده يي او سليقه يي اختلاف ولري.

الف- اخواني بنسټپال: پوهنتونونه، ښوونځي او تر يوې کمې اندازې مدرسې، د بنسټپالو د جلب او جذب ځواکمنې سيمې دي. په بله وينا اخواني بنسټپالو د ښارونو په کلتوري مرکزونو کې د جلب او جذب له امکاناتو څخه زياته ګټه اخيستې ده.

د مقاومت پر لومړنيو کلونو، په شمال لويديزو سيمو کې، د تصوف د پلويانو (اهلو) په منځ کې چې بنسټپالنې ته لېواله وو، د جمعيت تنظيم جلب و جذب تر سترګو شوی دی.

په شمال لويديزه حوزه کې د ښوونځيو او مدرسو فارغانو د فعالينو زياته برخه جوړوله. د هرات د جامعې مدرسې ځينې استادانو، د سيمه ييزه جبهو لارښوونه کوله.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونځيو او مدرسو له فارغانو سره، وروسته د اردو صاحب منصبان (لکه اسمعيل خان) او دولتي مامورين هم يوځاى شول.

په شمال ختيزو سيمو کې اخواني روښانفکران که اسلامي حزب پورې تړلي وو که په جمعيت پورې معمولاً له پوهنتونو څخه راپورته شول. هغه کسان، چې د ۱۹۷۵م کال (د سردار داود د حکومت وخت) له شورش څخه روغ پاتې شول، د شوروي ضد پاڅون پر لومړنيو کلونو يې په شمال ختيځ کې د مقاومت سيمه ييز کدر جوړ کړ.

بدخشان، تخار، کندز او پروان د جمعيت تر کنټرول لاندې راغلل. د فيض اباد په شاوخوا کې (د يفتل قوم ته منسوب) د رباني شخصي اغېز ستر رول لرلی دی.

په پنجشېر دره، مزارشريف، بغلان او غوربند کې په ډېر شدت سره د بنسټپالو اغېز څرګند شو. بغلان، کونړ او لغمان د حکمتيار د اسلامي حزب تر کنټرول لاندې راغلل.

ننګرهار د مولوي خالص، د سياسي اغېز په کړۍ کې راغی. په لغمان او د هغه په شاوخوا سيمو کې سياف خپل اغېز ټينګ کړ.

ب- د تصوف خاوندان يا لارويان: درې مهمې فرقې لري، نقشبنديه فرقه، قادريه فرقه او چشتيه فرقه.

له دې فرقو څخه نورې لړۍ راپورته شوي دي. داسې دود دی چې دوی خپل لارويان يوې لړۍ پورې تړي، لکه په هرات کې د خواجه احرار، خواجه محمد اصفهاني، شيخ نمک پوش، شيخ سبزي پوش، عبدالرحمن ابن عوف سلسله او نورې نوميالی لړۍ ګڼل کېږي.

پيران خپل سيمه ييز اغېز لري. د اغېز معيار د هر پير د شخصيت په انډول توپير لري. د پيرانو ترمنځ د مرتبو لړۍ وي. مثلاً ممکنه ده يو سيمه ييز پير خپل ځان پر تېر وخت د يو بل مخور پير ځاى ناستی (خلف) وګڼي. د جهاد په بهير کې متصوف مريدان د دوو پيرانو پر شاوخوا راټول شول: دا پيران يو سيد احمد ګيلاني د ملي اسلامي محاذ موسس او بل حضرت صبغت الله مجددي د ملي نجات جبهې مشر و. عامه ذهنيت داسې دی چې حضرت صبغت الله مجددي پير نه دی، خو د کورنۍ له لوی اعتبار څخه برخمن دی. د مجدديانو د لړۍ وروستی پير محمد ابراهيم مجددي نومېده. ملي اسلامي محاذ او ملي نجات جبهه، د اعتدالي (منځلاري) اسلام ملاتړ کوي. اسلامي محاذ د سلطنت د نظام د بيا ټينګښت ملاتړ کاوه. شايد يوه وجه يې دا هم وي، چې سلطنتي نظام او د پير مريدان د پښتون له واحدې قومي چينې څخه اوبه څښي.

په ټوليز ډول غلزي مريدان د دراني (ټبر) پلوي کوي. کورنيو اړيکو دا پيوستون ټينګ کړی دی. د امان الله خان مېرمن د ګيلاني او محمدزي له پښته وه. د سيد احمد ګيلاني مېرمن محمدزۍ وه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبغت الله مجددي هم د عثمان د کورنۍ له لارې له پخواني سلطنتي کورنۍ سره اړیکي پیدا کړي دي. ((د ګیلاني او مجددي تنظیمونه، د مذهبي پوهانو له کینې سره مخالف دي او له اخواني بنسټپالو سره بشپړ ضدیت لري. دا دوه تنظیمونه Laicisme ته د یو ډول متمایل اسلام پلوي کوي.(1)

د ګیلاني او مجددي تنظیمونه د سیاسي ځواک له پلوه کمزوري پاتې شول. خو دې سره سره د لوګر د احمدزیو په قوم او کندهار په شاوخوا کې د هغوی اغېز څرګند و.

ج- د مدرسې اهل: مدرسه د مدرس او طالب ترمنځ د مانیزو اړیکو بنسټ ایښودونکې ده. د هغو اړیکو په شان، چې د یو پیر او مرید ترمنځ کېدی شي، موجود وي.

سره له دې چې په افغانستان کې د مجددي کورنۍ له سیاسي (انقراض) سره، د مذهبي علماوود لارښوونې جغرافیایي یا سیاسي مرکز له منځه لاړ، خو اوس هم د مذهبي پوهانو پراخ قشرونه پاتې دي. دا پوهان غالباً له مدرسو څخه فارغ شوي دي.

ځینو پښتنو مذهبي پوهانو په پېښور کې زده کړه کړې ده. هغوی په قبایلي سیمو کې با اعتبار شخصیتونه دي. د جهاد په بهیر کې د مولویانو نا رسمي شبکه د کابل په شاوخوا کې (مولوي شفیع الله)، ننګرهار (مولوي خالص)، غزني او ګردېز (مولوي نصرالله منصور) او کندهار کې فعاله وه.

په جنوب لویدیځ کې تیت و پرک مولویان پاتې شول او په شمال او زابل کې یې په ټاکلو سیمو کې اغېز پاتې شو او فراه کې د تصوف له پلویانو سره ګډل شول.

له مدرسې نه په راټوکېدلو ګوندونو کې د اسلامي انقلاب حرکت او اسلامي وحدت ګوند دریځ پیاوړی دی.

_د اسلامي انقلاب حرکت: د مقاومت پر لومړنیو کلونو یې له مدرسو څخه د فارغانو مذهبي علماوو زیاته برخه په خپلو لیکو کې جذب کړې وه. له دې کبله د مقاومت په غورځنګ کې د ځواکمن اکثریت لرونکی و.

لکه څنګه چې مولوي محمد نبي د غزني او لوګر په مدرسو کې د ښوونکي (مدرس) دنده لرله. نوموړو مدرسو اسلامي انقلاب حرکت ته زیات کدرونه روزلي وو، دغه راز محمدي په هلمند کې د کرنې ځمکه لرله او له دې پلوه د خپل سیاسي اغېز د شیندلو لپاره په ښه دریځ کې و.

مذهبي عالمانو، داسلامي انقلاب حرکت تنظیم کې یو ناسیاسي ګوند یا د سنیانو یوه ټولنه تر سترګو کوله. په حرکت تنظیم کې د مرکزي جوړښت، ټینګ سازماني تشکیل او ایډیولوژۍ د نشتوالي له کبله په خپله سطحه، د مذهبي عالمانو د جلب او جذب لپاره یو اعتدالي او منځلاری غورځنګ دی.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي انقلاب حرکت تنظيم په داسې حال کې، چې د شريعت د پلي کېدو ملاتړ کوي، د اسلامي جمهوريت د ټينګښت خبره نه يادوي. د حرکت تنظيم له اخواني بنسټپالو (چې د حکومت د واک لاسته راوړل يې د پروګرام په سر کې ځای لري) او د سلطنت له پلويانو سره) چې د Laique دولت د ټينګښت پلوي کوي (يو شان مخالف دی.

له دې سره سره د حرکت تنظيم، له لومړنۍ ډلې سره د شريعت په پلي کېدو او له دويمې سره د سلطنت او اسلام د سمون په باب سر خوځوي. له اخواني لېوالتيا پرته، بنسټپالې تګلارې، د شوروي د يرغل پر لومړنيو کلونو، د اسلامي انقلاب حرکت تنظيم، د اعتدالي مسلمانانو د پراخه قشرونو د جلب او جذب پر مرکز بدل کړ).1(

د اسلامي انقلاب حرکت په سيمه ييزو جبهو کې غالباً د ناحکومتي مذهبي مدرسو په منځ کې د فعاليت لارښوونه کوله. هلته نو مدرس مولوي، عموماً د لوستونکو طالبانو سياسي مشري کوله. په دې ډول د هېواد په زياتو سيمو کې، د اسلامي انقلاب حرکت تنظيم تر اغېز لاندې، د ديني مدرسو د طالبانو جبهې راڅرګندې شوې.

په فارياب کې مولوي غفور (يو ازبک چې د نقشبندي مريد هم و) پر ۱۹۷۳م کال يې د خواجه عبدالروف په نوم يوه مدرسه جوړه کړه. نوموړی د شوروي يرغل پر لومړيو کلونو، د اسلامي انقلاب حرکت او وروسته د اسلامي جمعيت تنظيم د يوې سيمه ييزې فرقې مشر و او له طالبانو څخه يې يوه جبهه جوړه کړه، چې د جبهې قوماندانې ملا غوث ته ورکړل شوه. د مقاومت پر لومړيو کلونو دا ډول جبهې په بادغيس، نيمروز، فراه او زابل کې منځته راغلې.

په هرحال! سره له دې چې ټول مذهبي عالمان له حرکت تنظيم سره يوځای نه شول، خو هغو ټولو تل له سياسي ترښتونو پرته د جمعيت العلما او يا د عالمانو د يوې شورا په چوکاټ کې، له يو بل سره د سازماني اړيکو د ساتلو لپاره خپله لېوالتيا څرګنده کړې ده، چې له دې لارې د سياسي اسلام پر وړاندې خپله خپلواکي وساتي او د خپلو واحدو ليکو په واسطه د اسلام د وحدت بېلګه وړاندې کړي.

اسلامي وحدت ګوند (حزب وحدت اسلامي): د G.Doronosoro فرانسه يي خبريال په وينا(1) د ايران ((پاسداران انقلاب)) د ګټو د ساتنې لپاره لږ تر لږه يوه سياسي ډله نېغ په نېغه د ايراني مقاماتو په نوښت جوړه شوه. په دې مانا چې پر ۱۹۸۱ م کال هزاره جاتو ته د جعفر زاده او هاشمي (په ټوله نړۍ کې د امام د ليکې له پلوي ډلو نه د هغه وخت د دفاع مسوولين) تر يو سفر وروسته، د ايران انقلاب له ګېډې نه د افغانستان په خاوره کې د ساتونکو (پاسدارانو) ماشوم وزېږېد. پر هغه وخت ايران خپلې پلوي ډلې دې ته هڅولې، چې په انقلابي ډول سياسي واک ترلاسه کړي.

دې تګلارې د شيعه ګانو بنسټپالې ډلې، د منځلارو شيعه- ګانو، چې لويه برخه يې د محسني د حرکت او ((شورا)) په واسطه تمثيلېدله، له ټينګ مخالفت سره مخامخ کړې. له ۱۹۸۱م کال نه تر ۱۹۸٤م کلونو پورې د افغاني شيعه ګانو ترمنځ نښتې د هغو اختلافونو څرګندوی وې، چې ورو ورو پر دښمنۍ واوښتل. د شيعه مجاهدينو ترمنځ ټکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې، چې د ایران د دولت لپاره د خواشینۍ سبب و، د یو بل پر وړاندې د هغوی کړنې، د خپلواکۍ څرګندوی بلل کېدې. د ایران دولت ددې بېلابېلو ډلو د مشرۍ د لاسته راوړلو لپاره، په دوو پړاوونو کې اغېزمنې هڅې پیل کړې:

لومړی، د ایتلاف پړاو: ایراني مقاماتو پر ۱۹۸۷م کال د ((نیش و نوش)) په تګلارې سره د افغانستان اسلامي ایتلاف شورا (اته ګوني ایتلاف) رامنځته کړه. تهران ددې شورا مقر وټاکل شو. د شورا غړو په داسې حال کې، چې په ځینو برخو کې له یو بل سره اختلافونه درلودل، د امام خیمني د روحاني مشرۍ په منلو متفق وو.

د ۱۹۸۸ م کال پر فبرورۍ له افغانستان نه د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، دوه ټکي د ایراني مقاماتو د زیاتې پاملرنې وړ وګرځېدل:

_د ایران په ګاونډ کې د سنیانو د یو بنسټپال اسلامي حکومت د ټینګښت مخنیوی او له همدې کبله:

_تر ایتلافه د باندې د سیاسي مذهبي ډلو په جلب او جذب سره د ایتلاف د جبهې پیاوړتیا.

دویم ټکی پر ۱۹۸۹م کال د ایتلاف شورا کې د (بهشتي) تر مشرۍ لاندې د یووالي شورا د رامنځته کېدو سبب شو. په دې ډول نهه ګونې شورا رامنځته شوه. دا شورا د هزاره جاتو د شیعه ګانو په بېلابېلو لیکو کې د ایران انقلاب پلویانو د سیاسي او پوځي سمون په نوښت، د بامیانو ولایت د کنټرول او لاسته راوړلو سبب شوه.

د ایران دولت د یوې سرسري او ساده ریاضي د شمېرنې له مخې هڅه کوله، د پېښور اووه ګوني ایتلاف پر وړاندې، چې له سني ګوندونو او ټولنو څخه جوړ و، که نهه ګوني ایتلاف ته د راولپنډۍ په مشورتي شورا او په پاکستان کې د مجاهدینو په موقت حکومت کې دوه زیات امتیازونه لاسته رانه وړي، نو لږ تر لږه خو به یې په پېښور کې د مقاومت په غورځنګ کې د یو څو ضلعي متحد په توګه څرګند کړی وي.

تر ۱۹۸۹م کال وروسته هغه وخت، چې د افغانستان د لنډ مهالي اداري په اورګانونو کې د ایران پلوه افغاني مجاهدینو (لوړې او ژورې) غوښتنې، د اوه ګوني ایتلاف له سخت مخالفت سره مخامخ شوې، د هغوی غوښتنې ورو ورو لږ څه کمې شوې. د خبرو اترو د ناکامۍ د نښو نښانو څرګندېدل، د دې سبب شول، چې د ایران دولت له یوې خوا له کابل حکومت سره د یو سازش له مخې معامله وکړي او له بلې خوا شیعه ډلې له یو بل سیاسي ازمېښت سره مخامخ کړي. هغه وخت د هغو د یووالي پلان طرحه شو.

دویم- د یووالي پړاو: د ۱۹۸۹م کال پر جولای له شیعه افغاني مجاهدینو سره د ایراني مقاماتو تر پرله پسې خبرو اترو وروسته د نصر، پاسدارانو او شورا ډلو ترمنځ ((د وحدت چوکاټ)) لاسلیک شو. د دې چوکاټ له مخې موتلفینو ژمنه وکړه، چې په ایتلاف کې داخل ګوندونه به منحلوي او د وحدت ګوند تر بیرغ لاندې به خپل جهاد ته ادامه ورکوي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تشکیلاتي پلوه د نظارت شورا، د وحدت ګوند په راس کې راغله، چې په هغې کې ایران ته ژمنو د افغاني شیعه ګانو مذهبي مشرانو غړیتوب درلود. شورا ټولواکه وه او په ورسپارل شویو چارو کې یې له مرکزي شورا څخه، چې ظاهراً له منتخبو استازو جوړه وه، مشوره اخیسته. بامیان د مرکزي شورا مقر وټاکل شو.

د وحدت ګوند د مشرۍ مقام په ټاکلو کې د ایران لاسوهنه، د شیعه ګانو د مشرانو، چې لږ و ډېر د افغاني او ملي تمایلاتو لرونکي وو، د غم او خفګان سبب شوه: شیخ محمداصف محسني د اسلامي حرکت مشر له نوي سیاسي ډلبندۍ نه، (پښتنو او هزاره ګانو) د مذهبي او قومي نښتو د مسوولینو د نیولو او سزا ورکولو د نه څارنې له کبله ځان ارزګان ته وکښه او د ځینو ملاحظاتو او احتیاط له مخې یې د خپلو سیاسي فعالیتونو مقر له ایران نه پاکستان (اسلام اباد) ته ولېږداوه. د ایران دولت د ۱۹۹۰ م کال پر سپټمبر په ټول ایران کې د اسلامي حرکت د نمایندګیو دفترونه وتړل او د دفترونو پانګه یې په ایراني بانکونو کې ضبط کړه.

د ۱۹۹۵ م کال د مارچ پر ۱۳مه علي مزاري د نصر ګوند پخوانی مشر او وروسته د وحدت ګوند رئیس له طالبانو سره په یو ټکر کې مړ شو، خلیلي د هغه پر ځای کېناست.

پر ۱۹۹۵م کال د کابل جنوب په جګړو کې، چې د طالبانو د پرمختګونو وخت و، د وحدت ګوند د ایران د مرستو په هیله و. د ایران دولت، چې د کابل اداري سره د اړیکو د ښه کېدو په درشل کې و، وحدت ګوند ته یې له مرستې نه ډډه وکړه. دې کار د ایراني مقاماتو او وحدت ګوند ترمنځ اړیکې سست کړل.

د ۱۹۹٤م کال پر اوړي د ایراني مقاماتو په لارښوونه، د اکبري په نوم یو شخص له وحدت ګوند نه ځان رابېل او له کابل اداري سره یې ایتلاف وکړ. ایران غوښتل له وحدت ګوند سره د اړیکو د خړپړتیا په صورت کې، د اکبري ډلې څخه د خپلو هیلو د پرمخبیولو لپاره ګټه واخلي.

د وحدت ګوند د افغانستان د جهاد د وخت د ګوندونو په کورنۍ کې له دې کبله ګوښه دی، چې یوازې له هزاره قومونو او شیعه ګانو څخه جوړ شوی او تینګه قومي او سکتاریستي لېوالتیا لري.

دویم- طالبان:

۱-د طالبانو رامنځته کېدل: ابو ذهاب د افغانستان اخبار په مجله کې لیکي: ((د ۱۹۹٤م کال د نومبر په پیل کې د پاکستان د سوداګرۍ پر مالونو بار د ۳۰ ګاډو یو کاروان، د پاکستان د کورنیو چارو وزیر نصیر الله بابر په لارښوونه، دکویټې او چمن له لارې د کندهار او هرات پر لوري حرکت وکړ، چې خپل مالونه د منځنۍ اسیا جمهوریتونو ته ورسوي. د پاکستان د کورنیو چارو وزیر، ددې هڅې د توجیه لپاره د افغانستان او پاکستان ترمنځ د ۱۹٦٥م کال د ترانزیت تړون او همدارنګه د افغانستان، پاکستان او ترکمنستان ترمنځ پر تړون استناد کاوه.(1(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

I.S.I(د پاکستان پوځي استخبارات) ددې ډول پخوانيو معاملو د ماتې له کبله، د نصيرالله بابر هڅه تر وخت دمخه ګڼله او له هغې سره موافق نه و.

له افغانستان سره د متقاعد جنرال نصيرالله بابر علاقه، له ډېرو لرې وختونو سره اړه پيدا کوي: نوموړی پر ۱۹۷۳م کال د شمال لويديځ سرحد ايالت والي و. دا هغه کال دی، چې د افغانستان ځينې اخواني مشران (حکمتيار، رباني او مسعود) د سردار محمد داود د امنيتي مقاماتو د څارنې له کبله، پاکستان ته وتښتېدل. دې فراريانو په هغه شورش کې برخه واخيسته، چې د پاکستان د حکومت په ملاتړ په لغمان او پنجشېر کې رامنځته شوی و او د کابل حکومت ړنګونه يې موخه وه.

په هرحال! د پاکستان د سوداګريز مال کاروان، چې د څلوېښت تنو پوځيانو له خوا بدرقه کېده، د مجاهدينو د يوې ډلې له خوا ودرول شو. (۲۵۰۰) تنه بشپړ وسلوال افغانان چې د ((طالبانو)) په نوم ياد شول، دا کاروان د يرغلګرو له منګولو څخه خلاصوي. کاروان په داسې حال کې، چې د پخواني پاچا د زرګونو پلويانو له خوا يې ملاتړ کېده، د منځنۍ اسيا د جمهوريتونو پر لوري خپله لار وهي او د دسمبر پر مياشت په بيا راګرځېدو کې، له ترکمنستان څخه اخيستل شوی مالوچ لېږدوي.

ګڼ شمېر طالبانو په بلوچستان او پښتون مېشتو سيمو کې د جمعيت العلمای اسلام په مدرسو کې زده کړه کړې ده. له ښو نښانو څخه څرګندېږي، چې افغانستان ته د طالبانو د راتګ په هڅونه کې نصيرالله بابر له جمعيت العلمای اسلام (د پاکستان د خلکو ګوند موئتلف، چې د ۱۹۹۶ م کال تر اکتوبر پورې يې حکومت په لاس کې و) سره ضمني توافق درلود.

طالبانو د نومبر پر ۵مه د کندهار تر نيونې وروسته د هلمند (د چرسو او ترياکو لوی توليدونکی)، زابل، غزني او لوګر ولايتونو کنټرول ترلاسه کړ او په هرځای کې يې خلکو ته د سولې او اسلامي عادل حکومت د ټينګښت وعده ورکوله.

((طالبان او پاکستان لږ تر لږه د افغانستان په جنوب او شمال لويديځ کې د سولې په ټينګښت کې يو بل سره ګډې ګټې لري. په دې توګه طالبان تر هغه وخته پورې، چې د پاکستان د اقتصادي ستراتيژۍ د تامين لپاره اهميت لرونکي دوه متحدين، يانې په شمال کې دوستم او په هرات کې اسمعيل خان يې له خپل ځان خفه کړي نه وي، کولای شي د پاکستان پر روغ نيتۍ حساب وکړي.)))1(

طالبان د پاکستان د جمعيت العلمای اسلام په شان، د سنيانو له بنسټپالنې څخه، چې په ټينګه د شيعه ګانو له معتقداتو سره کينه لري، دفاع کوي. له دې کبله ايران د شيعه ګانو برخليک ته خواشينی دی.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ -جمعیت العلمای اسلام او مدرسې: جمعیت العلمای اسلام د هندوستان د جمعیت العلما وارث دی. نوموړې ټولنه پر ۱۹۱۹م کال د انګلیس د ښکېلاک پر وړاندې، د اسلامي خلافت د دفاع په نیت، د دیوبند د عالمانو د یوې ډلې له خوا جوړه شوه او مولانا مفتي محمود یې مشري کوله.

پر ۱۹٤٥م کال مولانا شبیر احمد عثماني د هندوستان د جمعیت العلماء ټولنه، د پاکستان د جمعیت العلمای اسلام د جوړېدو په نیت پرېښودله.

د جمعیت العلمای اسلام زیاتو پلویانو د پښتنو له سیمو سر راپورته کړ. جمعیت العلمای اسلام پر ٦۰ میلادي کلونو د شمال ختیځ سرحد او د بلوچستان د پښتنو سیمو په ډېرو دودیزو کلیو او بانډو کې زیاته وده وکړه. جمعیت العلمای اسلام، د ۱۹۷۰م کال په انتخاباتو کې د پښتونستان (د شمال ختیځ سرحد ایالت) په سلو کې ۲٥ او په بلوچستان کې په سلو کې ۲۰ رایې لاسته راوړې. دې ګوند په نوموړو دوو ایالتونو کې له نیشنل عوامي ګوند سره ګډه حکومتونه جوړ کړل.

د ۱۹۷۷م کال پر مارچ د جمعیت العلمای اسلام د پلوي مدرسو زرګونه شاګردان، د پاکستان د ملي یووالي له غورځنګ سره، چې د ذوالفقار علي بوټو د حکومت پر ضد جوړ شوی و، یو ځای شول، چې د ۱۹۷۹م کال د جولای پر میاشت د جنرال ضیاءالحق په واسطه د واک د نیونې لپاره لاره هواره شي.

وروسته جمعیت العلمای اسلام، د پاکستان د ملي یووالي له غورځنګ سره خپل اړیکې پرې کړل او پر ۱۹۸۱م کال د ولسواکۍ د ټینګښت له غورځنګ سره یوځای شو.

پر ۱۹۷۹م کال مولانا فضل الرحمن، چې پر ۱۹٥۳م کال زېږېدلی، د خپل پلار (مولانا مفتي محمود) پرځای د جمعیت العلمای اسلام مشري واخیستله. له جمعیت العلمای اسلام څخه یوه رابېله شوې ډله، چې مولانا عبدالحق او د هغه زوی مولانا سمیع الحق یې مشران وو او د ((اکوړه ختک)) د لویې مدرسې پالنه او اداره یې کوله، د افغانستان د داعیې د ملاتړ لپاره راپورته شول.

پر وروستیو کلونو د پنجاب په جنوب او د بلوچستان د بلوڅو په سیمو کې د جمعیت العلمای اسلام اغېز زیات شوی دی. په بلوچستان ایالت کې د ۱۹۹۰م او ۱۹۹۳م کلونو په ټاکنو کې د جمعیت العلمای اسلام درېځ په ډاګه کړه، چې ددې ګوند تر اداري لاندې مدرسې له سیاسي پلوه په پوره ډول فعالې دي. د یادونې وړ ده، چې په بلوچستان کې استوګن ګڼ شمېر افغان پښتانه، چې لږو ډېر یې له اصولي لارو پاکستاني تابعیت تر لاسه کړی، د جمعیت العلمای اسلام له فعالو مبارزینو څخه شمېرل کېږي او په انتخاباتو کې د جمعیت العلمای اسلام د سرېو د ډاډ وړ برخه جوړوي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بلوچستان کې ټول فعال سیاسي ګوندونه، د هغې شمېرنې او پېژند کارت مخالف دي، چې تر ۱۹۸۰م کال وروسته افغانانو ته ورکړل شوي وو.(1) د ضیاءالحق د واکمنۍ پر وخت دمدرسو د پراختیا او ودې زیاته ګټه د جمعیت العلمای اسلام په برخه شوه. په داسې حال کې، چې پر ۱۹۴۷م کال په پاکستان کې ۱۳۷ مدرسې وې، خو اوس یې شمېر نږدې ۱۷۵۰۰ مدرسو ته رسېږي.

ددې مدرسو په سلو کې ۲۰ مه برخه د زکات په واسطه خړوبېږي او له ګوندونو سره تړاو نه لري. نږدې ۲۰ زرو طالبانو د جمعیت العلمای اسلام په مدرسو کې خپل نوmونه لیکلي دي. له هغې جملې نه ۶۰۰۰ تنه په افغانستان کې اوسېږي. د جمعیت العلمای اسلام له خوا ورکړل شوې شمېره تر هغه رقم څخه ډېره اوچته ده، چې یاده مو کړه. د دې شمېر مطابق د هغو طالبانو شمېر چې په دیني مدرسو کې یې نومونه لیکلي له (۴۰) زرو څخه تر (۵۰) زرو پورې رسېږي. له هغې جملې نه یوازې له کچه ګړۍ او ناصر باغ کمپونو څخه له ۵ تر ۶ زرو تنو پورې په افغانستان کې اوسېږي.

په مدرسو کې درسونه په داسې حال کې، چې ټوله مذهبي جنبه لري، له سیاسي تمایلاتو هم بې برخې نه دي. پوځي مضمون هم ددې مدرسو د نصاب برخه ده. د دې علت دا هم دی، چې پر افغانستان باندې د شوروي یرغل پر وخت پاکستان غوښتل د طالبانون له لښکر څخه په افغانستان کې د جهاد د پوځي فعالیتونو د څواکمنۍ لپاره ګټه واخلي او بیا د شوروي یرغل تر دفعې وروسته، د طالبانو له ملېشو څخه په کشمیر کې د ملیشایي عملیاتو لپاره کار واخلي. د مدرسو په پراختیا کې باید درې لاملونه دخیل وګڼل شي. د ضیاءالحق له خوا د مذهبي بنسټونو څواکمني، د افغانستان جګړه او د ایران مذهبي انقلاب.

د ایران انقلاب او په ځانګړي ډول د خلیج د جګړې پر وخت (اسلامي جماعت د عراق ملاتړ وکړ)، له اسلامي جماعت سره دسعودي عربستان د اړیکو تر خرابېدو وروسته نوموړي هېواد د جمعیت العلمای اسلام د مدرسو د زیاتې برخې مالي لګښت پر غاړه اخیستی دی.

دا مرستې چې سعودي عربستان او یا د خلیج نور هېوادونه یې سرچینې دي، که له ځانګړو سرچینو او یا هم له عامه (دولتي) سرچینو څخه لاسته راتلې، د جمعیت العلمای اسلام تر کنټرول لاندې، هغو مدرسو ته ورکول کېدې، چې د پښتونستان (شمال ختیځ سرحد ایالت) او د بلوچستان د پښتنو استوګنو سیمو (پښین، ږوب، لورلایي، سیف الله قلعه او زیارت) کې پرتې دي او په حقیقت کې د ایران د پراختیا غوښتنې خطر پر وړاندې یوازېنی کمربند جوړوي. هغه سیمې چې د سند سیند پر غاړه پرتې دي، په ځانګړي ډول دیره اسمعیل خان، چې هلته د جمعیت العلمای اسلام مفتي مولانا فضل الرحمن مدرسه جوړه ده، له همدې مدرسې څخه ګټه اوچتوي.

جمعیت العلمای اسلام په بشپړ ډول د شیعه ګانو مخالف دی. د شیعه ګانو پر ضد سازماني جګړه، چې ګمراه عناصر ګڼل کېږي له لسو کلونو راپه دېخوا د پاکستان د سپاه صحابه په واسطه، چې د جمعیت العلمای اسلام له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا يې لارښوونه کېږي، پرمخوړل کېږي: هغه نښتې، چې ۱۹۹٤م کال د جګړې سيمې (د پنجاب په جنوب) کې راټولې وې، پر دې تازه وختونو په کراچۍ کې هم راڅرګندې شوې دي. ګڼې پر وروستيو کلونو د پاکستان په خاوره کې د ايران او سعودي عربستان ترمنځ رقابت ډېر راڅرګند شوی دی.

افغان پښتانه په دوديز ډول د پاکستان د پښتنو سيمو په مدرسو کې شامليږي. ګڼ شمېر طالبانو له مجاهدينو سره په جهاد کې تر ګډون دمخه، په همدې مدرسو کې زده کړه کړې ده. طالبان د نجيب الله د حکومت تر ړنګېدو او د مجاهدينو د مختلفو ډلو ترمنځ د اختلاف تر څرګندېدو وروسته، په نهيلۍ سره بېرته خپلو مدرسو ته وګرځېدل. د طالبانو زياته برخه د ټولنې له غريبو قشرونو راپورته شوې وه او غالباً د جګړې بې سر پناه يتيمان وو. د ياد وړ ده، چې د پاکستان د سرحدي مقاماتو په واسطه د شمال ختيزو پولو په اوږدو، په ځانګړي ډول په ((دال باندين)) کې د زده کړې کمپونه جوړ شوي دي، چې د طالبانو لپاره اسانتياوې ولري. د پاکستاني مدرسو افغان طالبان، ټيک مخکې تر هغې، چې د پاکستاني سوداګريزو مالونو کاروان، د افغاني مجاهدينو د قوماندانانو له خوا ودرول شي، د خپلو مدرسو په پرېښودلو پيل وکړ. نږدې (٤٠٠٠) طالبانو د پښتونستان (د شمال غرب ايالت) مدرسې، په ځانګړي ډول هغه مدرسې چې په اکوړه ختک، مردان، بنو، چارصده او پېښور سيمو کې پرتې وې، کندهار ته د تلو په نيت خوشې کړې. په دې ډول د ډېرو مدرسو دروازې وتړل شوې.

۳ -د طالبانو غورځنګ انقلابي خصلت لري: انقلاب د يوې ټولنې د سياسي، ټولنيز او اقتصادي نظم ناڅاپي بنسټيز بدلون دی. دا بدلون د واکمنې ډلې د واک او اتوريټې پر وړاندې د يوې ډلې د غړو د بغاوت په واسطه پلی کېږي. د طالبانو پاڅون د بڼې او مانا له پلوه يو ټولنيز اوښتون (انقلاب) دی:

_د شکل له پلوه په دې مانا، چې د وګړيو يوې ډلې د خلکو له مليوني پرګنو سره په پوره سمون او همغږۍ کې د واکمن فساد د واک پر وړاندې د پاڅون مشرۍ پر غاړه واخيسته. په دې پاڅون کې کارګرانو، بزګرانو، روحانيونو، د قوم مشرانو او لنډه دا چې ټولو ټولنيزو قشرونو ګډون کړی دی.

_د منځپانګې (محتوا) له پلوه په دې مانا، په هغو شرايطو کې چې ملي واکمنۍ، قانون، امنيت، مصونيت، خپلواکي، مدني حقوق او بالاخره ټولنيز نظم موجود نه وي، د دغو ارزښتونو د لاسته راوړلو لپاره پاڅون، يو بشپړ مترقي او انقلابي حرکت دی.

هغه انقلاب، چې پرګنې يې لارښوونه کوي، ممکن په خپله محتوا او متن کې محافظه کارانه او ان ارتجاعي افکار منعکس کړي او ښې پلوه ښوېدنې ولري. دا احتمال هم شته، چې انقلابي حرکت له کيڼ لاسو تمايلاتو نه اغېزمن شي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سترو ټولنیزو انقلابونو لکه (۱۷۸۹) م کال د فرانسې لوی انقلاب او پر (۱۹۶۶) م کال د چین کلتوري انقلاب کې ډېر ځله داسې پېښې شوي، چې کینې لاسو او ښي لاسو تمایلاتو د موخې پر لوري د انقلاب د عرادې د پرمختګ پر وړاندې خنډونه رامنځته کړي دي:

په فرانسه کې پر (۱۷۹۲) م کال د مظنونینو د قانون پر نافذېدو سره د انقلاب له اصولو انحراف پیل شو. ددې قانون پر بنسټ همدا چې پر یو چا د انقلاب ضد اشتباه پیدا کېدله ګیوتین (وژنځي) ته راکښل کېدل.

د فرانسې لوی انقلاب ان پر خپلو رښتینو زامنو لکه روبسپیر، دانتون، بابوف او نورو هم رحم ونه کړ او ټول یې په اعدام محکوم کړل. یوازې پر ۱۹۷۵م کال د بېنوایانو تر بغاوت او په هغه پسې د مظنونینو د قانون او د انقلابي محکمې تر لغوې او حذف وروسته، د انقلاب تاو لږ څه کېناست.

د جمهوریت او دیکتاتورۍ په شان د انقلابي نظامونو جفاوو خلک دومره تر پوزې راوستي وو، چې د (۱۸۳۰)م کال په یو شاګرز سره د پخواني حکومت (سلطنت) د ټینګښت په مقصد یې په نامستقیم ډول د انقلاب ټینګې کړنې محکومې کړې. په دې ډول د سلطنتي نظام مشري لومړي لویي فلیپ ته وسپارل شوه او تاریخ بېرته شاته مخ وګرځاوه.

د روسیې د انقلاب په پیل کې په پټو سترګو د سوسیالیزم د ایډیالوژیکو آرونو پلي کولو، اقتصادي وده ورو کړه. له ۱۹۲۱م څخه تر ۱۹۲۹ م کال پورې نوی اقتصادي سیاست (NEP) پلې شو، چې د لیبرالو اقتصادي اصولو ښکارندوی یاني ښي پلو ته متمایل و.

هغه خونړۍ ګوندي پاکونه (تصفیه)، چې ستالین له ۱۹۳٤م څخه تر ۱۹۳۸م کال پورې تر لاس لاندې ونیوله، کینې پلو ته، د کمونیست ګوند ښوېدنه ښکاره کوي.

پر ۱۹۵۶م کال د کمونیست ګوند د شلمې کنګرې د پرېکړې له مخې، د ستالیني تګلارې له منځه وړل او د کمونیستي مشرانو له هدیرې څخه، د ستالین د جسد ایستل، منځنۍ (اعتدالي) تګلارې ته د ګوند د بیا ګرځېدنې ښکارندوی دی.

د چین په کلتوري انقلاب کې کینې پلو ته تر ټولو غټه ښوېدنه د ماهو په څرګندېدو سره منځته راغله. ماهو د هغو شیانو ملاتړ ته را ودانګل، چې افراطیونو هغه د انقلاب آرونه بلل. له دغو آرونو د دفاع له کبله د ښارونو او کلیو د خلکو ترمنځ خونړۍ نښتې رامنځته شوې. روښاندي او هنرمندان په ډله ییزه توګه اعدام شول او (لرغوني او لیکلي تاریخي، هنري اثار په بې رحمۍ سره له منځه لاړل.

په ټولنیزو انقلابونو کې کینې پلوي او ښي پلوي تمایلات په دې ډول توجیه کېږي، چې د انقلاب مخکښې د پرګنو په لاس کې ده. پرګنې د ټولنیزو ارزښتونو د سمبالښت لپاره ورته نظر نه لري او د سازماني او ایډیولوژیکي آرونو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تابع نه دي. د انقلاب په بهیر کې ممکن د خلکو مختلفې ډلې په نوبت سره د انقلاب مشري ترلاسه کړي. هغه وخت به انقلاب په احتمالي توګه ښي یا کیڼ پلو ته ښوییدنې کوي.

د طالبانو انقلاب د خپل مضمون په یوه برخه کې د بشر (په ځانګړي ډول د ښځو) د حقوقو په ځینو برخو کې ښي پلوی او ان ارتجاعي خصلت لري، خو د جګړې او کړکیچ په حالاتو او اوضاعو کې موږ د بشر تر حقوقو د افغانستان سلامتیا (د طالبانو د مبارزې مرکزي ټکي) ته زیاته اړتیا لرو. د هېواد په لرلو، د افغانستان په لرلو سره به موږ هر څه ولرو، خو خدای مه کړه د هغه په نه لرلو سره به له هر څه څخه بې برخې شو.

طالبان د مرکزي حکومت ټینګښت او د ځمکنۍ بشپړتیا ساتنه خپله دنده ګڼي، د همدې ټکي په پام کې نیولو سره ښي پلو ته د هغوی د ښوییدنې، هغو کسانو ته، چې له تجزیې څخه د افغانستان د ژغورنې مبارزې ته لومړۍ درجه اهمیت ورکوي، د زغم وړ ګرځولي دي. په هغو سیمو کې چې اداره یې د طالبانو په لاس کې ده، د خلکو د پرګنو ملاتړ د دې واقعیت ښکارندوی دی، چې خلک د طالبانو د پاڅون د ارتجاعي تمایلاتو په انډول د هغو مثبتو لاسته راوړنو (د ملي خپلواکۍ او ځمکنۍ بشپړتیا ملاتړ ، د سولې راوستلو، د تنظیمونو ړنګولو، د مرکزي حکومت جوړولو او نورو) ته زیاته پاملرنه کوي. خلک د طالبانو ښي لاسي او ارتجاعي تمایلات د ټینګو او تېزو احساساتو او ولولو زېږنده ګڼي، چې د نوي ژوند له سختو واقعیتونو او د انقلاب له عمومي ستراتیژۍ سره سمون نه لري او ژر یا لرې به خپل ځای واقعیت ته پرېږدي.

طالبان چې د کومو ولایتونو اداره په لاس کې لري، د خلکو له بالفعل ملاتړ او هغه ولایتونه، چې د دوی په کنټرول کې نه دي، د خلکو له بالقوه ملاتړڅخه برخمن دي.

له طالبانو سره دخلکو ملګرتیا او په پخواني حکومت پورې د تړلیو قوماندانانو پیوستون، د طالبانو د ښکاره پرمختګ زمینه برابره کړې ده. د طالبانو د راتلونکي بریالیتوب نښې، د افغانستان د اداري یووالي په تامین کې ښکاره کېږي.

له دې سره سره له کومه ځایه چې انقلاب ضد کسان خپل مقاومت ته دوام ورکوي، طالبانو تراوسه پورې د پېژندنې وړ حکومت جوړ کړی نه دی او د افغانستان پر ټوله خاوره یې خپل واک ټینګ کړی نه دی، کېدی شي، داسې وانګېرل شي، چې د طالبانو انقلاب د خپل بریالیتوب په لومړي پړاو کې دی. د طالبانو د انقلاب وروستی بریالیتوب په لاندې لاملونو پورې اړه لري:

_د انقلاب له ارزښتونو نه د دفاع لپاره د خلکو د زیات ملاتړ راجلبول. طالبان باید ددې مقصد لپاره لومړی خپلو عقیده یې ارزښتونو ته د نوي ژوند له غوښتنو سره سمون ورکړي او بیا د چارو په اداره کې ټولوخلکو ته د ګډون حق ورکړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_د ملګرو ملتو د موسسې د ملاتړ راجلبول. طالبان باید ددې مقصد لپاره د خپل فعالیت سوله ییز اړخونه، دملګرو ملتو د موسسې د سولې له پلان سره همغاړي کړي.

_د ټولو ګاونډیو هېوادونو د ملاتړ راجلبول او یو د بل په چارو کې د نه لاسوهنې د غوښتنې له تضمین سره هغو ته د ډپلوماتیکې پېژندنې غوښتنلیک وړاندې کول.

_له روسانو سره تر جګړې وروسته مسایلو باندې د چلند لپاره د ملي ګټو پر بنسټ د یوې غوښې تګلارې رامنځته کول.

_په افغانستان کې د ملي خاینانو او د جګړې د جنایتکارانو په باب د مجددي او رباني د حکومتونو د بښنې د اعلان لغوه کول، د محاکمې مېز ته د اوسنیو بدمرغه حالاتو د لومړۍ درجې مسوولینو راکشول.

_د ملي مسلکي اردو بیا جوړول.

_د اضطراري لویې جرګې د جوړولو لپاره د بېړنیو تدبیرونو پیلول.

_پوهو کسانو ته د حکومت د چارو واګې سپارل، روښاندي او بوروکراتان، همدارنګه د طالبانو د اتلولۍ قدرداني او د چارو په اداره کې د هغو د ګډون تضمین، دولتي عالي شورا باید په دولتي تشکیلاتو کې ځای شي. دا شورا به د مشورتي واک لرونکې وي.

_د اساسي قانون تدوین او د ټاکنو دایرول.

٤ -د طالبانو د رامنځته کېدو منطق: طالبان په حقیقت کې د کابل اسلام دوله ایتلافي اداري، چې تر ۱۹۹۲م کال وروسته یې واک ترلاسه کړ، د زور او زورواکۍ پر وړاندې د خلکو عکس العمل ګڼل کېږي.

دکابل اداره د تخت او یا تابوت له شعار سره، چې د غلو په ژبه تاوېده، سیاسي ډګر ته داخله شوه، ټولې سیاسي ډلې یې له ځانه لرې کړې او د اهل حل و عقد د اخیستل شوې شورا په واسطه یې د انحصاري واک په توجیه کولو سره، ټولو مخالفینو ته د جګړې اعلان وکړ.

اسلامي حزب (په پیل کې خالص، حکمتیار)، د اسلامي انقلاب حرکت تنظیم، د ملي محاذ تنظیم، دملي نجات تنظیم، د وحدت حزب، ملي اسلامي غورځنګ، د طالبانو غورځنګ او په یوه مانا ټولې هغه ډلې، چې د افغانستان د سیاست په برخه کې پېښې رازېږولای شي، د کابل اداري مخالفت ته راودانګل. دې مخالفت تیت و پرک شکل درلود او د کومې متحدې جبهې په واسطه یې لارښوونه نه کېدله، ځکه نو زور ته په زور ځواب ورکول تر پرله پسې کلونو پورې یوازې د یوې هیلې په توګه پاتې شو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالبانو تر یوه حده وکړای شول د کابل د اداري زورواکي، تاخت و تاز تر یوې اندازې پورې مهار کړي او د هغې په کلابندي کولو او وروسته د پایتخت په نیولو سره د افغانستان پر درېیمه برخه خاوره خپله واکمني ټينگه کړي. هغوی په داسې شرایطو کې چې د کابل اداري د سولې ټول پلانونه که کورنۍ سرچينه یې لرله که بهرنۍ رد کړل او د یوه ممثل حکومت لپاره یې د ټاکنو له منلو ډډه وکړه، د افغانستان د خاورې له درېیمې حصې زیاته برخه د تورې په زور ونیوله.

طالبان د ټولو هغو افغاني ډلو او قومونو لپاره د هیلو سرچینه شوه، چې د کابل اداري د زور واکۍ له منطق او د ځینو جهادي قوماندانانو له خپل سریو او بې باکیو څخه، تر پوزې راغلي وو.

طالبان د افغانستان په سیاست کې د زور څرگندولو په ډگر کې، د واک په واسطه د واک لپاره، د پولې د ټاکلو مناسب او طبیعي ځواب گڼل کېږي.

طالبان د هغو مظلومو خلکو د فریادونو ښکارندوی دي، چې د زور په منطق سره یې د جگړه مارو، د امن دښمنانو، د ولسواکۍ او ټولنیز عدالت مخالفینو د ځپلو او له منځه وړلو لپاره یې د مرگ او ژوند جگړې ته دانگلي دي.

د کابل اداري، په زوره واک تر لاسه کړی و، د زور په کارونې یې هغه ساته او په زور له صحنې نه وایستل شول.

د کابل اداره په کینه ییز ډول، له باطل څخه د دفاع په لیکه کې ولاړه وه او طالبانو د حق د مدعیانو په توگه د زور په واسطه مغلوبه کړه او بیا پر ټول افغانستان باندې د سولې او امنیت غږ خور شو. یوازې سوله او امنیت ددې امکان برابروي، چې د حق د یو ملاتړي ځواک په جوړولو سره، په هېواد کې د حقوقو دولت د جوړښت لپاره لاره هواره شي.

درېیم- د سیاسي ژوند ځانگړنې: له هغو ښېلگو څخه، چې د ډلبندیو اوسیاسي ډلو د جوړښت په اړه مو وړاندې کړې، څرگندېږي چې:

ــپر ٦٠مو او ٧٠ مو کلونو په ټولنه کې سیاسي ژوند پر دوو مخالفو؛ کیڼ او ښي لورو تشکل موندلی و. ددې خبرې علت (د مارکسیزم او اسلامي انترناسیونالیزم) پر بنسټ، له بهر سره د کیڼ او ښي ایډیولوژیک او عقیده یې تړون و.

د مارکسیزم د ایډیولوژۍ آرونه او د ((مکتبې اسلام)) عقیده یې ارزښتونه د هغو خپرونو په واسطه، چې له بهر څخه په افغانستان کې خپرېدلې، د ډلو د مفکوره یې او سیاسي تگلورې په ټاکلو کې یې مرسته وکړه. خو په ورو ورو ډول د مارکسیزم د فلسفي ټولیز مفاهیم او د مکتبې اسلام د نړۍ لید معتقدات، د افغاني ټولنې د دودیز قبیله یې ژوند له واقعیتونو سره په چلند کې، په خپلې لومړنۍ مانا پاتې نه شول: مارکسیزم لیننیزم او ماهویزم تر لسو نه پر زیاتو ډلو تقسیم شو او اسلام لږ تر لږه په پینځه لسو فراکسیونونو ووېشل شو. ددې ډلو (مارکسیزم او اسلام) تر منځ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکېچ یوازې د ګړني (شفاهي) اختلاف تر بریده پاتې نه شو: چین پلوو مارکسیستانو له روس پلوه مارکسیستانو سره پر وسله والو نښتو لاس پورې کړ او د ځینو جهادي تنظیمونو ترمنځ خونړۍ جګړې ونښتې.

_په افغانستان کې سیاسي مبارزې تل د سیمه ییزو شخصیتونو په شاوخوا دوام موندلی دی، نه د مدني ژوند د ارزښتونو او د ټولیزو عقیده یي او ارماني آرونو د ګټو د ساتلو او یا د یو ملي شخصیت د دفاع په شاوخوا کې.

_ایډیولوژیک او د ډیموکراتیک مفاهیم په ډېره کمه کچه (هغه هم د ښاري روڼاندو په وړو کړیو کې) د سیاسي او ټولنیز واک سرچینې ګڼل کېږي. په پرمختللې نړۍ کې ایډیولوژیک او ولسواک ارزښتونه د سیاسي ګوندونو د تشکل محور جوړوي، دا ارزښتونه په افغانستان کې تل د سیمې، قوم، ژبې او مذهب پر قوانینو بدل شوي دي.

څلورم- د جهادي مشرانو له خوا د جګړه ییزې ستراتیژۍ غوراوی: له افغانستانه د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، د تنظیمي حسابونو د تصفیې او سیاسي موخو د ترلاسه کولو لپاره جګړه تر خبرو اترو او مفاهمې غوره وګڼل شوه. جګړه دهرې جګړه مارې ډلې لپاره دهغو امتیازاتو د ګټلو سبب کېدله، چې د سولې او خبرو اترو په شرایطو کې د هغو د لاسته راوړلو امکان میسر نه و. مثلاً د اسلامي جمعیت لپاره جګړه پر اکثریت باندې د اقلیت د ارادې د تحمیل وسیله وه. داسلامي حزب لپاره جګړه دواک د انحصار حربه او د یو تیوکراتیک مستبد حکومت د ټینګښت وسیله ګڼل کېدله. د دوستم او وحدت حزب د ډلو لپاره جګړه له اکثریت سره د ازبکو او شیعه ګانو د قومي او مذهبي اقلیتونو د مساوي حقوقو د لاسته راوړلو اله وه.

د جګړې تر شا ناوړه هیلې او د جګړې د خړوبونې د واحدې سرچینې ګډ علتونه موجود وو. دا واحده سرچینه د بهرنۍ مداخلې لاس دی، چې مختلفې ډلې یې تل پر جګړو اخته ساتلې او د ملت اکثریت د ارادې پر وړاندې یې د هغوی کینه ژوندۍ ساتلې ده. په افغانستان کې د اکثریت اراده، چې د لویې جرګې او یا ټاکنو په واسطه له ځواک نه عمل ته راځي منطقاً په جګړه کې د ښکېلو تنظیمونو د سیاسي ګټو په مخالف لوري کې واقع ده. د اکثریت د ارادې په څرګندېدو سره به، لکه د جمعیت او پرچم د اقلیت حکومت، پر اکثریت باندې د خپلې ارادې د تپلو وس پیدا نه کړي او اسلامي حزب به د واک انحصار لپاره په خپلو هڅو کې پاتې راشي.

په همدې ډول به قومي او مذهبي لړکي، په داسې حال کې، چې د اقلیتونو له طبیعي حقوقو څخه به برخمن شي، له اکثریت سره د مساوي حقوقو د ګټلو لپاره به، د خپلې دعوې په طرحه کې د ولسواکۍ له ځېونکي منطق سره مخامخ شي.

څه چې مو وویل له هغو څخه په ډاګه کېږي، چې د جګړې پایته رسېدنه د ځینو ډلو د سیاسي ژوند له پایته رسېدو او د ځینو د اغېز له کمښت سره سمون خوري. له ټاکنو، لویې جرګې او په یوه مانا له سولې سره د جګړه مارو ډلو دښمنې له ځاني دفاع نه پرته بل منطق لرلای نه شي. د مورچل له شا نه د ټاکنو تر حوزې پورې د لارې وهل تر ټولو ستره ستونزه ده، چې جګړه مارې ډلې ورسره مخامخ دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کار ستونزه په دې کې ده چې:

لومړی: دا چې د مورچل کسان اکثره نالوستي دي او سیاسي شعور نه لري. هغوی په داسې حال کې، چې په ړندو سترګو د خپل مشرتابه تر اغېز لاندې راغلي دي، د یو لړ ملي او عمومي هیلو د دفاع لپاره خپلواک نظر نه لري. د دې ټوپکیانو ځینې هغه اجیران دي، چې د خپلو ځاني ګټو لپاره د دوو، ان دښمنو ډلو ترمنځ واټن په داسې چټکۍ سره وهي، لکه یو توغندی چې پر ښار ولي.

په هرحال! د جګړې پلویان، چې په هره کچه وي په دې شرط چې اړوند تنظیم ته ژمن پاتې شي، د مشر لپاره د سولې او جګړې په شرایطو کې ستر غنیمت ګڼل کېږي. په ټولیز ډول هغوی داسې کسان دي، چې له ولسواکۍ د دفاع د عمومي بهیر لپاره په درد نه خوري. هغوی د ټاکنو پر وخت یوه کوچنۍ ټولنه جوړوي، چې د خپلو هڅو په واسطه نه شي کولای د مشرانو د لوړتیا غوښتنې هیلې خړوبې کړي.

دویم: مذهبي مشرانو، د مذهبي پلویانو ولولې په داسې شرایطو کې راوپارولې، چې جهاد د دوستانو د مجلس نقل او د دښمنانو د روحیاتو د ځپنې وسیله وه. داسې ښکاري، چې د جهاد په پایته رسېدو سره به مذهبي مشران له یو خوا په خپله تنظیمي کړۍ کې، د خپلو پلویانو دساتنې او له بلې خوا د چوپ اکثریت د نظر د خپلونې لپاره، د ویلو څه ونه لري او نه به د جلب او جذب لپاره څه ځواک ولري. داسې فکر کېږي، چې د مجاهدو قلموالو د لوړو ژورو خبرو تر اغېز لاندې به یې ځینې پلویان له چوپ اکثریت سره همغږي شي او خپلې رایې به د هغو کاندیدانو په صندوقونو کې، چې د ملي او عمومي ګټو دفاع کوي، واچوي. مشران یې په دې برخه کې بدګومانه کېږي او هغوی د سولې او روغې پر وړاندې مخالفت ته هڅوي.

دریم: د مذهبي مشرانو زیات شمېر د بهرنیو لاسوهونکو هېوادونو زېږنده دي. د دې مشرانو سیاسي پوځي فعالیت د مقاومت په بهیر او تر هغه وروسته د بهرنیو ځواکونو په مرسته خړوبېده او لارښوونه یې کېدله. د سولې شرایط د دې ډلو لپاره ځکه د مړینې مانا لري، چې د بهر له سیاسي، پوځي، پولي او مالي ملاتړ څخه بې برخې کېږي. پرته له دې چې له مشروعو او قانوني (کورنۍ سرچینې، د ګډون ونډې، د غړیتوب ونډې او نورو) لارو ددې مرستو د جبران ډاډ یې په لاس کې وي.

څلورم: د موسسو او ډلو په سطحه، هم د سیاسي اقلیتونو او هم د ملت په کچه د قومي لړکیو له خوا د انتخاباتو د نتیجو نه منل د سولې د بهیر د سیاسي مبارزې نورې ستونزې دي. هغه اساسي پوښتنه، چې د ځواب پیدا کولو لپاره ورته ډېره ځیرتیا په کار ده دا ده چې: ایا لړکي د یو اقلیت په توګه د خپلو قانوني حقوقوپه ساتلو سره خپل ځان د اکثریت ارادې ته د درناوي ملزم ګڼي؟ مثلاً کله که انتخابي پارلمان پرېکړه وکړي، چې وسلوالې ډلې دې په درېو میاشتو کې خپلې وسلې دولتي مقاماتو ته تسلیم کړي، داسې پرېکړه چې د اکثریت د ارادې څرګندویه ده، ایا د پلي کېدو ضمانت به ولري؟ هر کله که د افغانستان سني مذهب اکثریت په پارلمان کې د خپلو استازو په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

واسط پرېکړه وکړي، چې یوازې دې حنفي مذهب په محکمو او قضاوو کې رسمیت ولري، ایا د اقلیت شیعه مذهب ډلې به خپل ځان ددې پرېکړې په درناوي ملزمې وګڼي؟ په همدې ډول په لسګونو نورې پوښتنې راولاړېدی شي. هغه څه چې څرګند دي دادي، چې د ډیموکراسۍ سیستم په ورو او پرله پسې پلې کېدو کې، د سیاسي زده کړې او تربیې په لاسته راوړلو سره، د اکثریت او اقلیت مقوله د درک او زغم وړ ده. په خواشینۍ سره زموږ ټولنه د خپل سیاسي بلوغ هغه حد ته نه ده رسېدلې، چې دخپلې سلامتیا او بشپړتیا لپاره، په شعوري توګه د سیاسي ډیموکراسۍ ارزښتونه ومني، سربېره پر دې د جګړې او کړکېچ په دوو لسیزو کې په تنظیمي کړیو کې د زورواکۍ او حکم عادت ډېره زیاته وده کړې ده. یوازې د خلکو نماینده او د قوي امنیتي ځواک لرونکی یو مرکزي دولت به ددې ځواک ولري، چې د اکثریت د پرېکړو پلي کېدل تضمین کړي .

ټوپکوال مجاهدین خپل ځانګړي سیاسي و حقوقي کلتور لري. دا کلتور د لویدیزې نړۍ د سیاسي ماشین د محصول په پلمه د ولسواکۍ او ملي واکمنۍ له حق سره مخالف دی:

_ولسواکي د مکتبي اسلام په تعبیر له دې کبله، چې له اهل حل و عقد شورا څخه واک اخلي او خلکو ته یې سپاري، د اسلام له موازینو (هغه ډول چې اخوانیت یې تعبیروي) سره اختلاف لري. پر دې انګېرنو باندې په داسې شرایطو کې ټینګار کېده، چې ډېر اسلامي هېوادونه د حل و عقد شورا له نامه سره اشنا نه وو او رژیمونه یې د ولسواکۍ د آرونو له مخې جوړ کړي وو.

_د بنسټپالو په نظر، د ملي واکمنۍ حق په یوه بې سرحده خیالي نړۍ کې د اسلامي امت له ایډیال تحقق سره سمون نه خوري. دا نړۍ په جهاد ودانېږي او د کفر او الحاد نړۍ، خپل لاسونه هغه ته د تسلیمۍ د نښو په توګه پورته کوي!...

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، چې اکثرو تنظیمي مشرانو ته هره وسیله، چې د سولې د راوستلو سبب شي، که هغه دیو تشکیل (لویې جرګې) په بڼه وي او یا د یو سیاسي شخصیت (پاچا) په څېره کې، له دې کبله د تایید وړ نه ده، چې پر ملي ګټو باندې ټینګار د هغو تنظیمونو ګټو ته، چې په جګړه کې یې روزنه او پالنه شوې، په ټینګه زیان رسوي.

داسې ښکاري، چې د جګړه مارو ډلو غچ اخیستونکو ولولو د کانالیزه کولو لپاره، یو له قهر نه ډک او بل سوله ییز الترناتیف شته، چې یو د بل بشپړوونکي دي:

یو: د سولې په پروسه کې د ملګرو ملتو د سوله ساتونکو فعاله برخه اخیستنه. سره له دې چې د نړۍ په ځینو کړکېچنو سیمو کې د سولې لپاره د ملګرو ملتو پوځي مداخلې بشپړ بریالیتوبونه نه درلودل، خو په ځینو برخو کې بري ته نږدې دي او په ځینو قضیو کې یې سوله ټینګه کړې ده. د افغانستان د قضیې په اړه یوازېنۍ ستونزه، چې موجوده ده، هغه داده، چې له هېواد څخه د شوروي ځواکونو تر وتلو او د کمونیستي امپراتورۍ تر ړنګېدنې وروسته،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان قضیه د ملګرو ملتو د امنیت شورا د اجنډا په حاشیه کې راغله او ګومان نه کېږي، چې لویدیز هېوادونه، مثلاً د خپلې اردو د یو غړي، چې په افغانستان کې به د سولې په ځواک کې شامل وي، د پوزې د وینې کېدلو د لیدو زغم ولري.

دوه: د ملګرو ملتونو په مرسته د افغانستان په سیاست کې د ټولو اغېزمنو ډلو او اشخاصو په ګډون، د یوې اضطراري لویې جرګې جوړول. که چېرې دا جرګه د جګړه مارو ډلو، ټولو سیاسي تنظیمونو او ټولو قومي، مذهبي او ملي شخصیتونو په رښتیني ګډون سره جوړه شي، د سولې ساتنې په کار کې به له ستر اخلاقي او مانیز اغېز څخه برخمنه وي.

د ۱۹۹٤م کال په لومړیو کې د داسې یوې جرګې د لرلید اغېز په افغانستان کې د سولې کورني او بهرني دښمنان ووېرول:

د اضطراري لویې جرګې د جوړېدو له اوازو سره سم، د دې لپاره چې دا نوښت پایلې ته ونه رسېږي، دلته او هلته ظاهراً د جګړې د ختمولو، خو په واقعیت کې د سولې پر طرحې د برید لپاره، یو لړ تشبثات پیل شول. د هجرت په خپرونو کې د نشر شوي خبر له مخې:

ـ د مارچ میاشتې پر وروستیو د اسلامي هېوادونو یو شمېر پوهانو (!) په پاکستان کې د ازادو قبایلو په یوه سیمه کې، د افغانستان له جهادي مشرانو سره غونډه وکړه او تر خبرو اترو وروسته د مولوي خالص په مشرۍ یو هئیت کابل، چاراسیاب او مزارشریف ته سفرونه وکړل او له دښمنو خواوو سره یې د نظر تبادله وکړه.

ـ د اپریل پر میاشت د قوماندانانو یو هئیت د اور بند د یو تړون لپاره، په اوسنۍ جګړه کې له ټولو اخته غاړو سره لیده کاته وکړل.

ـ پر مې میاشت په غزني ولایت کې د نږدې شلو ولایتونو د استازو په ګډون، د جنوب لویدیځ د سولې هئیت د یوې اوونۍ غونډې په ترځ کې، دجګړې د غندلو په برخه کې یو پرېکړه لیک صادر کړ.

ـ د مې میاشتې په لومړیو کې د پاکستان، ایران او سعودي عربستان هېوادونو، په سعودي عربستان کې د سولې په یوې غونډې کې د ګډون لپاره د مجاهدینو استازو ته بلنه ورکړه. دملګرو ملتونو تر څارنې لاندې د سولې د یوې رښتینې جبهې په منځ کې، د درز د پیدا کولو په موخه، په دې غونډه کې د ګډون لپاره د پخواني پاچا استازي ته هم بلنه ورکړل شوه.

د محمود مستیري په مشرۍ د ملګرو ملتو د سولې هئیت د تشبثاتو د خنثا کولو لپاره په ټینګه هڅې پیل شوې. د دې هڅو ګډه وجه په دې کې وه، چې افغاني وسلوالو ډلو د بهرنیو لاسوهونکو هېوادونو په مرسته د سولې له هر نوښت سره، چې په هغه کې د افغانستان چوپ اکثریت د خپلو ارمانونو د ځلونې امکان پیدا کړي، په مخالفت کې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

واحده جبهه جوړه کړې وه. د وسلوالو ډلو او لاسوهونکو بهرنيو هېوادونو له خوا د سولې د ټينګښت لپاره د چلوټې جوړول، په شعوري ډول په داسې شرايطو کې ترسره کېږي، چې پر تېر وخت په راولپنډۍ، اسلام اباد، پېښور، جلال اباد او مکه مکرمه کې دې ته ورته هڅې، د جګړې د پايته رسولو په لار کې هېڅ ډول عملي نتيجې ته نه دي رسېدلي. هغو کسانو، چې دا ډول جالونه يې غوړولي، پر دې ښه پوهېدل؛ هغه امتيازات يې، چې په جګړه کې يې ترلاسه کړي، په سوله کې به يې له لاسه ورکړي.

(1)فضل غني مجددي، اميد جريده، ۱۹۹٦م کال فبروري، ۲۰۱ ګڼه.

(1)افغانستانLe Roy Olivier ، پاريس، ۱۹۸٤م کال، ۱٦۳مخ.

(1)افغانستانLe Roy Olivier ، پاريس، ۱۹۸٤م کال، ۱٦۲مخ.

(1)د افغانستان اخبار مجله، پاريس چاپ، ۱۹۹۱م کال جون.

(1)د افغانستان اخبار مجله، ٦۸ ګڼه، ۱۹۹۵م کال، پاريس.

(1)دا نظر د طالبانو له خوا د هرات تر نيونې دمخه خرګند شوی و.

(1)په بلوچستان کې يو مليون افغانان ژوند کوي. ددې شمېر نيم يې په کويټه کې استوګن دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکی

قهر او روغه

الف- د قهر او زور کارول: افغانستان د داسې قبيله يي ټولنې لرونکی دی، چې د هغې پر سياسي ژوند واکمن قوانين دوديز او قومي خصلت لري. په دې ټولنه کې د قهر او زور کارول تل د سياسي ژوند مسلط توکي دي. د هېواد په معاصر تاريخ کې د بېلګې په ډول ۱۹مه پېړۍ د قهر او غوصې له پېښو ځخه ډکه ده، چې د هغې په بهير کې د دولت د واک نيول د کورنيو او قبيله يي دښمنيو (رقابتونو) د منځ ټکی ګڼل کېده.

په افغاني ټولنه کې د قهرجنې روحيې په زېږېدو او ځواکمنۍ کې مختلفو لاملونو ونډه لرلې ده. له دې جملې نه د جغرافيايي، ټولنيز او سياسي عواملو سپړل ډېر مهم دي:

يو- جغرافيايي لامل:

۱ -جيوپولټيک لامل: افغانستان د هندوستان د افسانه يي هېواد د دروازې په توګه تل د تاريخ د فاتحينو اونړۍ نيونکو د پاملرنې مرکزي ټکی و. دې موقعيت زموږ هېواد د سترو بريدونو او يرغلونو له خطر سره مخامخ کړی، چې د هغو په ترڅ کې خلکو د خپل ځان د دفاع لپاره قهر ته په قهر ځواب ويلی دی.

د تاريخ په بهير کې د افغانستان پر خاوره د بهرنيو بريدونه او يرغلونه ډېر زيات دي، چې په پای کې دوی ته د ژوند او ځاني دفاع لپاره د قهر خرګندول پر يو نه انکارېدونکي اصل بدل شوی دی.

۲ -فزيکي لامل: افغانستان يو غرنی هېواد دی. د ډېرو ټولنپوهانو په اند هغه خلک، چې په سختو او لوړو جغرافيايي او فزيکي شرايطو کې ژوند کوي، د ژوند د تامين لپاره ناچار دي، د طبيعت له قهرجنو ځواکونو سره مجادله وکړي. دا مبارزه د هغو خنډونو د لرې کولو لپاره، چې د يوې موخې د پلي کېدو په لاره کې پراته دي، د زور پر کارونې باندې باور پيدا کول، د سرې تحت الشعور ته ننباسي او ورو ورو هغه د ټولنيز ژوند په يوه ډول اړوي. که چېرې د ټولنيز قهر په توليد کې د جغرافيايي لامل رول (هم جيوپولټيکي او هم فزيکي) د مدني ژوند (د ښوونې او روزنې بشپړونه، د ولسواکۍ عامېدنه او د سياسي شعور اوچتيا) د شرايطو د پرمختيا په واسطه له منځه لاړ نه شي، نو کمزوری خو به ضرور شي. افغانستان د پرله پسې پېړيو په بهير کې د (۲۰) مې پېړۍ د تمدن د نعمت له لاسته راوړلو بې برخې شوی دی، ځکه نو زموږ هېواد کې مدرن او مدني عامل ډېر کم او نامحسوس قهر لري.

دوه- ټولنيز لامل: افغان قبايلو ته زور او قهر مختلفې ماناوې لري. پښتانه قبايل ((ټوپک)) ناموس او يا لږ تر لږه له ناموس نه د دفاع وسيله (د هغه په پراخه مانا چې د کورنۍ او ملي ژوند د ارزښتونو ساتنه په کې راځي) ګڼي او د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی زېږېدنه د ((ټوپک)) په ډالۍ سره نمانځي. ټوپک یانې د زور وسیله، د مشرۍ کیلي او په خپل زړه د ټولنیزو شخړو حل.

په افغانستان کې یو ځل د سلطنت پر وخت د فرانسه یي ((لوموند)) ورځپاڼې خبریال له محمد ظاهر شاه سره مرکه کړې وه. فرانسه یي ژورنالیست د خپلې دې مرکې په یوه برخه کې د وزلوبې (بزکشۍ) په تشویق کې د شاه د انګېزې په اړه داسې لیکلي وو: ((دا لوبه چې زموږ په ذهن کې د چنګیزیانو د قساوت او بدویت یاد ژوندی ساتي، په داسې حال کې، چې د افغانستان په ګاونډیو هېوادو (د شوروي ازبکستان او ترکمنستان) کې پرېښودل شوې ده، له دې کبله یې د شاه له خوا ملاتړ کېږي، چې د خلکو له قهر او غوصې نه ډکې ولولې په یوه ګرمونکي او سوله یيز ځای کې سره راټولې شي، له دې پرته به سلطنت له بې ثباتۍ سره مخامخ شي)).

دا چې د فرانسه یي خبریال نظر به تر کومه بریده د وخت دسلطنت د سیاست څرګندوی و، موږ ورسره کار نه لرو، رښتیا خبره داده، چې افغاني ازبک او ترکمن قبایلو د ((ټوپک)) پر ځای د قهر د څرګندولو لپاره وزلوبه، چې د قهر او قوت له څرګندولو نه ډکه لوبه ده، ټاکلې ده.

په ټولنیز ژوند کې د قهر څرګندول، په شعر، ادبیاتو او هنر کې هم منعکس شوي دي: د فردوسي اثار (په شاهنامه کې د رستم او سهراب داستان) او د خوشال خټک اثار له رزمي شعرونو ډک دي: خوشال خان وایي:

د افــغـان پـه نـنګ مې وتړله توره

ننګیالی د زمانې خوشال خټک یم

ملالۍ د میوند په جګړه کې د دې لنډۍ په ویلو سره، چې د وطن دمینې روح په کې څپې وهي، غازیان او مجاهدین یې پر دښمن باندې برید ته وهڅول:

که په میوند کې شهید نه شوې

خدایږو لالیه بې ننګۍ ته دې ساتینه

هغه وخت، چې ددې اثر لیکوال د استقلال لېسې زده کوونکی و ((د ښوونکي ورځ)) په شاندارو مراسمو سره لمانځل کېدله. د هغه کمپ په مخامخ دروازه کې، چې مېلمنو به د هغه مخې ته محفل جوړاوه، دا بیت په یوه اوږده ټوټه کې په ځلاند او مشقي لیک لیکل شوی و:

دست مشاطه به رخسار عروسان نکند

انــچـه بــر چــهره تــو سیلی استاد کند

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي اتڼ د سپورټ، رزمي حرکتونو او جګړه ییز تمرینونو تر ټولو ښه بېلګه ګڼل کېږي. اریانا دایرة المعارف په دې باب لیکي: ((اتڼ د افغانانو یو ډېر لرغونی ملي ورزش دی، چې له ۱۱۰۰کلونو راپه دېخوا د مختلفو وختونو په ادبیاتو کې منعکس شوی دی.))

هماغه ډول چې نارینه د اتڼ لپاره سندرې او نارې (ولسي سندرې، چې په لوړ غږ ویل کېږي) لري، ښځې او پېغلې هم په ښکلو سندرو او نارو سره اتڼ کوي.

په اتڼ کې د بدن د ټولو غړو د ښېرازۍ لپاره ټول جنګي او رزمي حرکتونه ترسره کېږي. په اتڼ کې هغه پاروونکې نارې، چې د جګړې، برید او یرغل پر وخت د دښمن د ماتې، ډار او د خپل ځواک د څرګندونې لپاره، له خولې څخه راوځي، شاملې دي.

د اتڼ په بهیر کې د جګړې او تېښتې تمثیلوونکې حرکتونه په اسانۍ سره څرګندېږي. پرمختګونه، شاتګ، پر دښمن باندې برید، د دښمن د برید دفع، په اتڼ کې په موزونو حرکتونو سره افاده کېږي.

خېزونه، پورته کېدنه او د اتڼ په پای کې توند او چټک حرکتونه، پر دښمن باندې د برید او یرغل څرګندوی دي. تر هغه وخت پورې، چې تن په تن جګړه دود وه او توره اصلي وسله ګڼل کېدله، افغاني ځوانانو له تورې او یا چوړکۍ سره اتڼ اجرا کاوه. د هېواد په ځینو سیمو کې اوس هم د اتڼ د اجرا پر وخت له چوړکیو نه کار اخلي. په هغو جګړو کې چې افغاني ټولنه ورسره مخ وه، په ورو ورو ډول ټوپک د تورې او چوړکۍ ځای ونیو. هغه وخت نو د اتڼ د اجرا پر وخت د ټوپک کارول دود شول.

د افغانستان په ځینو سیمو کې داسې دود و، چې د ((ورا)) په نوم د زوم کورنۍ چې د ناوې د پلار له کوره د ناوې د بیولو لپاره تلله باید وسلواله وای. هغوی د ناوې په کلي کې، په جګړه کې د تورې وهلو، نېزې او هدف ویشتلو د ازمېښتونو له لارې خپل استعداد په زبات رساوه. یوازې په دې ازمېښتونو کې د بریالیتوب تر ګټلو وروسته یې د ناوې د بیولو حق ترلاسه کاوه.

سربېره پر دې د افغانستان په ځینو سیمو کې د واده او نکاح د حاصلولو لپاره، زوم د دې ډول جګړه ییزو ازمېښتونو له تېرولو سره مخامخېده: د لرګیو څو خادې یې په ټینګه یوه له بلې سره تړلې چې اوږدوالی یې ۲۰ ګزه شي. د تړلیو خادو په یوه نرۍ برخه کې یې یو چرګ تاړه، چې ((دار)) نومېده، دجلۍ غوښتونکې دنده لرله، چې پر اس سور شي، د چرګ وزر خپل هدف وټاکي او هغه جګ کړي. تر هغه وخته، چې د لرګي له پاسه د چرګ وزر په رپېدو و، ناوې اجازه نه لرله، چې د مېړه کور ته لاړه شي.

د هېواد په ځینو نورو کلیو کې یې د چرګې هګۍ پر ځمکه اینښودله چې پر اس سپور سړی، چې په واقعیت کې راتلونکی زوم و، خپل ځان ټیټ او هغه پورته کړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو سيمو کې به يې له يو نه تر درېو پورې د لرګيو مېوړې پر ځمکه ټکوهل او سپور سړي يانې راتلونکي زوم ته يې دنده سپارله، چې دا ميوړې د اس د ځغاستې پر وخت د نيزې په واسطه له ځمکې وباسي.

په ځينو نورو کليو کې يې د اوبو پر سر وريښمين دسمال اچوه او جلۍ غوښتونکي سپور سړي بيا دا دسمال پر تورې دوه ځايه کاوه.

له پورتنيو خبرو څخه داسې څرګندېږي، چې په افغانستان کې د کورنۍ جوړونې لپاره لومړنۍ هڅه، له هغو ازمېښتونو سره يوځای وه، چې د ناموس په توګه د کورنۍ دفاع لپاره د نارينه جګړه ييز ځواک ثابتوي.

البته د کورني ناموس دفاع، د ټولنې او هېواد د ناموس دفاع لومړنۍ ګام ګڼل کېږي، چې نارينه د کورنۍ د جوړېدو له لومړيو ورځو نه هغو ته ژمنه کوي.

په زده کړې، تفريحي لوبو (وزلوبه، غشي ويشتل، اتڼ، پهلوانی) ، د کورنۍ په جوړښت، د ټولنيزو شخړو په حل او په پای کې د سياسي واک ترلاسه کولو کې د زور څرګندول، د افغاني ټولنې طبيعت دی. دې حالت شخصيتونه روزلي دي. دا قهر په ډېرو برخو کې له مېړانې او زغم سره يو ځای و او د خپلواکۍ، د حق او عدالت د دفاع په لار کې ورڅخه ګټه پورته شوې ده.

د خراسان عياران، د کندهار پايلوچان او د کابل کاکه ګان، نه ماتېدونکي سيمه ييز پهلوانان وو، دا پهلوانان، لکه د خوشال خټک په شان د هېواد د ناموس دفاع لپاره د همت ملا تړې او هېواد د يوې امپراتورۍ پر مرکز بدلوي.

د افـــغـان پــه نـنګ مې وتړله توره

ننګيالی د زمانې خوشال خټک يم

بيا به نو افغانستان د ژبې، فرهنګ او ټاکلي دين د صادرولو پر سرچينې بدلېده.

د افغانستان تاريخ په ۱۸مې، ۱۹مې او ۲۰مې پېړۍ کې د ګاونډيو هېوادونو د تاريخ په اندول د زياتو خونړيو پېښو مرکز و، چې د هغه په بهير کې زيات واکمن د سياسي رقيبانو په واسطه معيوب او يا وژل شوي دي. د بهرنيو يرغلګرو پر ضد جهاد، کورنۍ جګړې او نور، چې له يوه پښت نه بل ته يې قهر و کينه او غچ اخيستل لېږدولي دي، د افغانستان تاريخ ته يې داسې خوځون او تحرک ورکړی دی، چې بېلګه يې لږ تر لږه په ګاونډيو هېوادو کې ليدل شوې نه ده.

درې- سياسي لامل: د تاريخ په اوږدو کې د افغاني ټولنې په جوړښت کې د ګډو قومونو او قبايلو ترمنځ د سياسي واک د لاسته راوړلو لپاره پټه او ښکاره مبارزه موجوده وه. دې مبارزې کله کله قومونه د يو بل پر وړاندې د دښمنۍ، غچ اخيستنې او قهر په مورچه کې کېنولي او سياسي او ټولنيز ثبات يې له منځه وړی دی.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰ مي پېړۍ په اوږدو کې د سیاسي واک د ترلاسه کولو لپاره د نویو رقیبانو د ځرګندېدو وېرې، د افغانستان پاچایان او چارواکي تقریباً د مشروطیت او ولسواکۍ له ټولو غورځنګونو او سیاسي ډلبندیو سره مخالف کړي وو. تاریخ ته مخ اړوو:

پر ۱۹۰۳م کال د امیر حبیب الله خان د سلطنت پر وخت د لومړي مشروطیت غورځنګ (پټه ملي ټولنه) په شاهي مدرسه کې جوړ شو. دې غورځنګ پر ۱۹۰۵م کال د عبدالروف کندهاري په مدیریت د سراج الاخبار په نوم د یوې جریدې د خپرېدو اجازه ترلاسه کړه. ددې جریدې لومړۍ ګڼه پر ۱۹۰٦م کال په ۳٦مخونو کې له چاپه راووته او بیا یې د چاپ اجازه ترلاسه نه کړه. که څه هم امیر یې د اساسي قانون د جوړېدو له لارې خلکو ته د سیاسي خپلواکیو ورکولو ته راباله، خو غورځنګ په پټه خپلو فعالیتونو ته دوام ورکړ. د امیر په واسطه، د هغوی استبدادي ضد فعالیتونه کشف شول او د ټولنې ٤۳ تنه غړي اعدام او یا زنداني شول. امیر وروسته وویل: ((ما د دې ټولنې د نورو غړو له نیونې او سزا ورکولو ځکه ډډه وکړه که نه نړۍ به په وینو لړل شوې وه.)))1(

د دویم مشروطیت غورځنګ پر ۱۹۱۱ م کال جوړ شو. د یوه مشروطه غوښتونکي او ملتپال محمود طرزي په مدیریت، د سراج الاخبار جریدې خپرېدل له سره پیل شول. دا غورځنګ د امیر د وژنې په دلیل، د خپل یو غړي (عبدالرحمن لودین) د ناکامې هڅې له کبله د لومړي مشروطیت پر برخلیک اخته او تار په تار شو. محمد نادرشاه په داسې شرایطو کې واک ترلاسه کړ، چې د حبیب الله کلکاني (د سقاو زوی) له حکومت څخه راپیدا شویو شرارتونو او ګډوډیو د ټول افغانستان خلک خواشیني کړي وو. نادرشاه د مرکزي حکومت د ټینګښت په نیت د زور په واسطه ټول مخالف سیاسي شخصیتونه او ډلې وځپل.

د ظاهر شاه د سلطنت په لومړۍ لسیزه کې، یانې هغه وخت، چې هاشم خان د وخت صدراعظم و، د صدارت محبس او د کابل د دهمزنګ زندان له سیاسي زندانیانو ډک و.

له ۱۹٤۷م کال څخه تر ۱۹۵۲م کال پورې (د شاه محمود خان صدارت پر وخت) سیاسي ژوند نوې ساه واخیسته. پر ۱۹٤۷م کال په کندهار کې د ویښ زلمیانو ګوند جوړ شو او پر ۱۹۵۹م کال د هغه کاندیدانو د شورا د اوومې دورې په ټاکنو کې ګډون وکړ. پر ۱۹۵۰م کال د مطبوعاتو قانون تصویب شو. شخصي جریدو ونه کړای شول د مطبوعاتو په قانون کې له مطرح ازادۍ نه په احتیاط او نرمۍ سره کار واخلي. پر دولت باندې ډېرې زیاتې نیوکې، چې ځینې وخت یې تحربه یې اړخ هم درلود، د واکمنې ډلې د قهر او غوسې سبب شوې او د ۱۹۵۱م کال پر وروستیو یې د نوموړو جریدو د خپرېدو مخنیوی وکړ. پر ۱۹۵۲م کال د اتمې دورې لپاره ټاکنې پیل شوې. تر رایو ورکولو وروسته پر حکومت باندې په ټاکنو کې د لاسوهنې تور ولګېد او د سیاسي ډلو له خوا د دولتي ضد مظاهرو له لارې ټینګ غبرګون ښکاره شو، چې د هغه په بهیر کې زیات شمېر سیاسي شخصیتونه زنداني شول. پنځوسمو کلونو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار محمد داود له صدارت سره سمون درلود. د نوموړي حکومت د استبداد او اختناق سیاست، هېڅ شخصیت او سیاسي ډلې ته د فعالیت مجال ور نه کړ.

شپېتم کلونه د ولسواکۍ د ازمېښت لنډه مرحله ده. د ۱۹٦٤م کال اساسي قانون هغو عقدو ته چې د منځنيو پېړیو د استبداد او مطلقیت په بهیر کې راټولې شوې وې، په یو واریز ډول د ځرګندتیا زمینه برابره کړه. شخصي جریدو (کاروان، افغان ملت، ګهیځ، خلق، پرچم، شعله جاوید، روزګار او نورو) ته د خپرېدو زمینه برابره شوه. د دې خپرونو په شاوخوا کې مختلفو سیاسي ګوندونو پر جوړېدو پیل وکړ. د ټولنیزو عقدو پر ناروغیو باندې ککړو ځرګندونو د افغاني ټولنې سیاسي ژوند کیڼ او ښي پلو ته بوته. کیڼو او ښیو بهرنیو لېوالتیاوو، چې د کمونیستي او اسلامي انټرناسیونالیزم له ایډیالوژیکي تومنې سره یې غوټه پیدا کړې وه، په شپېتمو میلادي کلونو کې یې د هېواد سیاسي پېښې له ځینو خونړیو ټکرونو سره مخامخ کړې. سوله ییزې سیاسي مبارزې، ټاکنو او پارلمنتاریزم ونه کړای شول، زموږ د سیاسي ژوند د تګلورې په ټاکلو کې ثابت رول ولوبوي، په ځانګړي ډول دا چې د خلکو ډیموکراتیک ګوند له خپلواکۍ نه د ګټې اخیستنې طرز، د خپلواکۍ پر ضد وکاراوه. د قهر او غوسې کرغېړنو څېرو د ولسواکۍ او خپلواکۍ د ښکلي خو لړزېدونکي ماسک تر شا افغان ټولنه بېرته د خپل سیاسي ژوند هغه طبیعي بنسټ (زور) راګرځېدو ته رابلله، قهر ته په قهر ځواب ورکړ شو. پر ۱۹۷۳ م کال سردارمحمد داود د یوې پوځي کودتا په ناوړه ازمېښت سره ولسواکۍ او ټاکنې له منځه یوړې. د پوځي کودتا له لارې د سیاسي واک د نیونې لپاره لاره هواره شوه. سردار محمد داود هغه پارلمنټاریزم، چې له هغه څخه د افغانستان د ولسواکۍ غورځنګ د سیاسي تاریخ په اوږدو کې، له وروستیو هڅوکو پرته نور څه پاتې نه وو، خاورو کې ښخ کړ او د جمهوري ریاست په نږدې پینځو کلونو کې یې (د پارلمان په غیاب کې) د جمهوریت د مرکزي کمېټې د تقنیني فرمانونو د صادرولو له لارې حکومت وکړ. د داودخان د وخت د ۱۹۷۸م کال اساسي قانون د تطبیق مجال پیدا نه کړ. د ۱۹۷۸ م کال د اپریل د کمونیستي کودتا غمیزه د نوي قهر او زور ازمویلو پیلامه شوه. د محمد داود د کودتا له پیله، افغانستان ته د شوروي لښکرو د راتګ تر لومړي کال پورې، د نږدې اوو کلونو په بهیر کې شپږ دولت رئیسان یا صدراعظمان وژل شوي دي. پر همدې وخت لږ تر لږه څلور ناکامې کودتاوې کشف او په سلګونو تنه عاملین یې ځپل شوي دي.

په افغانستان کې له ۱۹۲۱م کال (د لومړني لیکلي اساسي قانون له تدوین) څخه تر ۱۹۷۸م کال (د ثور غمیزې تر رامنځته کېدو) پورې د نږدې ۵۷ کلونو په واټن کې، څلور اساسي قانونونه جوړ شوي دي. د هر یوه د انفاذ عمر نږدې څوارلس کاله کېږي. د همدې وخت په بهیر کې لس صدر اعظمان د لسو حکومتونو په راس کې راغلي دي. په همدې زماني واټن کې د مطلقه سلطنت، مشروطه رژیمونه، لیبرال جمهوري او دیموکراتیک جمهوریت نظامونه ننداري ته وړاندې شوي دي. که یادو پېښو ته پام وکړو، نو د هېواد د سیاسي او ټولنیزې اوضاع د ثبات د نشتوالي او د سیاسي پېښو په حل کې له زور نه د کار اخیستنې ځرګندويي کوي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ۱۹۹۲م کال وروسته په کابل کې اسلام ډوله ایتلافي اداره منځته راغله. دا اداره له همغه پیله د مخالفینو، چې کله کله به په خپل منځ کې جنګېدل، د توغندیو او بمونو تر ګوزارونو لاندې راغلې.تر (۳۰۰۰۰) تنو څخه زیات مړي او په لسګونو زره ټپیان چې تقریباً ټول ملکي کسان وو، دا د کابل په اصطلاح اسلامي اداري څلور کلن بېلانس دی. دې اداري، چې دعوه یې کوله د مسلمانو پرګنو له منځه راپورته شوې ده. عملاً د خلکو پر خونړي دښمن بدله شوې وه او د ژوند یوه ورځ یې، چې زیاتېدله ډېر نور انسانان یې له ژوند نه بې برخې کول.

له پورتنیو یادونو څخه څرګندېږي، چې په افغانستان کې اوس هم د قانون د احکامو د رعایت لپاره چاره او ټوپک د سوله ییزې مبارزې بڼه خپله کړې نه ده.

ب- د ولسواکۍ (لویې جرګې، اساسي قانون) د اصولو رعایت: په داسې حال کې، چې زور او قهر د افغاني ټولنې طبیعي دود او مسلط توکي دي، پر قبیله یي ډیموکراتیکو دودونو ډېره لګول، په ټولنیز ژوند کې تر استثنا څخه یو څه زیات رول لري او د یو سوله ییز تعامل په توګه یې د ټولنیزو او سیاسي شخړو د حل او یا لږ تر لږه د کمونې لپاره، د تاریخ په بهیر کې خپله لار پرانیستې ده: قومي جرګو د ټولنیز ژوند په روغ ساتلو کې وقایه یي (د ټولنیز کړکېچ مخنیوی) او یا معالجه یي (د ټولنیزو شخړو له منځه وړل) رول لرلی دی.

له سیمه ییزو قومي جرګو څخه د ژوند د ډیموکراتیکې نښې په توګه، زیاتره پښتنو قومونو او قبایلو ګټه اخیستې ده، څکه نو د افغاني ټولنې د جوړښت د جوړوونکو نورو قومونو په ټولنیز ژوند کې یې رول کمزوری دی. په داسې حال کې، چې لویه جرګه د افغاني ولسواکۍ بله پدیده د ملي پولو په ټولو برخو کې عمومي اغېز لري.

د افغان ملت په سیاسي ټولنیز ژوند کې د لویې جرګې اغېز په لاندې برخو کې ډېر څرګند دی:

_د ملي یووالي، سولې او ټولنیز ثبات تامینول.

_د اساسي قانون او قانون په چوکاټ کې د ملي ژوند تنظیمول.

_د افغاني ټولنې په جوړښت کې د ټولو شاملو قومونو او قبایلو ترمنځ د ملي مسایلو د حل لپاره، د خبرو اترو او د نظر د تبادلې لپاره د زمینې برابرول.

_واکمنو ته د ټولنیز څواک په ورکولو سره، د هغوی د پرېکړو د پلي کولو تضمینول.

_له یوه لاس نه بل ته د سیاسي واک سوله ییز لېږد.

)د یادونې وړ ده چې په ۱۸مه پېړۍ کې د افغانستان د نوي دولت تر څرګندېدو وروسته، د لویو جرګو د جوړېدو نوښت او په هغو کې د بحث وړ موضوعګانو د طرحې واک زیاتره د پاچایانو او چارواکو په لاس کې و.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاسي ولسواکۍ نوي آرونه (د ګوندونو جوړېدل، د وینا ازادي، د مطبوعاتو ازادي، عقیده یي ازادي او د انتخاباتو ازادي) په افغاني ټولنه کې د اساسي قوانینو د منځته راتلو پر بنسټ ژوري ریښې نه لري.

د لومړي ځل لپاره پر ۱۹۲۱م کال اعلیحضرت امان الله خان هڅه وکړه د لومړني لیکلي اساسي قانون په اوډنې (تدوین) سره د پارلماني ولسواکۍ بنسټ کېږدي.

امان الله خان له خپلو ټولو لېبرال ډیموکراتیکو ارمانونو سره، د کینې له مخې د حبیب الله (د سقاو زوی) د اړو دوړ په واسطه له منځه یووړل شو. ځکه نو له دې ازمېښته د ولسواکۍ د ژورو ملو د وسیلې په نوم، څه شی د افغاني ټولنې په نصیب نه شول.

سره له دې چې د ۱۹۳۱م کال د اساسي قانون په درشل کې نادرشاه ترور شو، خو بیا هم تر مخکني اساسي قانون او وروستیو اساسي قوانینو څخه د دې قانون د تطبیق زمینه زیاته وه او ۳۵ کاله یې د قانون په واسطه د هېواد د ادارې دوام تضمین کړ. د ۱۹۳۱م کال اساسي قانون د وراثت د آر (اصل) له مخې، د سلطنتي واک د سوله ییز لېږد بنسټ شو.

د پارلمان اسکلیټ (د شورا د ټاکنو په برخه کې تقریباً د حکومت له همېشنۍ لاسوهنې سره) وساتل شو. دا اسکلیټ د شورا په اوومې او اتمې دورې کې په ولسواکۍ سره ښکلی شو. د دې ازمون عمر لنډ و: چارواکو د مخالفینو د کښته و پورته خبرو د اورېدو زغم نه درلود، یا دا چې زموږ خلکو له سیاسي ازادیو نه د ګټې اخیستنې لپاره په تدبیر او احتیاط سره لازمه ورتیا نه ده ښودلې؟ موږ اوس له دې سره کار نه لرو، چې د چا ګناه ده. رښتیا خبره داده، چې زور او ټولواکي د ولسواکۍ او ازادۍ د آرونو د رعایتولو پر نېکې ارادې بر شول.

پر ۱۹٦٤م کال یو بل اساسي قانون د هغه د خیر غوښتونکو جوړونکو په ارادې، چې اکثره د لویدیزې نړۍ د لېبرالې سیاسي فلسفې تر اغېز لاندې وو، جوړ شو. دا اساسي قانون له دې کبله چې افغاني ټولنه یې د یو پر مختللي صنعتي لېبرال هېواد په انډول ارزیابي کوله، له واقعیت نه لرې و.

په افغانستان کې له ۱۹٦٤م نه تر ۱۹۷۳م کال پورې د اساسي قانون د تطبیق د لسو کلونو په بهیر کې، پینځو حکومتونو د چارو واګې په لاس کې واخیستې، په دې ډول د هر حکومت عمر په منځنۍ کچه دوه کاله و، په داسې حال کې، چې اساسي قانون د قانون جوړولو د یوې دورې د رایو د باور له مخې د حکومت د دوام وخت څلور کاله ټاکلی و.

د ۱۹٦٤م کال اساسي قانون، زموږ د ټولنې د سیاسي ژوند د واکمن توکي په توګه د ((زور او قهر)) په واسطه، چې دا ځل د یوې پوځي کودتا په چوکاټ کې رامنځته شوي وو، لغوه شو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۷۳م کال پوځي کودتا په هېواد کې د اساسي قانون د رول له پایته رسولو سره یوځای وه. داود خان د جمهور رئیس په توګه لږ تر لږه پینځه کاله ((د جمهوریت د مرکزي کمېټې)) د تقنني فرمانونو په واسطه حکومت وکړ. هغه اساسي قانون چې د داودخان د واکمنۍ پر وروستي کال جوړ شو، د کمونیستي کودتا په رامنځته کېدو سره د پلي کېدو مجال پیدا نه کړ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

پر ټولنیز او سیاسي ژوند د ۱۹۷۸ م کال د کمونیستي کودتا اغېزې

لومړی څپرکی: د ۱۹۷۸ م کال د اپریل کمونیستي کودتا د دولت جوړښت یانې سلطنت او پارلمان، د قومي او قبیله یي اړیکو او ملتپالنې بنسټونه ویجاړ کړل. مذهب د سیاسي موخو د پرمخوړلو وسیله شو او د روڼاندو د سیاسي خوځون په لاره کې ګڼ شمېر خنډونه رامنځته شول.

دویم څپرکی: له هېواد څخه د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، په افغاني او بهرنیو سیاسي کړیو کې د ناپېیلي حکومت د ټینګښت طرح د خبرو اترو ګرمه موضوع شوه.

درېیم څپرکی: د سولې او سیاسي ثبات د ټینګښت لپاره د یوې معقولې لارې په توګه، د ناپېیلي حکومت د جوړېدو هیله بریالۍ نه شوه.

د واک نویو ملاتړیو، لکه جهادي تنظیمونو او د مقاومت قوماندانانو د سولې د ټینګښت لپاره خدمت ونه کړای شو، بلکې په خپله د بې ثباتۍ لامل شول.

څلورم څپرکی: د جهاد پر کلونو د دښمن سرزورۍ، قهر زموږ د ټولنې لپاره د یوې اشنا پدیدې په توګه دښمنۍ ته د مناسب ځواب ورکولو د وسیلې او وروسته د سیاسي واک، د ګټلو لپاره پر یوې حربې بدل کړ. د ولسواکۍ د آرونو منل د سولې او روغې پلې کېدل د یوې هیلې تر بریده پاتې شول.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د دولتي جوړښت د بنسټونو ړنګونه

کمونیستي کودتا او په هغې پسې د شوروي پوځي مداخلې، د دودیزې افغاني ټولنې د اخلاقي، ټولنیز او سیاسي ژوند زیاتو جوړښتونو ته بدلون ورکړ. د روس د لاسوهنې پر ضد د ګټې لرونکو هېوادونو له خوا، د خلکو د پرګنو په منځ کې په پراخه کچه د وسلو تیتول، په بهر پورې د تړلي مرکزي حکومت، چې په خپله د کړکېچ او شخړې پر ډېرو لاملونو بدل شوی و، لوړتیا له منځه یوړه. تر کومه ځایه چې نظام، له حقوقي او سیاسي اتوریتې سره، د خلکو د استازیتوب په لاسته راوړلو بریالی نه شو د قانون له لارې د ټولنې اداره لاسته راوړي، د جهاد د دوام په نړدې دولسو کلونو کې د ګډوډۍ یو ډول، بې ځایه ازادیو او ستونزو د افغاني ټولنې او دولت د جوړښت بنسټونو ته ځینې نه جبرانېدونکي زیانونه واړول. پر ۱۹۹۲م کال د جمعیت، پرچم، ستم د ایتلافي اداري په رامنځته کېدو سره د دولتي جوړښت پاتې بنسټونه له منځه لاړل.

الف- سلطنت او پارلمان: د ۱۹۷۳ م کال تر پوځي کودتا وروسته د سلطنتي دستګاه ړنګېدنه، چې په نورو مخ پر ودې هېوادو کې له دود سره سم، څو نورې ناکامې او بریالۍ کودتاوې ورپسې پېښې شوې، د حکومت جوړونې په چارو کې د اردو د لاسوهنې خراب پیل و، چې د نوي څرګندې شوې سیاسي ولسواکۍ غوښتنې ته یې ګوزار ورکړ. په هر حال! د کمونیستي او ناکمونیستي کودتاوو بریالیتوب په ډاګه کړه، چې سلطنتي موسسې د ژوند د دوام لپاره لازم ټینګښت او ورتیا نه لرله او ویې نه کړای شول، چې په یوه نه یو ډول د ټولنې د ټولنیز، اقتصادي، سیاسي او رواني ژوند له بدلېدونکو شرایطو سره توافق وکړي، چې د ړنګېدنې زمینه یې برابره نه شي. په بله وینا سلطنت په خپل ځان کې د ځان د له منځه وړنې او ړنګونې لاملونه وپالل او د ولسواکۍ د آرونو په بشپړونې کې یې له واقعیتونو، ژورې کتنې او د پرمختللو هېوادونو (انګلستان او جاپان) چې شاهي مشروطه نظامونه یې لرل، له تجربو څخه ګټه وانخیسته.

پارلماني رژیمونه د اروپايي هېوادونو د اقتصادي ودې زېږنده دي. ددې ودې په بهیر کې د ځمکوالي نظام په پاشل کېدو سره بورژوازي د یو نوي ټولنیز قشر په توګه څرګنده شوه. پانګوالي د خپل پرمختګ د چټکتیا لپاره اقتصادي خپلواکیو (ازادي او د خصوصي مالکیت حق، د یوې تصدۍ د جوړېدو او اداري ازادۍ، د راکړې ورکړې ازادۍ، د سوداګرۍ ازادۍ او نور)، سیاسي خپلواکي (د رایې حق، د ټولنو خپلواکۍ...)، مدني خپلواکي (د عقیدې، وینا، مطبوعاتو، لیک او مخابرې خپلواکۍ...) ته اړتیا درلودله. له ځمکوالي نظام څخه راپیدا شویو ارستوکراتیکو بندیزونو، له دې خپلواکیو نه دګټې اخیستلو په لار کې خنډونه رامنځته کول، چې د پانګوالي نظام لپاره یې تر ټولو اوچت ارزښت درلود. د فرانسې د ۱۷۸۹م کال انقلاب د اروپايي ټولنې د زوړ او وراسته جوړښت پر وړاندې، د نوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره شوي ناراضه ټولنيز قشر، د غوښتنو د بغاوت ډېر ښه ښکاره شوی دی، چې د پانګوالي نظام د ودې او پرمختګ له لارې د دې بنديزونو د ماتېدو سبب شو. د دې بنديزونو په له منځه وړلو سره د اقتصادي، سياسي، مدني او نورو خپلواکيو لپاره لاره هواره شوه، چې د هغې له مخې پارلماني نظامونو د خپل پرمختګ پړاوونه ووهل.

د هندوستان تجربې په ډاګه کړې ده، چې پارلماني نظامونه له يو څه توپيرونوسره په يوه مخ پر ودې هېواد کې هم فعال پاتې کېدی شي. څکه نو په افغانستان کې د اقتصادي پرمختګ سستيا په تېرو اوو لسيزو کې نه شو کولای د پارلماني سيستم په تعبيه کې ټولنيز خنډونه رامنځته کړي. زموږ په هېواد کې واکمنه ډله له ځمکوالو، ارستوکراتو او ورو بورژ وازانو او روڼ اندو څخه جوړه وه. له کمزوري اقتصادي پرمختګ نه راپيدا شوي ټولنيز غورځنګ، تر دې بريده سياسي ځواک تر لاسه کړی نه و، چې د سلطنت د ارستوکراتيکي دستګاه د بنديزونو او فشارونو پر وړاندې د پارلمنټاريزم له غورځنګ څخه، د دولت د ډيموکراتيکې ادارې د يو سيستم په توګه، دفاع وکړي، خو هر کله چې په شپېتمو ميلادي کلونو کې د شورا د اوومې او اتمې دورې په بهير کې د مکتبي او پوهنتوني روڼاندو له خوا، د پارلمان د دريځ د تثبيت په خاطر کومې ناوړه هڅې ترسره کېدلې، د وخت د چارواکو له پراخې اوسېلې او زغم سره مخامخېدلې، په ورو ورو ډول مشروطه پارلماني نظام له خپلو ټولو ځانګړنو (د ټولنو ازادی، د مطبوعاتو ازادي، ټاکنو او نورو ازاديو) سره راټوکېده او د سلطنتي نظام پاتې شوني له ولسواکۍ سره د يوځای شوي سيستم د يوې برخې په توګه تضمينېدل. سربېره پر دې د سياسي ولسواکۍ او پارلمنټاريزم نظام په خپله د کمونيزم د پرمختګ ((د مخنيوي)) پر يو سوله ييز او ډيموکراتيک لامل بدلېده. په داسې حال کې، چې د لويديزې اروپا کمونيستي هېوادونه د شپېتمو کلونو په بهير کې په سياسي لوبو کې د مذهب له کمزوري اغېز سره سره، پر دې بريالي نه شول، چې د ټاکنو او د پارلماني اکثريت په ګټلو سره واک ته ورسېږي، د افغانستان په اسلامي هېواد کې خو د مذهب د ټولنيز ځواکمن اغېز له کبله د هغو په واسطه د دولت د چارو لاسته راوړل، يوه ناممکنه خبره وه. څکه نو ټاکنې او پارلمان زموږ په هېواد کې کېدی شول، د کمونيزم د څېنې په ښو وسيلو واوړي.

د ۱۹٦٤م کال لېبرال اساسي قانون د لويديزو هېوادونو په ډول په داسې شرايطو کې له سياسي خپلواکيو نه د ګټې اخيستنې امکان برابر کړ، چې کمونيستانو په بهرني ملاتړ سره د وخت له غوښتنو سره سم په پرمختللي تکتيک او ستراتيژۍ سره خپل ځان راټول او تيار کړی و، هغه هم په داسې حال کې چې اکثره خپلواک ملي او اسلامي ګوندونه د اساسي قانون په اعلان او نافذېدو سره پيل شوي وو. په بله وينا کمونيستان له همغه پيله تر نورو په سياسي مقابله او رقابت کې دمخه وو.

د ۱۹٦٤م کال اساسي قانون هغو خلکو ته، چې د تېرو پېړيو ظلم او ستم يې د سياسي او رواني عقدو د ټوکېدو سبب شوي وو، د زياتو ازاديو ورکول، د زمان او مکان له غوښتنو سره سمون نه درلود. کمونيستانو، چې د يو ځواک په توګه ښکاره وو، له دې خپلواکيو څخه د ولسواکۍ د رنګونې لپاره د يوه راټول شوي ځواک په توګه ګټه پورته کړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې دمخه مو يادونه وکړه، د ولسواکۍ د آرونو د مراعاتولو په عادي شرايطو کې، د خلکو ډيموکراتيک ګوند په واسطه، د سياسي فعاليت د پرمختګ او احياناً د سياسي واک د لاسته راوړلو امکان موجود نه و.

د ۱۹٦٤م کال اساسي قانون نيمګړتياوې وروسته د سردار داود د وخت د ۱۹۷۸م کال اساسي قانون په واسطه له منځه يووړل شوې. دا اساسي قانون د واکمنې ډلې تر نيمې پېړۍ د زياتې سياسي تجربې زېږنده و، چې د خپل څرنګوالي له مخې د دولت د سياسي او حقوقي سازمان د راټولونې له پلوه د ۱۹٦٤ م کال اساسي قانون له لسيزې نه د راپيدا شوې ګډوډۍ پر ضد، د مبارزې ډېره ښه وسيله ګڼل کېدله. د دې اساسي قانون د تطبيق لپاره د ناپوهو کسانو ګومارل، چې په دولت کې يې د هغه د ناکامۍ سببونه رامنځته کول. د سردار داود پر ضد د ۱۹۷۸م کال د اپريل کودتا، د خپل پايښت لپاره د جمهوري نظام د هغې کمزورۍ څرګندويه ده، چې له اساسي قانون نه رازېږېدلې ده.

ب- له مذهب نه سياسي ګټه اخيستل: کمونيستانو د لينن په نظر مذهب او دين ته د پرګنو د ترياکو په توګه کتل او د مذهبي پوهانو ځپنه او له منځه وړنه يې په اصطلاح ((د ټولنې پاکولو)) پروګرام په سر کې ځای کړل. وروسته د خلکو مقاومت، چې په ډېرو برخو کې يې پر مذهبي ولولو ډډه لګوله، کمونيست حکومت مجبور کړ، چې د ديني ارزښتونو د دفاع تظاهر وکړي. په بله مانا مذهب او دين د سياسي موخو لپاره وکاروي.

ځينې روحاني ډوله کسان په پيسو واخيستل شول او له هغو نه د مبلغ په توګه ګټه واخيستل شوه. د دښمن له خوا قومي او قبيله يي اختلافونو ته په ټينګه لمن ووهل شوه او بېلابېلو جهادي تنظيمونو د دې اختلافاتو په شاوخوا کې د اسلام پينځه لسګونی بيرغ اوچت کړ او مومنانو ته يې تر هغو لاندې د فی سبيل الله جهاد بلنه ورکړه. بهرنيو مسلمانو هېوادو دا تفرقه نوره هم پياوړې کړه او اسلام ته په سياسي رنګ ورکولو سره يې، د ټولنې په روحاني او مانيز يووالي کې د هغه رول کمزورۍ کړ، په داسې حال کې چې د پخوانيو نظامونو د واک د وختونو په انډول يې د هغه جګړه ييز ځواک زيات کړ.

د يوې عمومي ارزونې له مخې اسلام پر هغه وخت، چې جهادي تنظيمونه منځته نه وو راغلي او يا له خپل شتوالي سره سره، د جهاد د سوق او اداري امکانات يې نه لرل، د يرغل پر وړاندې يې د مقاومت د طبيعي لامل په توګه په خپل سر بنسټيز رول ولوباوه.

ج- قومي او قبيله يي اړيکي: د افغانستان بېلابېلو قومونو او قبايلو د تاريخ په اوږدو کې خپل ځان ((د افغان ملت)) لويې کورنۍ ته منسوب ګاڼه او په سوله او جګړه کې له يو بل سره په مانيز پيوستون کې وو. په افغاني ټولنه کې د قومونو او قبايلو ترمنځ خپلمنځې اړيکي د واحدې کورنۍ په توګه ((مشر ورور)) ته د درناوي څرګندونکي وو. د کورنيو اخلاقو د پوړيو د مراعت له مخې دا درناوی د سياسي او ټولنيز ثبات له لاملونو څخه شمېرل کېده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستي افت د دې اخلاقي پوړيو سلسلې ته زيان ورساوه او د ټولنې په اداره کې د اکثريت او مسلط قوم او قبيلې رول، چې د افغاني ټولنې د جوړښت طبيعي توکی او زموږ د ملت د جوړښت د يوې برخې په توګه، د ولسواکۍ د اغېز ځرګندوی و، له پوښتنې سره مخامخ کړ.

د روسانو او د کابل د لاسپوڅي حکومت له خوا په سياسي، کلتوري او پوځي برخو کې د قومي او قبيله يي نفاق د راپيدا کولو لپاره اغېزمن او منظم پروګرام پر مخ يوړل شو او د قومي اکثريت اغېز له پوښتنې سره مخامخ شو.

يو- په سياسي برخه کې بې اتفاقي: د قومي او مذهبي لړکيو د لمسون په نيت (د ولسواکۍ د نورمونو خلاف) له پښتنو اکثريت سره د مساوي حقوقو د لاسته راوړلو د ادعا د طرح کولو لپاره د دولت په جوړښت کې بدلونونه راځرګند شول. د جمهوري رياست، صدارت، وسلوال پوځ او په اصطلاح د مليتونو چارو وزارت کې بدلونونه رامنځته شول. د دولت د مامورينو او نورو خلکو د حقوقي هويت د تثبيت لپاره په دولتي موسسو کې د ګومارنې په فورمو کې په اصطلاح د ((مليت))(!) ستون ځای شو. په داسې حال کې چې لږ تر لږ پينځه لس کاله مخکې پخواني حکومت د قومي تعصب او کينې له دې توپيرونو سره هېڅ علاقه نه درلوده.

د خلکو ډيموکراتيک ګوند د پښتون ضد احساساتو د راپارولو لپاره دولت ته د پښتون ضد باندې ((ملي ستم)) د ملګرتيا په جلبولو سره د سياسي موخو د ترلاسه کولو په لار کې بريالی شو.

دوه- په کلتوري برخو کې بې اتفاقي: د ببرک تر راتګ وروسته انيس ورځپاڼې د ۱۹۸۱ کال په بهير کې د يوې ليکنې په ترڅ کې پښتنو ته د بې فرهنګه اکثريت خطاب کړی و. تر هغه وروسته په رسمي خپرونو کې د دري فرهنګ، پښتون ضد ليکنې پيل شوې، چې د هغه په بهير کې د هغو پښتنو نومونو (اصطلاحاتو) پر ځای چې لسګونه کلونه وړاندې په دري فرهنګ او ژبې کې دود شوي وې، د ايراني فارسي او ان د انګليسي يا فرانسه يي نومونې وکارېدلې. پر ۱۹۸۹م کال په پېښور کې ((جرګه های بزرګ ملی)) په نوم کتاب چاپ شو. مولف يې ((محمد عليم فيض زاده)) په دې کتاب کې هڅه کړې ده د لويې جرګې د نومونې پر ځای د ((جرګه های بزرګ ملی افغانستان)) نومونه وکاروي. په داسې حال کې چې د لويې جرګې افغاني او ملي نومونه زموږ د تاريخ او ملي فرهنګ نه بېلېدونکې برخه ده، خو ليکوال په همدې کتاب کې نه ده کارولې او يا يې د زړه له پاسه په زور کارولې ده. د کتاب په نورو مخونو کې يې په اصلي ډول د بهرنيو کلماتو له کارونې څخه ډډه نه ده کړې. مثلاً د کتاب په ۲۳ مخ کې د ((محافظ شاهی)) پر ځای د ((ګارد شاهی)) نومونه کارېدلې ده. ايا د لويې جرګې نومونه د شاهي ګارد له کلمې څخه ډېره پردې او سخت مانيزه ده؟

په داسې حال کې چې روسانو د منځنۍ اسيا په جمهوريتونو کې ازبکي، تاجکي او ترکمني ليکدود په روسي ليکدود اړولی و او د روسي ژبې تدريس يې جبري کړی و، په افغانستان کې هڅه وشوه په هغو سيمو کې چې ازبکان، ترکمنان او بلوڅان ژوند کوي د واکمن دري او پښتو فرهنګ او ژبې اغېز له منځه يوسي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري- په پوځي برخه کې بې اتفاقي: د اردو په چوکاټ کې د هزاره ګانو، ازبکانو او د نورو قومي غونډو جوړول، چې په وسلوال پوځ کې د پښتنو او تاجکانو د واکمنۍ پر وړاندې انډول بلل کېده، د روسانو د تفرقې اچونې د سیاست بل اړخ و. د کابل کمونیست حکومت تل د یوې سیمې او قوم له پوځي ټولګي نه د بلې سیمې او قوم د لوټ او وژنې لپاره کار اخیستی دی.

هغو سیمو ته چې پښتو ژبې او دري ژبې په کې اوسېدل، د غلا لپاره له ازبکانو او ترکمنانو څخه جوړې د ((دوستم)) او ((ګلم جم)) جوزجاني ملېشو لېږل، د سیاسي موخو لپاره له قومي دښمنۍ نه د ګټې اخیستنې ښکاره څرګندوې دي.

د روسانو له خوا د څارندوی اداره ((پولیس)) خلکیانو ((اکثریت پښتنو)) ته وسپارل شوه او هغوی یې د وسلوال پوځ د یوې برخې، په ځانګړې ډول د خاد د مشرۍ پر وړاندې، چې د پرچمیانو (غالباً تاجکانو) په لاس کې وه ودرول.

د- ملتپالنه، پان اسلامیزم او د جهاد نړیوال کېدل: ناسیونالیزم (ملتپالنه) په افغاني ټولنه کې د بېلابېلو قومونو او قبایلو او بېلابېلو مذهبونو یوځای کوونکی لوښی دی. افغاني ملتپالنې پر هېواد باندې د پردیو د یرغل پر وخت دفعه کوونکې اړخ درلود او هر کله چې ځواکمنو واکمنو د چارو واګې تر لاسه کولې، د ناسیونالیزم یرغلیز او هژمونستي اړخونه څرګندېدل، چې د هغو په بهیر کې افغانستان ګاونډیو هېوادونو ته د مذهب، افغاني فرهنګ او ژبې د لېږد پر مرکز بدلېده، په دې ډول ملتپالنه د یوې امپراتورۍ د جوړېدو د داږ وړ سرچینه ګرځېدله. افغاني ملتپالنې که دفاعي اړخ درلود که یرغلیز، د ملي او ټولنیز پیوستون لپاره یې تل له مذهب او دین نه مرسته غوښتې ده.

له ملتپالنې سره د افغاني مارکسیستانو دښمني له سیاسي او ایډیالوژیک پلوه موجه ځلول کېده: د مارکسیزم ایډیولوژۍ د کارګري انترناسیونالیزم د آرونو پر بنسټ، د واحدې طبقې په توګه د کارګرانو په لیکو کې د بورژوازۍ د تفرقې اچونې تیوري ګڼله: له سیاسي پلوه پر افغانستان باندې د شوروي اتحاد یرغل، افغاني انقلاب ته د یو دوست هېواد د نړیوالې مرستې په توګه تبلیغېده.

مارکسیزم او مکتبي اسلام، دواړو د افغانستان د نږدې دوو لسیزو جګړې په بهیر کې د ملتپالنې مخالفې هڅې ترسره کړې. مارکسیستانو ملتپالونکي ډله ډله زندانونو او وژنځایونو ته یووړل او بنسټپالنو ګوندونو پر هغوی باندې د کفر او الحاد تور پورې کړ او یو شمېر یې ترور کړل.

د اسلام تاریخ د خپلو چارواکو او سیاستوالو د ولولو په لوړو ژورو کې ځینې وخت د روحاني یووالي او پایله کې د اسلامي ټولنو د یووالي لپاره د روشنفکرانه او ذهني ایډیالونو څرګندوی دی. د یووالي د موخې د پلي کېدو لپاره له پوځي (فتوحاتو)، سیاسي (لکه د عرب لیګ او د یووالي د موخې لرونکو سیاسي ګوندونو لکه اخوان المسلمین او بعث

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوندونو جوړول) او حقوقي (د يو کانفدراسيون يا فدراسيون د جوړېدو لپاره د نړيوالو تړونو لاسليک کول) لارې ګټه اخيستل شوې ده.

په ټوليز ډول پان اسلاميزم د يو روحاني- سياسي ښوونځي په توګه په ملي او نړيواله سطح د سياسي موخو لپاره ګومارل شوی دی. په دې مانا چې د مسمانانو چارواو د هېوادونو د نيونې هيلې تل د پان اسلاميزم له ولولو سره اغېز پيدا کوي او ان ښکېلاکګرو نامسلمانو هېوادونو غالباً خپل مقصدونه د پان اسلاميزم په پوښ کې تاو کړي دي. د انګليس ښکېلاک پان اسلاميزم تر لومړۍ عمومي جګړې دمخه په منځني ختيځ کې د خپلو استعماري دښمنانو له هغې جملې نه (عثماني ترکيې) پر ضد د ايډيالوژيکي مبارزې وسيله کړی و. ددې ښکېلاکيزې تګلارې په برکت ځينې نومورکې کورنۍ لکه په سعودي عربستان کې د آل سعود کورنۍ، د تاج و تخت، شهرت او اغېز خاونده شوه. پان اسلاميزم د مارکسيست انترناسيوناليزم په شان تل د سيمه ييز ژوند له واقعيت سره په ټلند کې له ماتې سره مخ شوی او بيا د مسلمانانو بنسټپالو ګوندونو په لاس کې د چارواکو د پراختيا غوښتنې د موخو د فردي او سياسي شعور نه درلودونکو مسلمانانو پرګنو د تېر ايستلو لپاره د يوه کشوونکي سراب په توګه پاتې شوی دی.

په افغانستان کې د جهاد په ديارلسو کلونو کې اسلامي انترناسيوناليزم د مارکسيست انترناسيوناليزم پر وړاندې وکارول شو. زموږ په هېواد کې سياستوالو روحانيونو او (په ځينو برخو کې د ګوتو په شمېر روحاني سياستوالو) دې ته پام و چې له نړيوالې صبغې او د بهرنيو هېوادونو له مرستې پرته د جهاد د غوښتنو پرمخبيول امکان نه لري. د بهرنيو هېوادونو د مرستې راجلبول په داسې حال کې، چې د اسلامي تنظيمونو لپاره په خپلمنځي او کورني اړ و دوړ کې د سياسي دريځ د ټينګښت او تثبيت وسيله شوې وه، د سيمې د مسلمانو دولتو لپاره يې د افغانستان په جهاد کې د پرله پسې او ګټورې سياسي پانګه اچونې امکان برابر کړ.

بهرنيو هېوادونو د مذهبي او سياسي پيوستون او يو څه هم د قومي او کلتوري اړيکو له مخې په افغانستان کې ځانګړې ډلې له خپلو پوځي، سياسي او تبليغاتي مرستو څخه برخمنې کړې، د اسلامي هېوادونو د ټولو پوځي مرستو د اوړېدنې (کاناليز) لپاره يو افغاني سياسي واحد مرکز هم موجود نه و: افغانستان د لاسوهونکو هېوادونو د ګټو د ټکر پر سيمه واوښت. دې کار د افغاني ټولنې بېلابېل قومونه او قبايل له بهرنيو هېوادونو سره د مذهبي، سياسي، قومي او کلتوري تړښتونو له مخې تيت و پرک کړل او د ټولنيز پيوستون او يووالي د يو توکي په توګه يې د ناسيوناليزم اغېز يو څه کم کړ. په مخالف لوري کې د افغانستان د کمونيست ګوند له خوا مارکسيست انترناسيوناليزم د واک د بهرنيو سرچينو د خپلونې ايډيولوژيکه وسيله وګڼل شوه او روسانو له هغه نه د امپرياليستي موخې د تطبيق د حربې په توګه کار واخيست. په دواړو حالاتو کې د سياسي واک د نيولو لپاره د سياسي مشرانو پاملرنه د خلکو پر ځای چې ملي ليډر شيپ ته د اعتبار ورکولو اصلي سرچينې دي، تر پولو د باندې بهرنيو لاسوهونکو هېوادو ته واوښتله. دې کار د بهرنيو لاسوهونکو هېوادونو په ګټه په سوله او جګړه کې له موږ نه هر ډول نوښت واخيست او د يوې نيمې لسيزې په اوږدو کې يې زموږ خلکو ته تر ټولو ناوړه سياسي زده کړه ورکړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جهاد د دورې مذهبي مشرانو، چې انترناسيوناليزم يې د عرب شيخانو او د ايران د ايت الله ګانو او حجت اسلاميانو ((د پطرولو خزانې)) د يوې برخې د لاسته راوړلو لاره ګڼله، ملتپالنه يې د مسلمانو پر ګنو په روحياتو کې ووژله او تر دې زيات يې لا د يو سپېڅلي اتحاد له لارې له سرې او ګرمې جبهې نه د ملتپالو د ايستلو لپاره او پر ټولو هغو کسانو باندې، چې د افغانستان له نامه سره يې مينه لرله، د کفر او الحاد تور ولګاوه او ان ځينې يې شهيدان کړل. مذهبي لارښوونکو ددې لپاره چې ((د وطنپالنې ګناه)) پر ((پردي پالې ثواب)) واړوي، له بېلابېلو لارو يې دملتپالنې پر ولولو ګوزارونه وکړل. له هغې جملې:

_د هغو تنظيمونو او سياسي ډلو د نومونو په جوړښت کې، چې د جهاد په کړکېچن مهال کې څرګند شوي وو، د ((ملي)) او ((افغانستان)) د اصطلاحاتو ځای کولو ته په عمل کې هېڅ ډول پاملرنه ونه شوه. خو د دې خلاف د ((اسلام)) پر نومونې زيات ټينګار وشو (اسلامي حزب، اسلامي جمعيت، اسلامي انقلاب حرکت او نور) په بله وينا د ګوندونو مسلمانتوب د هغوی مليتوب او افغانيت تر سيورې لاندې راوستی و.

_اسلامي تنظيمونو د مسلمانو پرګنو پاملرنه له افغانستانه بهر سياسي معبودونو لکه ايت الله خميني، ضياءالحق او نورو ته واړوله. تر هېواده بهر د ځينو سياسي او مذهبي شخصيتونو د روحاني پوړيو او کراماتو په اړه مبالغه او ان په ښکاره ستاينه کېدله او هغو ته يې له سياسي شعور نه بې برخې، د افغانستان د پرګنو د معتقداتو په متن کې، د اسلامي نړۍ د لارښود په توګه(!؟) ډاډمن ځای پيدا کاوه.

_د هېواد د داخلي جګړې جبهې يې د اسلامي نړۍ د خلفاوو او مشرانو په نومونو لکه د عمر فاروق جبهه، د خالد بن وليد جبهه او داسې نورو په نومونو مبارکې او سپېڅلې کړې. ګنې د افغانستان د ملي او مذهبي لارښوونکو لکه ملامشک عالم، محمد جان غازي، د ميوند فاتح محمد ايوب خان او نورو په مسلمانۍ کې څه شک او ګمان پيدا شوی دی.

_د اسلامي نړۍ د عمومي ګټو پر وړاندې د افغانستان ګټې وړې او بې اهميته وګڼل شوې. په هغو شرايطو کې، چې د روسانو د پوځي شتوالي له کبله په افغانستان کې ستر جهاد د مبارزې د مورچلو پياوړتيا ته ډېره زياته اړتيا درلوده، د اسلامي انترناسيوناليزم د بيرغ ساتونکو يوازې پر ۱۹۸۰م کال نږدې پينځه زره افغاني مجاهدين د عراق د جمهور رئيس صدام حسين پر ضد د جهاد(؟) لپاره د ايران ايت الله ګانو د توپ خولې ته وتړل. پر ۱۹۹۱م کال ۳۵۰ تنه مجاهدين د لنډ مهالي افغان حکومت له خوا د امريکا او سعودي عربستان تر څنګ (د کويټ د ازادولو))(!) لپاره د عراق د اسلامي هېواد پر ضد ودرېدل: په داسې حال کې چې افغانستان پر همدې وخت د کمونستانو تر اسارت لاندې و. اسلامي حزب پر همدې کال تيارى څرګند کړ، چې د سرېو او مهماتو له لېږلو سره د هندوستان د مرکزي حکومت پر وړاندې د کشمير د شورشي مسلمانانو دفاع کوي او هغه هم په داسې شرايطو کې چې افغانستان تر کشميره زيات د خپلو مسلمانو خلکو مهربانۍ ته اړتيا لرله.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ځینې مذهبي مشرانو سره دجهاد د خړوبونې، له بهرنیو سرچینو نه د ګټې اخیستنې له دلیل پرته، بل ستر دلیل چې هغوی یې د ملتپالنې ولولو مخالفت ته رابلل دا و؛ په غلطه یې فکر کاوه چې مجاهدین حاضرنه دي یوازې د افغانستان د دفاع لپاره د شهادت جام وڅښي. په داسې حال کې چې که یوازې په نړیواله مانا له اسلامي معتقداتو نه د دفاع لپاره د شهادت مرتبه مطرح وای ((د فلسطین دار الشهادت)) چې نږدې یوه پېړۍ یې له عمره تېرېږي، مومنانو ته یې د اسلام په لاره کې د قربانۍ ورکولو لپاره ښه زمینه برابره کړې ده.

ګومان نه کېږي د اسلام د دفاع په خاطر په فلسطین کې له اسرائیلو سره په جګړه کې د کوم افغان پوزه وینې شوې وي، د شهادت پوړۍ لاسته راوړل خو لا پرېږده، ځکه نو هېوادني جهاد ته په تګ کې د ملي او اسلامي نوامیسو دواړو دفاع مطرح ده.

په هرحال! ملتپالنې، په ځانګړي ډول د انګلیس د ښکېلاکیز اغېز پرضد د پېړیو په بهیر کې، په داسې شرایطو کې چې له ګاونډیو اسلامي هېوادونو سره د مذهبي او دیني اړیکو پر بنسټ د افغاني ټولنې د یوځای کولو او رنګولو امکانات موجود وو، د یو ځواکمن مخالف ځواک په توګه عمل کړی او د افغانستان د خپلواک اسلامي دولت په جوړښت کې یې خپل بنسټیز رول ترسره کړی دی. اسلامي انترناسیونالیزم د مسلمانانو له مذهبي ولولو سره په تماس کې، د ځواکمنو جذبو په لرلو سره د مارکسیزم له چاپېریال نه، تر راغلي پردي انترناسیونالیزم نه زیات، د افغاني ملتپالنې نویو راپیدا شویو توکو ته زیان ورساوه.

اسلامي انترناسیونالیزم د سیاسي ټولنپوهنې په اصطلاح خلک په پراخه کچه له ځانه پردي کړل او د افغانستان د ګټې د ساتنې مینه یې ورکمه کړه. د اسیا په جنوب ختیزو بازارونو کې د افغانستان د لاجوردو او زمردو خرڅون، د عرب امیرانو په بازارونو کې د هېواد د ځنګلونو د لرګیو خرڅول، د پاکستان او ایران په بازارونو کې د دښمن د جګړه ییز ماشینونو د ټوټو ټوټو اوسپنو خرڅول او بالاخره د کابل موزیم لوټ، ټول د افغانستان د لوړو ملي ګټو پر وړاندې د هغې بې تفاوتۍ ښکارندويي کوي، چې انترناسیونالیزم ورته لمن وهي. د دې تېرې شلکلنې جګړې په ترڅ کې د افغانستان خاوره د روسي، ایراني، پاکستاني عربو او نورو اجنټانو په ((کاروان سرای)) بدل شوې ده، چې هر یو د انترناسیونالیزم تر بیرغ لاندې د افغاني مذهبونو او قومونو پر پاشل شویو ټوټو باندې خپل رقیبان ځپل. ځینو عربانو لکه سعودي عربستان ته د افغاني پان اسلامیزم له ګرم بازار نه د سوداګرۍ ګټې ترلاسه کول او په سیمه کې د ایران د پراختیا غوښتنې د مقابلې لپاره تر ټولو ښه لار ګڼل کېدله.

هغه وخت په افغانستان کې د دوو اسلامي هېوادونو سعودي عربستان او ایران مقابله په خپله د ملتپالنې څرګندوی وه، خو افغانان یې د انترناسیونالیستي لېوالتیاوو لرلو ته هڅول، انترناسیونالیزم یې د ځینو افغانانو د عقیده یي ښوونځي په توګه یوازې د افغانستان په خاوره کې ساته.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان په جګړه کې نورو ښکېلو عربانو (عربو ته د فلسطین په اندول) د افغانستان په لرې پروت هېواد کې د شهادت د درجې لاسته راوړلو لپاره په ارام زړه خپله پاملرنه را اړولې وه، هغه د خدای بښلي جمال عبدالناصر په وینا ګنې اسرائیل د مدیترانې په بحر کې لویدلې دي او فلسطین د یو خپلواک دولت په توګه راڅوکېدلی دی.

له پورتنیو یادونو څخه څرګندېږي، چې د پان اسلامیزم د مفکورې دفاع د افغانستان د ګټو د دفاع په مخالف لوري کې ودرېږي او ان د هېواد د له منځه وړلو لاره ده. که څېرې په اسلامي نړۍ کې دا مفکوره د عملي کېدو او پلي کېدو وړ وای، نو ډېر پخوا به د افغاني مذهبي ډلو د مشرانو په واسطه د انترناسیونالیزم د شعار پر وړاندې کولو سره (په ځینو برخو کې) د متفرقو او دښمنو اسلامي هېوادونو د عقیده یي، ایډیولوژیک، سیاسي او سازماني پیوستون شاهد وو. انګلیسانو له خپلو هر ډول ښکېلاکیزو چلونو سره ونه کړای شول، تر لومړۍ نړیوالې جګړې دمخه د منځني ختیځ عربي هېوادونه، چې د یو دین، تاریخ، ژبې، فرهنګ او واحدې جغرافیا لرونکي دي، په یوه نړیوال سازمان کې سره متحد کړي. هغه ټینګ اختلافونه، چې ځینې وخت د خونړیو جګړو سبب شوي دي، د مسلمانو عربي هېوادونو ترمنځ یې د بېلتون یوه غټه پوله رامنځته کړې ده. جمال ناصر له مصر سره (د یو فدراسیون په چوکاټ کې) د سوریې د یوځای کولو او صدام حسین له عراق سره د کویټ په یوځای کولو سره لومړی په سوله ییز او دویم د زور له لارې د یوې اسلامي امپراتورۍ د بنسټ د اېښودلو هیله لرله. دواړه په دې لاره کې بریالي نه شول. سوریې او کویټ دا نه منله، د دوو دیکتاتوریو تر بیرغ لاندې، چې د مسلمانو عربو نړۍ یې د تورې په زور جوړوله، له خپلو ملي طبیعي ګټو څخه تېر شي. د عربي هېوادونو د اخوان المسلمین ګوندونه، چې د اسلام د نړیوال دولت د جوړېدو لپاره یې په سیاسي برخه کې ځینې جنجالیزې پېښې رامنځته کړې، تر نیمې پېړۍ نه په زیاته موده کې د ټولو قهرجنو او سوله ییزو وسایلو په کارونې سره نه یوازې ان په یوه مسلمان هېواد کې د سیاسي واک په نیولو بریالي نه شول، بلکې د اسلامي نړۍ د یووالي د پلي کېدنې په لار کې د اسلامي ټولنو له سیاسي واقعیتونو څخه په ډېر لرې واټن کې، د یوې بنسټپالې او ځانساتې ډلې په توګه یوازې یو لږکی (اقلیت) پاتې شول او د سیاسي مبارزې په ډګر کې تجرید شول. د بعث ګوند چې د ((میشیل افلق)) په واسطه په ټولو عربي هېوادونو کې د واک نیونې له لارې، د عربي هېوادونو د یووالي د راوستو لپاره جوړ شو، نه یوازې دا چې د عربي هېوادونو د یووالي په لار کې یې کوم ګام پورته نه شو کړای، بلکې د عراق او سوریې دوو هېوادونو، چې په هغو کې د بعث ګوند څانګې واک په لاس کې لرې، کلونه کلونه یې له یو بل سره دښمني وکړه او پر ۱۹۹۱م کال پر عراق باندې د غربي متحدینو د ځواکونو په یرغل کې، سوریه د سعودي عربستان، امریکا، انګلستان او فرانسې تر خوا ودرېده. د ایران او عراق د دوو اسلامي هېوادونو ترمنځ نږدې لسکلنه جګړه او د ایران او سعودي عربستان ترمنځ اختلافونه د دې واقعیت څرګندې نښې دي، چې یو هېواد هم تیار نه دی خپلې ملي ګټې له هغو دروغجنو سیاسي شعارونو ځار کړي، چې د ښکېلاک بوی ورڅخه راځي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجربې په ډاګه کړې ده، چې د افغاني ټولنې ټینګو واقعیتونو، دین او ایډیولوژۍ، چې له بهر نه داخل ته رادننه شوي یا زغملي یا یې نه دي زغملي، د دین زغم په هغه کچه (مقیاس) و، چې د خلکو له روحیاتو سره یې یوځای کوونکو ارزښتونو سمون وخوړ او بیا یې له خپل لومړنۍ بنې سره څرګند توپیر پیدا کړی دی.

_امام ابوحنیفه کابلي د شریعت له آرونو څخه د زمان او مکان له شرایطو سره سم تفسیرونه راوکښل، حنفي مذهب یې پر رسمي، ملي او افغاني مذهب واړاوه.

_د مارکسیزم ایډیالوژي د افغانستان د سیاسي او ټولنیز ژوند له واقعیتونو سره په چلند کې څو ټوټې شوه او د دې ایډیولوژۍ توغ پورته کوونکي ګوند (کمونست ګوند چې د ((وطن)) د نامه تر شا یې ځان پوښ او پټ کړ) د افغاني ټولنې د ملي او دیني جوړښتونو د درناوي په تظاهر کې ځان داسې نغاړه چې ځینو بهرنیو دپلوماتیکو کړیو ته یې، چې له سیاسي لارې یې د افغانستان د ستونزې حل غوښته، له خپل لومړي هویت سره توپیر ډېر ګران کړی و. څکه نو په داسې حال کې، چې په راتلونکي کې له ټولو اسلامي هېوادونو، په ځانګړي ډول له ګاونډیو سره، د مسلمان افغانستان د ښو اړیکو لرل په بهرني سیاست کې یو نه انکارېدونکي اصل وي، د افغانستان په واسطه د پان اسلامیزم د مفکورې د پلې کېدو لپاره د عمل د نوښت ترلاسه کول، د هېواد د لوړو ګټو خلاف ملي ضد، تشه او له واقعیت نه لرې تګلاره ده، په وروستۍ شننه (تحلیل) کې دا د هغو کسانو سیاسي شعار دی، چې د افغانستان له مسلمانانو څخه د دین، مذهب په یوه نړیوال ګټور تجارت کې ګټه اخلي او یرغمل کوي یې.

پان اسلامیزم د هماغو سیاسي، مذهبي مشرانو جادوګره افسانه ده، چې د خپل اسلامي او ملي ځواک دملاتړ له لارې د سیاسي واک د لاسته راوړلو هیله نه لري او د خپل هېواد تر پولو دباندې بهرنیانو ته یې د امید سترګې نیولې دي.

هـ- په هجرت کې دملتپالو روڼاندو د سیاسي هڅو پر وړاندې خنډونه: له سیاسي پلوه هغه لوی درس، چې نږدې ۲۰ کلنې جګړې موږ ته راکړ دا دی، چې د سیاسي ځواک راټولونه، جوړونه، تشکل او د سیاسي ځواک ښه سمون پر پېښو باندې ډېر اغېز لري. له همدې کبله شورویانو پر افغانستان باندې د یرغل پر وخت هغو کسانو ته چې په ځانې ډول یې د روس د یرغل مخالفت کاوه په ځنګزني ډول کتل، په داسې حال کې چې پر سیاسي ډلو پورې د تړلو اشخاصو له مخالفت څخه یې وېره کوله. له یو سیاسي جوړښت سره د نه تړښت په مانا د ناپېیلتیا آرونه، د پخوانیو دولتي نظامونو ایډیالونه دي، چې په هغه کې سیاسي ګوندونو ته د شک او تردید په سترګه کتل کېدل او د ټولنې دننه اختلافونو، د یوه ځواک په توګه د سیاسي سازمانونو په چوکاټ کې ځان نه و څرګند کړی.

تجربې په ډاګه کړې ده، چې په نننی افغانستان کې له ټولو سره د اړیکو لرل او هېڅ یوې ډلې سره نه لرل، له دې کبله په سیاسي لوبو کې د پلې کېدو ځای پیدا نه کړ، چې تر شا یې یو سازمان نه درلود. یانې د زور له موضع (واک د سیاست مضمون دی) په جګړه کې داخل شوی نه دی. له پورته یادونو څخه دا ټکی څرګندېږي، چې د افغانستان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست په برخه کې له یو جوړښت نه کار اخیستل پر یوې اړتیا اوښتی، د همدې اړتیا له مخې ځینې روڼاندي په دې باور دي، لکه څنګه چې نورو له بهر څخه په رالېږل شویو ډلبندیو باندې هېواد ویجاړ کړ، نو موږ څنګه د خپل ځاني او ملي ډلبندیو په واسطه نه شو کولای هغه بېرته ودان کړو.

څکه نو په مهاجرت کې د سولې، د هېواد د ښېرازۍ او سوکالۍ په نیت د یو ملي سیاست جوړښت د رامنځته کېدو هیله ډېره نېکه ده، خو ځینې لاملونه دا نېکه هیله له ګډوډۍ سره مخامخوي.

ـجغرافیایي لامل: د یوې متشکلې ډلې د جوړښت لپاره د یو اندود (د تفکر طرز) د پلویانو ترمنځ تفاهم بشپړ نه دی، د کار په پیل کې ډلې، د کړنلارې او تګلارې جوړول، چې دتفاهم د امکان واټن او لرېوالی لنډ او ان ممکنوي، د اوونیو اوونیو خبرو اترو غوښتنه کوي، د یوې کړنلارې او تګلارې په جوړېدو سره پایته نه رسېږي. د دې لپاره چې کړنلاره او تګلاره د خلکو د پراخه پرګنو د جلب او جذب وثیقه او یا لږ تر لږه د یوې عقیدې د سازماني اړیکو وسیله شي، باید د موسسې کانګرې له خوا تصویب شي.

د مهاجر ژوند په شرایطو کې د موسسې کانګرې د غونډې د جوړولو امکان ډېر تنګ دی. له پورتنیو یادونو څرګندېږي، چې د افغان مهاجرینو له خوا د اغېزمن سیاسي فعالیت ترسره کول، یوازې له بهرنیو هېوادونو څخه ترسره کېدی شي، چې د زیاتو افغانانو کوربانه وي. هغه وخت به موږ په ټوله نړۍ کې د بېلابېلو او خپلواکو ټولنو د راټوکېدو شاهدان یو، هر کله چې هېواد ته د تلو امکانات برابر شي، د هغوی ټول پر یوه پلاټ فورم باندې د توافق له مخې کولای شي، په یوه واحده جبهه کې ګډون وکړي، خو په دې شرط هغه منفي لاملونه، چې لاندې یې یادونه کېږي، له منځه وړل شوي وي:

ـپولي او مالي لامل: له پولي او مالي ملاتړ پرته د یو سیاسي سازمان او ډلې تصورول، د بې امکاناتو او بې وسلې اردو تر تصوره هم مشکل دي. په بنسټیز ډول هغو ډلو ته، چې په افغانستان کې د جهاد پر وخت یې ځان څرګند کړ، که له یوې خوا یې هغوی په پردیو هېوادونو پورې وتړل، له بلې خوا یې دوی ته د دې امکان پیدا کړ، چې په اغېزمن ډول خپله سیاسي او پوځي پېژندنه په ډاګه کړي او د کمونیستانو تر ماتې وروسته د پېښو په لارښوونکي ځواک بدل شي. د بهر د پولي او مالي ملاتړ د نشتوالي له کبله افغان ملتپالې ډلې په زیاته کچه له جګړه ییز سیاسي ځواک څخه بې برخې او تر ډېره حده له صحنې نه بهر شوې.

له ګټې او مهمو عایداتو پرته د سازماني چارو د پرمخبیولو لپاره پر ګډون ونډې، غړیتوب ونډې او نورو مرستو، که څه هم ولسي سرچینه ولري، نه د جګړې او جهاد په شرایطو او نه هم د مهاجرت په شرایطو کې کولای شو، حساب وکړو.

ـرواني او کلتوري لامل: په بهر کې استوګن افغانان په ځانګړې او عام ډول تر ګڼو رواني فشارونو لاندې ژوند کوي، هغه ځوانان چې لږ تر لږه ۲۹ کاله عمر لري او تر اوولسو کلونو څخه زیات وخت یې په پردي چاپېریال کې تېر کړی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، ډېرې لرې ملي ولولې لري. سپین ږیري، چې د هېواد په مینه کې سوزېږي له یوې خوا د هجرت ژوند په ګڼ شمېره ستونزو کې ډوب دي، له بلې خوا له سختې فکري پاشلتیا سره مخامخ دي او تراوسه پورې ددې کټګورۍ خلکو ولولې په کوم واحد مرکز کې راټولې شوي نه دي.

په لویدیزو هېوادو کې د مهاجرو ډلو په منځ کې سیاسي فعالیت، د ظلم په اور سوي ځنګله په منځ کې د ډیوې له بلولو سره ورته والی لري. په دې هېوادو کې یوازې دومره کېدی شي د کلتوري او لیکنیو اړیکو په واسطه د عقیدې د ګډون لاره چاره برابره او یا د تفاهم پر نویو لارو چارو کار وشي.

البته په دې منځ کې باید پاکستان او ایران ته ځانګړی مقام ورکړ شي. په دې دوو هېوادونو کې د زیاتو مهاجرو افغانانو شتوالی تل د سازماني چارو امکانات برابر کړي دي، خو غالباً کوربه هېوادو د مهاجرو د سیاسي ډلو سوق او اداره په لاس کې اخیستې او له هغو نه یې ځینې وخت د خپل ځان په ګټه او د افغانستان د خلکو پر ضد کار اخیستی دی. له دې پرته کوربه پاکستان د جهاد د کلونو په بهیر کې د خپلې خونړۍ استخباراتي دستګاه او یا په دوی پورې د تړلیو ډلو په واسطه ډېر ملتپال روڼاندي وژلي او د سیاسي فعالیت ور یې پرمخ ورتړلی دی.

افغاني وسلوال سیاسي ګوندونه په داسې شرایطو کې نړۍ ته راغلل، چې په افغانستان کې مطلقه ګډوډي واکمنه وه او سیاسي مبارزې، چې غالباً قهرجنه بڼه یې درلوده، قانوني او حقوقي جوړښتونو او ان مدني اخلاقو پرې څه اغېز نه کاوه. د جګړې کلتور که له یوې خوا د شکېلاک د اغېز د له منځه وړلو لپاره ګټور ثابت شو، له بلې خوا یې خلکو ته ناوړه سیاسي تربیه ورکړه. هغه خلک چې د عادت له مخې د وسلې په زور خپله اراده پر نورو ومني، په ډېره سخته به تیار شي، چې سوله ییز سیاسي قواعد ومني.

اوس موږ د سوله ییزو هیلو په لرلو سره، خو نه پر نږدې وخت هغه واقعیت وینو، چې د یو ملي سیاسي تشکل د جوړولو په بهیر کې، چې مهاجر افغانان، په ځانګړې ډول قلموال مجاهدین به په کې ونډه لري، هېڅ ډول هغه ستونزې چې پورته ورته اشاره وشوه، په منځ کې نه شته. پر دې وخت به موږ د اخلاقي ځواک په توګه یو ځواکمن او د جګړه ییز ځواک له پلوه د کمزوري سیاسي جوړښت د شتوالي شاهد یو. رښتیا خبره داده، چې داسې یو جوړښت په ډېره ګرانه کولای شي د افغانستان د سیاست په چارو کې اغېزمن رول ولوبوي. دا چارې د هغو ډلو د زور ازمویلو ډګر ګرځېدلی دی، چې وسله لري. اصولاً هر کله چې د سیاست ډګر د تودې جګړې پر ډګر واوښت بیا نو د پېښو په بدلون کې د اخلاقي او مانیز ځواک لرونکې ډلې ته د رول د اثبات مجال په لاس نه ورځي.

په داسې حال کې، چې عملاً د دې ډلو بې وسلې کول امکان نه لري، د یو سیاسي جوړښت اخلاقي رول هغه وخت د توجیه وړ دی، چې د ځینو وسلوالو ډلو له ملاتړه برخمن وي او په بله مانا مادي ملاتړ ولري. د اټکل له مخې دا له کړکېچ نه د وتلو یوازېنۍ لار نه ده، خو په باور سره یوه رښتینې لار ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د ناپېیلي حکومت غوښتنه او د ملي اردو د رغونې پر بنسټ د دولت د فزیکي لوړتیا بیا راژوندي کول (1)

د ملي وسلوال پوځ، د یو ملي اردو جوړول، چې د داسې پوځي تجهیزاتو لرونکی وي، چې پر وسلوالو ډلو او د هغو پر پلویانو لاسبرى ولري، د سولې او په پای کې د دولت د فزیکي لوړتیا د تضمین لپاره لومړی گام دی.

الف- د ملي اردو (ملي وسلوال پوځ) بیا جوړونه: تر ټولو دمخه ددې خبرې یادونه کوو، چې په اوسني اضطراري حالت کې زموږ لپاره د ملي اردو په بیا جوړونه او تجهیزونه کې د کورنۍ سولې د ټینگښت او حقوقي دولت د جوړېدو هیله پرته ده، نه له کوم بهرني ځواک سره سیالي او دښمني. په داسې ډول د ملي اردو جوړونه، چې لږ تر لږه د گاونډیو هېوادونو له وسلوالو پوځونو سره د سیالۍ ځواک ولري، د افغانستان لپاره د کړکېچ، ستونزو او غریبۍ په شرایطو کې یوه نه پلې کېدونکې هیله ده .

د دولت د فزیکي لوړتیا د تامین لپاره د ملي اردو جوړونه د یو ناپېیلي حکومت د جوړښت له لارې امکان لري. ناپېیلی حکومت باید په ټولیز ډول د یوه ناپېیلي اردو پر ملاتړ ډډه ولگوي. د ملي اردو په جوړښت کې د وسلوالو ډلو داخلول له دې کبله گټور نه دي:

_سیاسي شوې اردو، د ناپېیلتوب له حالت نه، چې د جگړه ییزو غاړو د باور د خپلونې بنسټیز توکی دی، د باندې وځي.

_د گڼو وسلوالو ډلو په منلو سره، چې ممکن په دستوري ډول په اردو کې ځای ونیسي له واحدې قوماندې نه د ملي اردو سوق او اداره له ستونزو سره مخامخوي.

_په ملي اردو کې د تنظیمي ډلو په ځای نیونې سره، وسلوال پوځ د ناپایه تنظیمي حسابونو د پاکونې د نښتو پر ډگر اوړي. د ملي اردو کدر باید له تېرو سلطنتي او جمهوري صاحب منصبانو څخه جوړ شي، چې له وروستیو لاس پوڅو رژیمونو سره سیاسي تړښت ونه لري. د اردو په لیکو کې باید د خدمت تر بیرغ لاندې د شرایطو پوره کوونکي ځوانان او په پراخه کچه هغه کسان جذب شي، چې یوې نیمې لسیزې جگړې هغوی د هېواد د اقتصاد او فرهنگ په برخه کې په نه کارېدونکو عناصرو بدل کړي دي. دا کسان به په خپله خوښه د اردو خدمت ومني.

ملي اردو به په اوسنیو اضطراري شرایطو کې، چې وزگارتیا د ټولنې د کار د ځواک زیاته برخه له گټې ایستلې ده، د جلب او جذب ځواک ولري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملي اردو په جوړښت کې د دغه اردو د بودجې د لاسته راوړلو مسئله د پام وړ ده، ناپیلی حکومت پر داسې وخت د سولې د ټینګښت لپاره ددې اردو مرستې ته اړتیا لري، چې له جګړې نه راپیدا شوې ګډوډۍ، له ملي سرچینو او عوایدو څخه د اردو د بودجې لاسته راوړل ناممکنوي. هغه وخت نو د اردو د تمویل او تجهیز یوازینۍ سرچینه بهرنۍ مرستې دي. له هغو خبرونو څخه، چې د هجرت په خپرونو کې خپاره شوي دي، څرګندېږي، چې د اروپایي ټولنې هېوادونه او د امریکا متحده ایالات تیار شوي نه دي، چې د ملي اردو په بیا جوړونه کې له راتلونکي ناپېيلي حکومت سره مرسته وکړي. ددې مرستو په منلو کې به د انډول ساتل په نړیواله کچه د راتلونکي حکومت د ناپېيلي سیاست د بنسټ لومړۍ ډبره کېږدي.

موږ تراوسه پورې د وسلوالو ډلو له دریځونو سره له اړیکو پرته، د ناپېيلي حکومت په واسطه، د ملي اردو د بیا جوړونې په برخه کې خبرې وکړې. د وسلوالو ډلو له معضلې سره له رښتیني چلند او د هغوی له بې وسلې کولو پرته به د یو ناپېيلي حکومت تشخص ناممکن وي.

ب- وسلوالې ډلې او د بې وسلې کولو ربړه: د شوروي د یرغل وخت هغه پړاو و، د وسلوالو ډلو شتوالی، چې د ملي مقاومت په برخه کې یې کارنده ونډه درلوده، د توجیه وړ ګرځاوه. له افغانستان نه د شوروي یرغلګرو ځواکونو په وتلو او په ځانګړي ډول په راتلونکي کې د یو حقوقي دولت په ټینګښت سره وسلوالې ډلې د خپل شتوالي منطق له لاسه ورکوي.

همدا اوس د وسلوالو ډلو زیاته برخه د هېواد د خاورې د خپلواکۍ او ملي واکمنۍ پر ضد د بهرنیانو د لاسوهنې پر وسایلو اوښتې ده. دا ډلې د سولې د ټینګښت او په هېواد کې د حقوقو پر آرونو د ولاړ حکومت د رامنځته کېدو مخه نیسي.

د افغانستان جیوپولیټیک جوړښت، هېواد تل د لښکرکښیو او فتوحاتو له خطر سره مخامخ کړی دی. په ځینو برخو کې د افغانستان واکمنان ګاونډیو هېوادونو ته د لښکرکښیو سرچینه وه، دا سوبې څه کورنۍ وې که بهرنۍ، د دې سبب شوې، چې د افغانستان د خلکو یوه برخه د تاریخ په بهیر کې د سپکې وسلې له کارونې سره په ښه ډول اشنا شي او هغه د ناموس په شان د خپل ځاني او ملي هویت د تثبیتولو د وسیلې په توګه وساتي.

د افغاني ټولنې په هغو سیمو کې چې قبیلې استوګنې دي، کله کله وسله د ټولنیزو شخړو په حل کې د قاضي ځای نیسي.

ددې واقعیت په پام کې نیولو سره، چې پورته ورته اشاره وشوه، د وسلې راټولول، د سولې د بهیر تر ټولو ستونزمن پړاو ګڼل کېږي. همدې ستونزې ته په پام لرلو سره ځینې د نظر خاوندان په دې نظر دي، چې د وسلې د راټولونې پر ځای دا اوسنۍ وسلوالې ډلې د سولې د ټینګښت د مسوولینو په ډله کې په رسمیت وپېژني. په دې برخه کې لږ تر لږه د دوو الترناتیفونو وړاندیز شوی دی:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_د ملي اردو له موازینو سره سم د قوماندانانو د شورا جوړېدل: دا وړاندیز له دې کبله د تایید وړ نه دی، چې قوماندانان له دښمنو تنظیمونو سره تړلي او په یوه جوړښت کې یې راټولول اسانه کار نه دی. که بیا هم کله چې د قوماندانانو په سازماني سمبالښت کې ستونزې موجودې نه وي، د قوماندانانو د پرېکړو لپاره د ملي اردو تر څنګ د یو بل امنیتي اورګان ځانګړي کول، په یوه سیمه کې د دوو پاچایانو مقوله را ژوندۍ کوي، دا له یوه مسوول لاسه، د سولې د ټینګښت له هیلې سره سمون نه خوري.

_دملي اردو په تشکیل کې د وسلوالو ډلو ادغام بل د پام وړ الترنتیف دی. دا الترنتیف که څه هم له تنظیمونو سره د ډلو د نه پیوستون له ژمنو سره مل وي، په ملي اردو کې په لویه کچه عقیده یې جګړې خپروي او د وسلوالو ځواکونو یو رنګي او یووالی چې په لېږدوونکي پړاو کې د سولې د ټینګښت او حقوقي دولت د بنسټ ایښودلو د دندې سرته رسول دي، کمزوري کوي.

له پورته یادونو څخه دا ټکی څرګندېږي، چې د ملي اردو جوړښت باید د وسلوالو ډلو د درنو وسلو د راټولولو له پروګرام سره یوځای وي. د سپکو وسلو راټولول به د هغو وسلو په ډول چې پر افغانستان باندې د شوروي تر یرغل دمخه له خلکو سره پاتې کېدلې، لږ کم شي او فکر نه کېږي د حکومت د اضطراري پروګرام برخه شي. د سپکو وسلو راټولول هغه وخت د انتقالي حکومت د دندو په سر کې راتلای شي، چې له دې اړخه را پیدا شوی خطر د دولت امنیت ته ګواښ وکړي. د سپکې وسلې له پلوه به دا خطر په لږه اندازه محسوس وي.

د بېوسلې کولو پروګرام باید پړاو په پړاو د عمل په ډګر کې پلی شي. ددې پروګرام د پلي کېدو لومړی پړاو باید په کابل او د هغه په شاوخوا سیمو کې ترسره شي. په کابل کې د یو ځواکمن مرکزي حکومت ټینګښت به د افغانستان په نورو سیمو کې ددې حکومت د فعالیتونو د ترسره کولو لپاره لاره هواره کړي.

ج- د درنو وسلو راټولول: د درنو وسلو راټولول د لنډ مهالي حکومت له جنجالیزو دندو څخه ګڼل کېږي. ددې کار ستونزه په دې کې ده، هغه تنظیمونه چې خپله سیاسي پېژندنه یوازې د وسلې په ساتنې او کارونې کې ګوري او هغه مواضع چې د دې وسلې په واسطه یې تر لاسه کړي دي، په اسانۍ سره له لاسه نه ورکوي. د دې دلیل دا هم دی، چې دوی غواړي د واک له دې مورچله د راتلونکو سیاسي پېښو پر پرمختګ کنټرول ولري. بهرني لاسوهونکي هېوادونه به هم په دې لاره کې تر خپل ملاتړ لاندې تنظیمونه وهڅوي، خو بیا هم له سختې جګړې نه د ستړیا لاملونه، له بې پایلې زور ازمویلو څخه د عقل سر ته راتلل، د دښمنو غاړو د جګړه ییز ځواک کمزوري کېدل او د سولې د منلو د یو میکانیزم د راوستلو ټول کورني او بهرني فشارونه باید وي. د درنې وسلې راټولول چې باید د دې میکانیزم په منځ کې ځای ولري تر یوه حده د لنډ مهالي حکومت په واسطه د وسلوالو ډلو د باور د جلب په کچې پورې اړه لري. په بله وینا باید د لنډ مهالي حکومت په جوړښت کې د ټولو سیاسي ډلو پوره توافق او د انتقالي دورې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دندې (له هغې جملې نه د وسلو راټولول) پرمخبیولو کې دې حکومت ته د ورتیا او واک ورکول په خپله د هغه باور ښکارندوی دی، چې وسلوالې سیاسي ډلې به یې پر لنډ مهالي حکومت ولري.

ګومان نه کېږي، چې د لنډمهالي حکومت پر وړاندې دا باور تر دې کچې وي، چې وسلوال ګوندونه ډلې ډلې په خپله خوښه درنه وسله ناپیېلي حکومت ته ورکړي، یوازېنۍ لار، چې هغه وخت ناپیېلي حکومت ته پاتې کېږي؛ د لنډ مهالي حکومت په واسطه د بازار تر نرخه په اوچته بیه د درنو وسلو پېرېدل دي. په دې برخه کې باید د ناپیېلي حکومت له خوا د نړیوالو موسسو پولي مرسته جلب شي او له دوستو هېوادونو څخه د مرستې په لاسته راوړلو کې د هغوی بې غرضي په پام کې ونیول شي. سربېره پر دې د مرستو پیداکولو کې باید لازم انډول مراعات شي.

زموږ په اند له افغانستان نه د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته نور د جهاد او عقیدې جګړې خپل ځای، د تنظیمونو په واسطه د سیاسي واک د ترلاسه کولو لپاره پوچو او ناوړه لوبو ته پرېي ایښی دی. طالبانو تر یوه حده د دې ورانوونکو لوبو په تګلورو کې کمښت راوست. غالباً هغه کسان، چې په دې لیکو کې وو، د دې ناوړه پېښو بلهاریان (قربانیان) شول. په زغرده د اکثریت لیکو جنګېدل د کومې لوړې عقیده یې هیلې لپاره نه وو، خو په داسې شرایطو کې یې جګړه د ژوند خړوبېدنې وسیله وګڼله، چې جګړې او کړکېچ په هېواد کې له روا او اصولي لارې څخه د معاش تر لاسه کول، ډېر سخت کړي وو. دا ډله به چې کولای شو په یو ډول ورته اجیر وواېو، په اسانۍ سره به تیاره شي، چې د یوه مناسب انډول په مقابل کې خپله وسله دولت ته ورکړي.

د کار، دندې، ښوونې او روزنې زمینې په برابرولو ددې ډلې د راتلونکي ژوند په تضمینولو سره به د ټولنې د ګټو د ساتنې لپاره یو بل لامل هم زیات شي.

د ملي اردو د جوړېدو او د وسلې راټولونې پروګرام باید د افغانستان د پولو د کنټرول له کړنلارې سره پر یوه وخت پلی شي. د وسلو راټولول به تر هغه وخته پورې، چې د وسلوالو ډلو او بهر ترمنځ د ترېښت لوژیستیکي او تدارکاتي پُل ویجاړ نه شي، هېڅ درد به درمل نه کړي. له دې کبله نو په کار ده چې:

_انتقالي حکومت باید د سولې د ټینګښت په اړه له لاسوهونکو هېوادو سره په پراخ تفاهم کې وي. دا کار ستونزمن دی،ځکه چې د لاسوهونکو هېوادونو هیله داده، چې د افغانستان شخړه کې د خپلو نږدې دوه لسیزې سیاسي پانګې نه په داسې شرایطو کې لازمه ګټه پورته کړي، چې تر څو په هېواد کې په ورو ورو ډول قانوني حکومت ټینګېږي. له یو دوو ډلو سره چې د بهرنیو لاسوهونکو هېوادونو په لمسون ځان د سولې له بهیره ګوښه کوي، د لنډ مهالي حکومت قهرجن چلند بل بد کار دی، لنډ مهالی حکومت باید د راتلونکي اټکلي ټکرونو لپاره وړ تیاری ولري.

_د افغانستان د پولو د څارنې لپاره باید د وسلوال پوځ ځانګړي یونټونه (ټولګي) په پام کې ونیول شي. د کورنیو ټولګیو د سمبالښت په برخه کې نړیواله (د ملګرو ملتو او د اسلامي هېوادونو د کنفرانس) مرسته او یا له نړیوالو ټولنو نه د بهرنیو یونټونو تدارک به څه زیان ونه لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- د درنې وسلې د راټولولو لپاره د لازمي نېټې ټاکل: د اور بند څارنه او د وسلو راټولونه د لنډ مهالي حکومت لومړۍ او بنسټیزې دندې ګڼل کېږي. لومړۍ او بسنټیزې په دې مانا چې دا دندې ددې حکومت د نورو دندو د سرته رسولو، د اساسي قانون جوړولو، د لویې جرګې جوړولو، ټاکنو، د مهاجرینو د بېرته راګرځېدو او په پای کې د حقوقو د دولت د جوړېدو لپاره لاره هواروي.

لنډمهالی حکومت د حکومتي تشکیلاتو او ملي اردو د بیا جوړونې او په یوه مانا د خپل ملي او نړیوال دریځ د تثبیت لپاره لږ تر لږه نهه میاشتې وخت ته اړتیا لري. د وسلو د راټولونې د پروګرام پلي کېدنه ددې نهو میاشتو تر تېرېدو وروسته امکان لري. هغه وخت چې د وسلو د راټولونې لپاره به ورته اړتیا وي، د یو کال شاوخوا موده اټکلېږي.

هـ- لنډ مهالی حکومت او د مشروعیت ستونزه: د ملګرو ملتو د سولې په پلان کې، چې د مستیري له لارې یې وړاندیز شوی و، د لنډ مهالي حکومت ټینګښت د لویې جرګې تر جوړېدو دمخه دی. په دې برخه کې هغه پوښتنه، چې حل یې ډېره ځیرتیا غواړي داده: ایا لنډ مهالی حکومت به د خپلو پرېکړو، (د لویې جرګې تر جوړېدو دمخه) په ځانګړي ډول پر اوربند باندې د څارنې، د امنیتي ځواک په سازماني چارو، د وسلې د راټولولو او نورو لپاره د مشروعیت (د قانون له لارې د کولو او نه کولو د واک لاسته راوړلو) پیدا کولو ته د اړتیا احساس کوي او که نه؟

که چېرې حکومت د لویې جرګې له لارې جوړ شوی وای، دا ستونزه نه پېښېدله، ځکه چې حکومت له لویې جرګې نه، چې د ملي واکمنۍ د حق لرونکی اورګان دی، د باور رایه اخیسته او مشروعیت یې ترلاسه کاوه.

د ملګرو ملتو پخواني عمومي منشي پتروس غالي د افغانستان په باب په خپل کلني راپور کې، چې د ۱۹۹۵م کال د نومبر پر ۱۹مه نېټه یې عمومي غونډې ته وړاندې کړ، داسې وویل: ((د مشورتي کمیسیون په اند د یو انتقالي حکومت د ټینګښت لپاره تر ټولو لنډه لار په جګړه کې د ښکېلو غاړو له ناپېیلو او خپلواکو شخصیتونو څخه، د یوې واکمنې جرګې جوړېدل دي.))

د انتقالي حکومت ټینګښت په هغه ډول، چې دې مشورتي کمیسیون نظر ورکړی دی، په هېڅ ډول د هغو سترو دندو په سرته رسولو کې، چې پر وړاندې یې پرتې دي، له هغې جملې نه د ملي اردو په سازماني چارو، د وسلې په راټولولو او د حقوقي دولت په جوړښت کې ددې حکومت مشروعیت نه تضمینوي.

زموږ په اند مشورتي کمیسیون د یوې لویې جرګې د جوړښت اساسي عناصر، د یوې واکمنې شورا په جوړښت کې، چې د حکومت د جوړولو دنده لري، ځای کړي دي. که چېرې ددې عناصرو تر څنګ نور معمول مرکبات یوځای شوي وای او د واکمنې شورا نوم د لویې جرګې په نوم اوښتی وای، د لنډمهالي حکومت پر وړاندې اصلاً د مشروعیت ستونزه نه رامنځته کېدله.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي ستونزې د چټک حل لپاره يوازې يوه لاره پاتې وه او هغه په بېړنيو يا اضطراري شرايطو کې د انتقالي حکومت دريځ ته پاملرنه وه. د سياسي موسسې د پرمختګ بهير په ډاګه کړې ده، هغه حکومتونه، چې په ((بېړنيو شرايطو)) کې د چارو واګې په لاس کې اخلي، د مشروعيت د تر لاسه کولو لپاره دعادي حالت او مناسبې موقعې په انتظار، کولای شي د اجرائيه ځواک دوديزې پرېکړې د پيل کېدو پړاو ته ورسوي.

د حالاتو په عادي کېدو سره انتقالي حکومت ناچار دی، له واکمنې سرچينې (لکه لويه جرګه، پارلمان او نورو) نه د خپل ځان او خپلو پرېکړو لپاره مشروعيت ترلاسه کړي.

د انتقال حکومت ډېرې بنسټيزې دندې، لکه د لويې جرګې جوړېدل او د ټاکنو ترسره کول، چې د دولت د مانيزې او اخلاقي لوړتيا لپاره لاره هواروي، د سولې په ټينګښت کې نېغ په نېغه له انتقال حکومت سره تړلي دي. د سولې ټينګښت په خپل وار سره د ملي اردو له بيا جوړونې او د وسلې له راټولونې سره تړلی، چې دا په خپله د دولت فزيکي لوړتيا بنسټ ګرځي. انتقالي حکومت د وسلوالو ډلو د يو پراخ او رښتيني تفاهم له ملاتړ او له نړيوالو مرستو پرته، نه شي کولای د لويې جرګې د جوړېدو، ټاکنو، دملي اردو بيا جوړونې او د وسلې د راټولونې ستري دندې سرته ورسوي.

په دې کې شک نه شته، چې د ملي وسلوال پوځ په بيا جوړونې سره کېدی شي دولت په يوه داسې ځواک سمبال شي، چې دخپلې فزيکي لوړتيا د اثبات لپاره ورته اړتيا لري. پر دې وخت به موږ د دولت د اجباري اطاعت شاهدان يو.

د اجباري اطاعت پر ځای د خپلې خوښې اطاعت ترمنځ، په هغه ډول، چې د دولت پر وړاندې د سړې باغي روحيه، د سازښت پر روحيې، مفاهمې او روغې جوړې واړوي، ډېر اوږد واټن په مخ کې دی.

(1)ددې برخې اړوند بحث د ملي اردو جوړول او د وسلې د راټولولو موضوع يوازې د يو ناپېيلي حکومت له نظره تر څېړنې لاندې نيولې ده. د يوې جنګېدونکې ډلې (لکه طالبانو) تر پيدا کېدو وروسته دملي اردو دجوړولو، د وسلې راټولولو او د حقوقي دولت د جوړلو د سياسي چلوونکو په توګه د هغوی رول په دې بحث کې په پام کې نيول شوی نه دی.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکی

د واک د کلاسیکو بنسټونو ویجاړېدل او د هغو د نویو ملاتړو څرګندېدل

الف- د واک د کلاسیکو بنسټونو ویجاړېدل:

یو- قبیله او کورنۍ: قبایلو تر کمونیستي کودتا دمخه د ژوند د ښاري کېدنې په بهیر سره په کمه کچه خپل یو څه ټولنیز ځواک له لاسه ورکړ. کمونیستي کودتا د واک د مادي ملاتړ په توګه کرنیزې ځمکې د قبایلو له لاسه بهر کړې. هغوی د جګړې د دوام او د سیمه ییزو وطنونو په پرېښودو سره Deracine شول. سره له دې چې اوس قبایل او د هغو مشران په هېواد او یا تر هېواده د باندې د مهاجرو په کمپونو کې خپله پخوانۍ سیاسي او ټولنیزه اتوریته نه لري، خو بیا هم د ټولنیز ځواکونو د انډول په ساتنه کې د بنسټیز رول لرونکي دي.

په کورنیو کې د کمونیستي ایډیولوژۍ او نورو سیاسي ګوندونو اغېز، له سیاسي نظره د هغوی غړې وپاشل. په دولت کې د دندې ترسره کول او یا له هغه څخه د ځان لرې کول د کورنیو د غړو ترمنځ د اختلاف بل لامل شو او د هغوی مانیز یووالی یې له منځه یووړ.

کمونیستي کودتا د افغانستان ارستوکراتیکو او بورو کراتیکو کورنیو ته چې زیاتره په ښارونو کې د اخلاقي اتوریټې سرچینې وې، تر قومونو او قبایلو څخه زیات زیان ورسوه او په داسې حال کې چې قومونو او قبایلو خپله فزیکي او اخلاقي خپلواکي د افغانستان د فزیکي جغرافیې په حدودو او ګاونډیو هېوادونو کې وساتله، د کورنیو غړې یې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې تیت و پرک شول. څرنګه چې دا کورنۍ زیاتره د هېواد تحصیل کړي او روښانه قشر ته منسوبې وې، د هغوی نشتوالی ((د مغزونو فرار)) د غمیزې څرګندونه کوي؛ د افغانستان بیا رغونه به له ستونزو او د هېواد د سیاسي مبارزې ډګر به له ناانډولتیا سره مخامخ کړي.

په هرحال! د شلکلن کړکېچ او جګړې په بهیر کې د نویو شخصیتونو د شتمنۍ او شهرت په شاوخوا کې نوې کورنۍ په افغانستان او بهر کې د جوړېدو په حال کې دي.

د افغانستان په سیاسي جګړه کې د مذهبي شخصیتونو راڅرګندېدل له دې پلوه نه دي، چې افغانستان د ملي غوښتنې د پرمخبیولو لپاره سیاسي سړي نه درلودل، بلکې زیاتره په دې خبرې پورې تړلي دي چې:

ـد روسانو پر وړاندې په وسلوال جهاد کې یوازې مذهبي مشران د مذهبي ولولو څرګندونکي وو او هغوی په یوازېتوب سره ((د شهادت په ډګر کې)) د مسلمانانو پرګنو د سوق او اداري ځواک درلود.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_مذهبي لارښوونکو په یوازېتوب سره د افغانستان په چارو کې د اسلامي انترناسیونالیزم پر بنسټ د بهرنیو هېوادونو د اغېز د خپراوي لاره هواره کړې.

_یوازې ښاغلیو حضرتانو، ملایانو، مولویانو، مولاناګانو او نورو هر یو په سیمو (نه په ملي کچه) په خپل اغېز سره کولای شول، د افغانستان په چارو کې د بهرنیو مسلمانو هېوادو د ارام او ورو اغېز د خپرولو وسایل شي.

سربېره پر دې د جهاد د دیارلسو کلونو په بهیر کې، ایران، پاکستان خپلې تبلیغاتي دستګاوې او ډله ییز ارتباطي وسایل او سعودي عربستان د تبلیغ په برخه کې لیدني او اورېدني وسایل، د خپلو مرستو د ((شکر ایستونکو)) په واک کې ورکړل. په دې ترڅ کې د ملي شخصیتونو د زرغونېدو لپاره ځای پاتې نه شو.

د لویدیزو هېوادونو ماس میډیا د خپلو خپرونو د اصولي تګلارو له مخالفت سره سره د شوروي نظام د واکمنۍ پر وخت په سیاست کې د مذهب په دخالت سره ((مجاهدین)) د دښمن پر لوري د یوې تیارې ((ګولۍ)) په څېر ومیندل او خپل مکروفون او لوډسپیکر یې یوازې د هغوی په واک کې ورکړل. له افغانستان نه د شوروي په وتلو سره لویدیز هېوادونه د دښمن د ماتې موخې ته نږدې شول. هغه وخت یې په ځینو برخو کې خپله پاملرنه د افغانستان په سیاسي چارو کې د مذهب د دخالت مخالفت ته راوګرځوله او په تبلیغاتي دستګاوو کې یې د پوهنې او پوهنتون استادانو، بوروکراتانو او ملي شخصیتونو ته د ونډې ورکولو غوښتنه کوله. خو دا کار ډېر ناوخته و.

دوه- شتمني: پر پخوا وختونو د افغاني ټولنې په منځ کې ځمکه، پولي او مالي پانګه د ټولنیز او وروسته د سیاسي واک سرچینې وې. د ځمکې د وېش پر بنسټ د خلکو ډیموکراتیک ګوند اقتصادي پروګرام او پر مالي او پولي پانګې د دولت کنټرول، د هغه دودیز اقتصادي سیستم د پاشل کېدو سبب شو، چې د هغه پر بنسټ ځمکوال او پانګوال د ټولنیز واک سرچینې ګڼل کېدې. د جګړې فشار د افغانستان له داخل نه د پولي او مالي پانګې د زیاتې برخې د ایستنې سبب شو او د ټولنیز ځواک په توګه یې د شتمنۍ اغېز کمزوری کړ.

له دې سره سره په افغانستان کې د ۱۸ کلونو په بهیر کې دښمنو غاړو ته د بهرنیو هېوادونو پولي، مالي او وسلوالې مرستې د شتمنۍ د نویو سرچینو سبب شوې دي: د تنظیمونو ځینې مشران، د جهاد ځینې قوماندانان، د مهاجرینو په کمپونو کې د بهرنیو پروژو د تمویل او اداري دنده لرونکي افغان شخصیتونه او یا په هېواد کې نوي اربابان، د سرو زرو پیدا کوونکي ګڼل کېږي.

په نننیو شرایطو کې له شتمنۍ څخه یوازې د واک د نورو سرچینو (لکه سیاسي ګوند) د مادي ملاتړ په توګه ګټه اخیستل کېږي، ځکه نو د واک د خپلواکې سرچینې په توګه د هغو رول ډېر کمزوری دی.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې- عمر او د ژوند تجربه: پخوا تجربه کار سپین ږیري د خپل ټولنیز ژوند په چاپېریال کې د سترې اخلاقي اتوریتې لرونکي وو. هر کله چې عمر او تجربه د ټولنیز واک له نورو سرچینو، لکه روحانیت، لویې کورنۍ او مخور قوم سره یوځای کېدل، شخص یې د خپلو شاوخوا خلکو د پاملرنې او درناوي وړ ګرځاوه.

د کمونیزم افت، د ژوند د باتجربه سړیو اخلاقي اتوریته کمزورې کړه او په ځینو برخو کې یې هغه له منځه یوړه. په ښارونو کې چې هلته کمونیزم ځاله جوړه کړې وه، د تجربه کارو شخصیتونو د لارښوونکي رول له منځه وړل زیات ځرګند شول. ځوانانو په هغه تبه کې، چې د انقلاب نوم یې پرې ایښی و، پرته ویله او پر خپلو ((پلرونو) یې د انقلاب ضد، ارتجاعي اند تور لګاوه... د کمونیستي کودتا پر لومړیو کلونو له کومه ځایه چې تجربه کار سړي د ژوند د چاپېریال د پخوانیو جوړښتونو (چې د کودتا په پیل کې په خپلې ځواکمنۍ سره پاتې وو) پر بنسټ د لویو ښارونو په شاوخوا کې د مانیز ځواک لرونکي وو، ځکه نو د جهاد مشري یې وکړه. له دې کبله په هېواد کې وسلوال جهاد له کلیو او بانډو څخه پیل او ورو ورو له لویو ښارونو راتاو شو.

د کمونیستانو د تیوریکې او مجردې پوهې له مخې، بې ځمکې بزګرانو ته د ځمکې وېش باید د انقلاب د دفاع لپاره د بېنوا بزګرانو د باور د جلب سبب شوی وای، ویې نه کړای شول، چې د انقلاب پر وړاندې د پرګنو د قهر څپې کېنوي. د ماهویست شعار؛ د کلیو په واسطه د ښارونو محاصره پلې شوه، خو څرنګه چې د دې محاصرې انګېزه مادي نه وه، د هغه څه پر وړاندې، چې د زیارکښانو انقلاب په نوم نومول شوی و، ترتیب شوې وه، په خپله د داسې ټولنیز مذهبي اوښتون (انقلاب) د څرګندېدو پر نښو بدله شوه، چې نه یوازې د مارکسیزم له هېڅ ډول موازینو سره د توجیه وړ نه وه، بلکې له هغه سره یې په څرګنده تناقض درلود.

څلور- ټکنوکراسي او پوهه: په افغاني ټولنه کې دواک له نویو بسنټونو څخه ګڼل کېږي، چې پر (۱۹۰٤) م کال د نویو ښوونځیو له ښوونو سره د پاملرنې وړ وګرځېدل. په هېواد کې د نوې ښوونې له پیل څخه تر نوي کلونو زیاته موده تېرېږي، خو له دې سره سره بیا هم د لوستو کسانو شمېر په سلو کې تر پینځو زیات نه دی او د هېواد د ټولو وګړو په اندازه د ښوونځیو او پوهنتون د فارغ التحصیلانو شمېر هېڅ د تصور وړ نه دی.

د خلکو ډیموکراتیک ګوند کودتا د عصري پوهنې د بهیر ورو پرمختګ نور هم ورو کړ او په ځینو برخو کې یې ان ودراوه. ((پر ۱۹۷۸م کال د هلکانو لپاره ۳۰۰٦ لومړني ښوونځي او د نجونو لپاره ٤٥٣ لومړني ښوونځي موجود وو. په داسې حال کې چې پر ۱۹۹۰م کال د هلکانو لپاره ۵۷۰ ښوونځي او د نجونو لپاره ۱۱۷ ښوونځي پاتې وو)))1.(

ددې لپاره چې د کمونیست حکومت له خوا د افغانستان پوهنې ته د رسول شویو زیانونو ښه جاج واخیستل شي، لومړی تر کمونیستي کودتا وروسته د پوهنتون حال او چارو ته یو اجمالي نظر اچوو او بیا د ځوان پښت په منځ کې د پېژندنې (هویت) د بحران ستونزه تر شننې لاندې نیسو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-د پوهنتون د بنسټيزو ارزښتونو ويجاړول: پوهنتون د زده کړې د يوې لوړې موسسې په توګه د په اصطلاح انقلاب په بهير کې نه جبرانېدونکي زيانونه وزغمل:

پر ۱۹۸۲م کال ياني په افغانستان کې تر کمونيستي انقلاب څلور کاله وروسته د دولت له خوا يو فرمان صادر شو، د هغه پر بنسټ د ښوونځيو د لسم او يوولسمو ټولګيو فارغان، چې د يو او دوو کلونو لپاره يې په خپله خوښه د عسکري خدمت مانه، د وخت په تېرېدو سره هغه کلونه، چې په ښوونځي کې د دوی له فراغت نه پاتې وو، دوی ته د بکلوريا ډيپلوم ورکول کېده، ياني (په عسکري قطعه کې) د ښوونځي د ډيپلوم تر اخيستلو وروسته په پوهنتون کې د شاملېدو وړ ګڼل کېدل.

دا فرمان د زده کړې له موسسو سره د چلند په برخه کې د دولت د کلتوري سياست ډېر ښه څرګندوی و، دا يې ښکاره کوله، چې نور نو د سولې تامين او د سياسي واک د ټينګښت موضوع د کابل د مارکسيست دولت د ټولو دندو په سر کې وه. که چېرې زده کړې وکولای شي د تش په نامه انقلاب د دفاع په لار کې د عسکري قطعې رول ترسره کړي، ګڼې دوه موخې به ترلاسه شوې وي. يو به د وسلوال پوځ د ځواک د پياوړتيا څرګندوی او له بل اړخه به په ښکاره د فرهنګي موسساتو ساتنه، چې د نظام د پوهې پالنې(!) په سياسي پېژندنه کې يې مرسته کوله.

پوځي کافېډرا يا پوځي څانګه د همدې موخې لپاره د پوهنتون په کدر کې منځته راغله. پر افغانستان باندې د شوروي تر يرغل وروسته د زده کړې په موسسو کې د تدريس او ښوونې په بڼه کې ((انقلابي)) بدلونونه رامنځته شول.

ددې بدلونونو ټوليزه موخه په ملي فرهنګ کې د ايډيولوژيک اغېز شيندل او د روس د ښکېلاکيز سيستم د دفاع لپاره د سپاهيانو په توګه د پوهنتون او پوهنې د فارغانو ترلاسه کول وو. دا بدلونونه، چې موخه يې د افغانستان د خاورې او فرهنګ روسي کول وو، له يوې خوا د نويو تشکيلاتو او نوي درسي نصاب په واسطه او له بلې خوا د نوي پرسونل په واسطه پلي کېدل. ددې هر يو بدلون په باب د ويلو ډېر څه شته، په لاندې ډول يې موږ په دې برخه کې د غټو ټکو يادونه کوو:

_د پوهنتون د تشکيلاتو او درسي نصاب په برخه کې بدلون: ځينې موسسې د کابل پوهنتون له تشکيل څخه بېلې شوې. لکه انجنيري پوهنځی، د کابل پوهنتون له تشکيل څخه بېل او له پوليتخنيک او تخنيکم سره يوځای شو. طب پوهنځی ((د دولتي طب انستيتوت په نوم))، چې نورې طبي موسسې يې په خپل کدر کې ځای کړې، له پوهنتون څخه بېل او له عامې روغتيا وزارت سره وتړل شو. د پوهنتون د کدر په تشکيل کې نوې موسسې او څانګې زياتې شوې. د ټولنيزو چارو معاونيت او په اصطلاح د افغان شوروي د دوستۍ انجمن له دې جملې څخه دي. په دې ترڅ کې لومړی ګوندي سازمان او د مستخدمينو او کارکوونکو صنفي اتحاديې په ټول پوهنتون کې د ګوند د سياسي واک د ساتنې او غځونې دنده ترسره کوله او پوځي کافېډرا د محصلينو د پوځي روزنې دنده پر غاړه واخيسته.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ۱۹۷۹م کال وروسته د ښوونې او روزنې پوهنځی، چې تر کمونیستي کودتا دمخه له منځه تللی و، بیا جوړ شو.

د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځي له منځه یوړل شو او د هغه د ځینو څانګو پر بنسټ نوي پوهنځي منځته راغلل: د جغرافیې له څانګې څخه د ادبیاتو او ځمکپوهنې پوهنځي راوټوکېدل او د ادبیاتو پوهنځي د ښکلو هنرونو څانګه، پوهنځي ته لوړه شوه.

تر ۱۹۸۲م کال وروسته د ټولنیزو علومو پوهنځی د تاریخ او فلسفې او ژورنالیزم پر دوو پوهنځیو ووېشل شو. د پوهنتون په تشکیل کې بدلون د سیاسي کتنو له کبله و، نه د علمي انګېزې له مخې. مثلاً د روس لاسپوځي رژیم د لنډ فکری او کینې له مخې انجنیري پوهنځی، له دې کبله د پوهنتون له تشکیل نه وایسته، چې هغه یې د خپل رقیب لویدیځ هېواد (المان) د سیاسي فعالیت ځانګه ګڼله. طب پوهنځی او د هغه په شان نورې موسسې له دې کبله په عامې روغتیا وزارت پورې وتړل شوې، چې په اصطلاح د انقلاب په شرایطو کې د طبابت د علمي اړخ په انډول د هغه اداري اړخ ته په زیات ارزښت قایل شول. د پوهنتون تحصیلي نصاب هم د ایډیولوژیکو کړلېچونو له ستونزو سره مخ شو او هغه څه چې له پخوا څخه پاتې وو، له هغو سره په تناقض کې راغی. د روسي ژبې، د مارکسیزم اقتصاد، د مارکسیزم فلسفه او دې ته ورته نور مضامین الزاماً د ځینو پوهنځیو په درسي نصاب کې شامل شول.

د مارکسیزم د منطق پر لوري دهغو مضامینو د محتوا بدلون، چې په ټولنیزو علومو پوهنځي کې لوستل کېدل، په پوهنتون او له هغې لارې پر ملي فرهنګ باندې د مفکوره یي واکمنۍ لپاره د روس د ښکېلاکیزې ایډیولوژۍ د جبري اغېز ځرګندوی دی.

د پرولتاریا د انټرناسیونالیزم له آر سره د پوهنتون ایډیولوژیک ترښت، د دې غوښتنه کوله، چې په ټولنیزو علومو پوهنځي کې د افغانستان تاریخ مضمون درسي ساعتونه کم شي. د همدې موضوع لپاره په حقوقو پوهنځي کې زیاته هڅه وشوه، چې د معاصر افغانستان مضمون درسي ساعتونه کم شي او پر ځای یې د مارکسیزم د فلسفې او ټولنپوهنې مضامین زیات شي.

روسي ښکېلاک د ځینو پوهنځیو د تحصیل وخت، له هغه څه سره چې دانقلابي شرایطو په نامه یادېدل، د عیارولو لپاره وروستي کم حد ته رالنډ کړ. مثلاً په طب پوهنځي کې دتحصیل وخت له اوو کلونو څخه پینځو کلونو ته راټیټ شو.

دا کار چې په طب پوهنځي کې له نړیوالو معیارونو څخه مغایر و، له دې کبله عملي شو، چې افغانسان ته د طبیبانو د زیات ضرورت له کبله د طب د ډاکترانو زیات کمښت احساسېده. طب پوهنځی به د مستعجل طبي کورس په توګه ((د انقلاب د شرایطو)) د معلولینو او ټپیانو د درملونې لپاره د طبابت بازار ته خپل بې ګټې لښکر وړاندې کړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازموینې د اخیستلو ډول هم د خلکو ډیموکراتیک ګوند له سیاسي لوبو سره مخامخ شو: د ګوند غړو یوازې په جګړه ییزو فعالیتونو کې د ګډون په پلمه کولای شول هر وخت چې وغواړي وروستۍ ازموینه ورکړي. په بله وینا د ګوند غړي د حاضرۍ د نصاب پر پوره کولو او د ورځني درس پر تعقیبولو مکلف نه وو، د لوړو مقامونو له خوا هغو ته د ازموینې د څووم چانس اجازه ورکول کېده.

د تحصیل معیارونه، لکه د دیپلوم اخیستنه، چې تر کمونیستي کودتا دمخه د دولتي او اداري مرتبو په سلسله کې د امتیاز او پرمختګ د لاسته راوړلو بنسټیز محرک بلل کېده، تر کودتا وروسته یې خپل ځای سیاسي معیارونو ته پرېښود.

په دې مانا، هر چا چې د واکمن کمونیست ګوند غړیتوب ترلاسه کاوه، که څه هم تحصیلي سویه یې نه درلوده، کولای یې شول د خپلې ګوندي سابقې له مخې، داسې سیاسي او اداري امتیازات ترلاسه کړي، چې تر کودتا دمخه یوازې د دیپلوم د خاوندانو لپاره وو. په بله وینا د ګوند د غړیتوب کارت تر تحصیلي سند نه ډېر ارزښت ترلاسه کړ. ځکه نو د پوهنتون هغه فارغ التحصیلان، چې د خلکو ډیموکراتیک ګوند غړیتوب یې نه درلود، سره له دې چې دیپلوم یې لاره، خو په دولتي ادارو کې د امتیازاتو له زیاتې برخې نه بې برخې شول. مثلاً هغوی په یوه اداره کې الزاماً د یو داسې ګوندي شخص تر امرونو لاندې کار کاوه، چې اصلاً د ښوونځي د زده کړې دوره یې هم بشپړه کړې نه وه.

وروسته تر هغې، چې پوهنې ،په اداري سلسله کې د پرمختګ او ټولنیز امتیاز د ترلاسه کولو د طبیعي محرک په توګه خپل ځای ګوندي اړیکو ته پرېښود، پوهنتون ډېرو محصلینو ته د پوهې د زده کړې د ټولنې پرځای، د اردو له خدمت نه د تېښتې د یو پناه ځي حیثیت پیدا کړ. په داسې حال کې، چې ښځینه محصلینو له هغه نه د یو ښکلاییز او تشریفاتي ځای په توګه کار اخیسته.

د ثور کودتا ددې زمینه برابره کړه، چې په اداره کې لوېې څوکۍ چې مخکې د تجربې او دیپلوم خاوندانو ته ورکول کېدې، د بې تجربې او بې دیپلومه ګوندي اشخاصو له خوا ونیول شي. ددې لپاره چې ګوند پورې تړلې عناصر په هغو دفترونو کې، چې دوی یې د بې دیپلومه آمر په توګه دندې سرته رسولې، د هغو کسانو پر وړاندې، چې دلوړو تحصیلي سندونو او دیپلوم په لرلو سره یې ټېټه (د مادونۍ) دنده سرته رسوله، د ناراحتۍ احساس ونه کړي او د حقارت عقده ورته تکلیف ور نه کړي، ګوند د هغو د تحصیلي او تعلیمي نیمګړتیاوو د بشپړونې په لټه کې شو او ددې موخې لپاره یې شپې پوهنځي جوړ کړل. په شپې پوهنځیو کې غالباً د مدرسینو په توګه د ګوند د منسوبینو له خوا د ورځنیو درسونو جوول شوې برخه شاګردانو ته وړاندې کېدله.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دقیقو اټکلونو له مخې د کابل پوهنتون د شپې محصلینو په سلو کې ۸۰ برخه د خلکو دیموکراتیک گوند منسوبین او د خاد کارکوونکي وو. د دولت موخه دا وه، چې خادیستان په راتلونکي کې ((د ځراغ لرونکو غلو په توگه)) د هغه څه له ازرښتونو څخه، چې د انقلاب په نامه یادېدل د ((علمي)) دفاع لپاره تیار کړي.

په داسې شرایطو کې، چې پوهنتون له یوې خوا تجربه کار علمي کادرونه او له بلې خوا د لوړې علمي سویې فارغ التحصیلان له لاسه ورکول او درسونه د ځرنگوالي او څومره والي له پلوه سخت راټیټ شوي وو، د روس لاسپوڅی حکومت په دې لټه کې شو، چې په ځینو پوهنځیو کې د تحصیل پوړی ماسټرۍ او ډاکترۍ ته لوړې او په مزارشریف او هرات کې دوه نور پوهنتونونه جوړ کړي. دې کار د پوهنیزو ارزښتونو د دفاع په لار کې د دولت دروغجنه ځانښودنه په ډاگه کوله.

د علمي پرسونل په برخه کې بدلون: تر کودتا وروسته پوهنتون تر لسو څخه د زیاتو کلونو په موده کې خپل دوه پر درې برخې تجربه کار استادان او علمي کدرونه له لاسه ورکړي وو.

هغه وخت چې افغانستان د روسي عسکرو تر واکمنۍ لاندې و، روسي استخباراتي اجنټانو د استاد او پروفیسر په نوم د پوهنتون د پخوانیو استادانو ترڅنگ د تدریس دنده پر غاړه اخیستې وه. پر ۱۹۸۲م کال هغوی پرته له دې چې د لوړو زده کړو وزارت له خوا پوهنتون ته معرفي شي، نېغ په نېغه یې له شوروي سفارت نه پوهنتون ته مراجعه کوله او د خپلې خوښې مضمونونو د تدریس غوښتنه یې کوله. پر همدې کال د روسانو د دې خپلسرۍ او زورواکۍ پر وړاندې د یو شمېر با درده او بادرکه استادانو له خوا عکس العمل وښودل شو. ددې عکس العمل تشکیلاتي چوکاټ د افغانستان د استادانو او ښوونکو ((دولتي ضد او انقلاب ضد)) اتحاد و.

ددې کتاب لیکوال ددې اتحادیې غړیتوب درلود. د ۱۹۸۲ م کال د مې پر ۲۱مه ددې ټولنې غړي تر څارنې لاندې راغلل. ددې کرښو لیکوال په لس کاله زندان محکوم شو، چې له هغې جملې نه یې پینځه نیم کاله د ځرخې پله په زندان کې تېر کړل.

په هرحال! د تدرسي کدر د کموني بله برخه د پرچم ډلې په واسطه تر سره شوه. پرچمیانو د پوهنیز واک او ان اخلاقي اهلیت له لرلو پرته د مقررۍ د فرمانونو پر بنسټ، چې له گوندي اورگانونو څخه یې ترلاسه کول. د تدریسي کدر د گومارنې په لایحه کې د ځرگند شویو پړاوونو له تېرولو پرته، خپل ځان پر پوهنتون باندې تحمیلاوه. هغوی د هغو تجربه کارو استادانو پر ځای، چې یا زندان ته بیول شوي وو او یا تښتېدلي وو، د تدریس دنده پر غاړه اخیسته. بیا نو په تدریسي کدر کې د گومارنې د مقررۍ د تطبیق پوښتنه، چې د تدریس د ډېرو با استعداده مینوالو د جذب ډاډمن ضمانت و، مطرح نه وه.

پرچمیانو د روسانو په مرسته د پوهنتون د پخوانیو قوانینو او مقرراتو پر بدلولو لاس پورې کړ. د دې بدلون پر بنسټ د پوهنځي د استادانو په غونډه او د پوهنتون په علمي شورا کې د گوند د استازي گډون حتمي شو. دخلکو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموکراتيک ګوند غړو له دې امتياز نه په ګټې اخيستو سره، د پوهنتون د مشرۍ پر علمي او اداري پرېکړو خپل ايډيولوژيک اغېز خوروه. علمي ترفيع، په بهر کې تحصيل، په بهرني کنفرانس او سيمينار کې ګډون، د ګوند د منسوبينو د موافقې له ترلاسه کولو پرته امکان نه لاره.

د پوهنتون روسي مدرسينو د ګونديانو په مرسته د ټولنيزو علومو په پوهنځيو په ځانګړي ډول د افغانستان د تاريخ په اړوند مضمونونو کې زموږ د هېواد د تاريخ د مسخه کولو لپاره لويه دسيسه جوړه کړه. د افغانستان د وروستيو اويا کلونو دمخه پېښې له هغې جملې نه د ملي خپلواکۍ ترلاسه کول د شوروي د ۱۹۱۷م کال د انقلاب په محور کې تفسير شول. د افغانستان تاريخ په اړه پر درسي کتابونو په ټوليز ډول بيا کتنه وشوه. لنډه دا چې هڅه وشوه په شاګردانو کې د يو خپلواک، لرغوني او له وياړه ډک تاريخ لرونکي هېواد د اتباعو په توګه، د ملي غرور او روحي خپلواکۍ روحيه له منځه يوسي. هڅه وشوه د محصلانو په ذهن کې دا ښکېلاکيزه مفکوره ننباسي، چې افغانستان يوازې د روسيې تر پوځي او سياسي ملاتړ لاندې کولای شي، د يو نه تجزيه کېدونکي او خپلواک هېواد په توګه پاتې شي.

له نېکه مرغه ناپوهو، بې تجربې او کم علمه ګوندي مدرسينو او د هغوی روسي ملګرو د دې ځواک نه درلود، چې په بېلابېلو برخو کې سټنډرډ درسي کتابونه تاليف کړي. هغوی په ډېرو برخو کې له ناچارۍ له هغو کتابونو ګټه اخيسته، چې تر کودتا دمخه د باتجربه او د علمي واکمنو استادانو له خوا تاليف شوي وو او د پوهنتون په فرهنګ کې يې د يوې ځلېدونکې ډيوې په توګه، د انقلاب په تيارو کې خپله لار پرانيستله. په دې ډول په تدريس کې د روسانو او د خلکو ډيموکراتيک ګوند د منسوبينو نيمګړتيا او د يو شمېر کمو پخوانيو استادانو شتوالی ددې سبب شو، چې په ډېره لږ کچه په پوهنتون کې د تدريس علمي او ابژکتيف تسلسل وساتل شي.

د کمونيستانو تر کودتا وروسته له عسکري خدمت څخه بهر ته د ښوونځيو د فارغ التحصيلانو تګ او د ښوونځي تر فراغت وروسته پوځي خدمت ته د ګوند د ځينو منسوبينو تګ، د هغو کسانو شمېر چې په پوهنتون کې د لوړو زده کړو د ادامې لپاره تيار وو، ډېر راکم کړی و، ځکه نو ټولو ته په پوهنتون کې د شاملېدو چانس نه ورکول کېده. له دې کبله د پوهنتون د نويو شاملينو او شاګردانو کانکور، د ډېرو با استعداده شاګردانو د پلټنې او ارزونې د لويې وسيلې په توګه خپل ارزښت له لاسه ورکړی و.

زه (ددې اثر ليکوال) چې د نږدې شپږ کلن زندان د تېرولو تر يوې وقفې، د روسانو تر لښکرکشۍ وروسته يو ځل بيا په حقوقو پوهنځي کې پر تدريسي چارو وګومارل شوم، متوجه شوم، چې زما شپږ کاله مخکې درسونه په غوڅ ډول هغو شاګردانو ته، چې له ښوونځي څخه په نيمګړي تعليم پوهنتون ته راغلي وو، د پوهېدنې (هضم) وړ نه دي. له دې کبله مې له ناچارۍ، د درسي نوټونو او لکچرونو سويه تر وروستي ممکن بريده راټيټه کړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټکی هم د یادونې وړ دی، چې تر ۱۹۸۲م کال وروسته د دقیقو اطلاعاتو پر بنسټ خاد هر کال خپل ۳۰۰ تنه اجنټان د کابل پوهنتون د بېلابېلو پوهنځیو په لومړیو ټولګیو کې د شاګرد په نوم شاملول. دې شاګردانو چې زیاترو یې د بکلوریا سندونه په لاس کې نه لرل، په خپل وار سره د شاګردانو د سویې کچه راټیټه کړه. خادیستانو د راپورونو د برابرولو، د اعتصابونو او مظاهرو د له منځه وړلو، د دولت د مخالفو استادانو د درسونو د ګډوډولو د لمسون، د درسونو د سیاسي او ایډیولوژیک کنټرول او د سیاسي وژنو او چاودنو د ترسره کولو دندې لرلې.

د خاد د وژنو او چاودنو زیاتره موخې دخپل دښمن خلق ګوند د غړو له منځه وړل وو. ځکه چې یوسفي (د حقوقو پوهنځي رئیس) او سعیدي (د پوهنتون رئیس) د پرچم ډلې د توطیې قربانیان وو.

په پوهنتون کې د خاد د ستنو په پیاوړتیا کې د اسدالله حبیب (پر هغه وخت د پوهنتون رئیس) د کی، جي، بي د دې پېژندل شوي ګوډاګي رول باید له یاده ونه ایستل شي.

له پورتنیو خبرو څخه دا څرګندېږي چې:

ــهغه ګډوډي چې تر کودتا وروسته د پوهنتون په علمي نظام کې راڅرګنده شوه، ددې سبب شوه، چې د ځومره والي او څرنګوالي له پلوه د درسونو سطحه راټیټه شي: کم تجربه او نیمګړو مدرسینو په ځانګړي ډول د حکومتي ګوند غړو او دې سره سره اکثرو استادانو تر کودتا دمخه په انډول د سمستر تر پایه خپلو شاګردانو ته څلوېښت فیصده درسونه ورکول، ځکه نو د شاګردانو سویه د ٤٠ فیصدو زده کړې په لرلو سره د پخوا په انډول تر ٦٠ فیصدو پورې راټیټه شوې وه.

ــپوهنتون د خپل کدر تجربه کار پرسونل دوه په درې برخه له لاسه ورکړه. دا کار د دوستو هېوادو د فرهنګي مرستو په غوځېدو سره، د پوهنیزو څېړنو د پروژو د پرمخوړلو د ګډوډۍ لامل شو او د درسونو پر څرنګوالي یې ناوړه اغېزه وکړه.

ــپر پوهنتون باندې د کمونیستانو د لس کلنې ایډیولوژیکې واکمنۍ په بهیر کې موږ له پوهنتون څخه د زرګونو لاقیدو، پاسیف او ټیټ سویې ځوانانو د فراغت شاهدان وو، چې له خپلې راتلونکې څخه یې روښانه لرلید نه درلود. له دې ځوانانو سره باید په زرګونو هغه ځوانان هم یوځای شي، چې په پخواني شوروي او ختیزې اروپا کې پر زده کړه بوخت وو. دا محصلین به د فرهنګي خپلواکۍ د یوې ناجوړې پینې په توګه افغانستان له ناوړه بدلونو سره لاس او ګرېوان کړي.

لکه څنګه چې یادونه وشوه، پوهنتون او د افغانستان د لوړو زده کړو موسسو د روسي یرغلګرو د کلتوري انقلاب تر ټولو درانه ګوزارونه زغملي دي، د پوهنتون بیا رغونه چې د یو ملي حکومت دنده به وي په راتلونکې کې ټینګو هڅو ته اړتیا لري. له هغې جملې:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو پوهنتونو حذفول، چې د منځته راتلو دليل يې سياسي کتنې وې نه کلتوري. شورويانو غوښتل چې د قومونو (د روسانو په اند مليتونو) خپلواکه فرهنګي پېژندنه، د ملي فرهنګي پېژندنې ځای ونيسي، چې په دې ډول د فدراليزم د يو سياسي جوړښت لپاره لاره هواره شي. د فرهنګي اړتياوو او د هېواد د راتلونکي پرمختګ د اړتياوو پر بنسټ د پوهنتون ساتنه او د سياسي او تش په نامه پوهنتونو لغوه کول به په راتلونکي کې د فرهنګي چارواکو د پاملرنې وړ ټکي وي.

افغانستان ته د شلو کلونو لپاره د درېو پوهنتونو شتوالی: د کابل پوهنتون، د ننګرهار پوهنتون او د هرات پوهنتون پوره دي. ددې درېو پوهنتونو بيا رغونې ته پاملرنه چې د کمونيستي جګړې د غميزې په ترڅ کې په پوره ډول زيانمن شوي دي، زموږ لپاره به د راتلونکو ۲۰ کلونو په بهير کې ښه بوختيا رامنځته کړي.

ــ د بهرنيو مرستو راجلبول او د اړيکو د سيستم بيا رغونه: د تدريسي کدر لپاره د اړيکو د سيستم پر بنسټ د دوستو هېوادونو د پروفيسرانو ګومارل.

ــ د يو پلان طرح: مثلاً د مهاجرو او له بهر مېشتو افغانانو څخه د تدرسي کدر د بشپړونې لپاره درې کلن پلان او ددې موخې لپاره :

الف- د پوره معاش ټاکل او د هغو د ساتنې لپاره وړ ضمانت ورکول.

ب- هغه شمېر استادانو ته، چې په جهاد کې د برخې اخيستنې له کبله زنداني شوي وو، د اکاډميکو مکافاتو (لکه امتيازي معاش) ورکول. ګڼ شمېر استادان د جهاد په بهير کې شهيدان شوي دي. د هغوی پاتې کسان بايد د مقاماتو د ښې پاملرنې وړ وګرځي.

ج- د هغو استادانو لپاره، چې په بهر کې د خپلو کورنيو د ليدو هيله ولري، د مسافرت د مساعدو لارو چارو برابرول.

د- د استادانو علمي اثارو د چاپ د امکاناتو برابرول.

د پوهنتون اوډلې (منظمه) او پلانيزه بيا جوړونه د يو رياست لکه د پوهنتون د بيا جوړونې رياست په نوم د جوړېدو غوښتنه کوي. دا رياست به دنده ولري، چې د پوهنتون د بيا جوړونې لپاره مثلاً يو څلور کلن پلان تر لاس لاندې ونيسي.

په هرحال! د کمونيستي واکمنۍ په بهير کې د خلکو قهرجنو ډلو، په داسې حال کې، چې پر پخوا وختو ښوونکي او ښوونځي ته د پوهې د ترلاسه کولو د وسايلو او د دولتي څوکيو د نيولو د وسيلې په توګه زيات ارزښت ورکاوه او د همدې موخې لپاره يې خپله ځمکه او کليوالي کور، ښوونځي ته د مرستې په توګه ورکول او خپل زامن يې د ښوونځي د دېوالونو او چتونو د جوړولو لپاره د خپلې خوښې کار ته هڅول، د خپلواکۍ، هېواد، دين او ناموس په حق کې سپکاوی يې د نوې پوهې پر غاړه واچاوه او ځينو ښوونځيو ته يې اور ورته کړ، خو دې سره سره اوس هم ښوونکی،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد، زده کړې او تحصیل ته، د درنښت مثبتې اغېزې، د پرګنو په ذهنیت کې له منځه نه دي تللي. ددې درناوي یوه برخه کولای شو په اسلامي ښوونه او د بډایه ملي فرهنګ او اخلاقو په جوړښت کې ولټوو. دا لاندې بیت له دین سره د پوهې د نه شلېدونکي پیوند څرګندوی دی:

چو شمع از پی علم باید گداخت

که بی علم نتوان خدا را شناخت

خو بنسټپال اسلام زیاتره مذهبي فقو ته د ټولنیز او سیاسي باور ترلاسه کولو د مرکزونو په توګه پاملرنه کوي او (اهل حل و عقد) ته چې د دیني علومو له پوهانو څخه جوړه شوې ده، د ټولنې اداره په همدې اشخاصو پورې تړي او د ښوونځي او پوهنتون فارغ ته په دویمه درجه اهمیت ورکوي.

منځلاري روحاني ټولنه هڅه کوي، چې پر دیني پوهانو باندې د ډېرې لګونې ترڅنګ د پوهانو، ټکنوکراټانو، د پوهنې او پوهنتون د پوهانو په راټولونې سره خپلې ټولنیزې ستنې پراخه کړي او دې ټکي ته په کتنې سره، چې افغاني ټولنه په اکثریت ډول له منځلارو مسلمانانو څخه ډکه ده، د ټاکنو په شرایطو کې، د یو بې رقیبه سیاسي ځواک په توګه څرګند شي. ځکه نو منځلاري تنظیمونه د ولسواکۍ د ارزښتونو منلو ته ډېر لېواله ښکاري.

۲ -د پېژندنې (هویت) کړکېچ او له هغه څخه راپیدا شوې پایلې:

په افغانسان کې هغه کوچنیان، چې د (۱۹۷۸م کال د کمونیستي کودتا) په پیل کې زېږېدلي دي، پر ۱۹۹۷ م کال د ځوانۍ پر عمر یانې اتلس کلنۍ ګام ږدي. ددې ځوانانو زیاته برخه د درس او تعلیم له نعمت نه بې برخې ده.

هغه کوچنیان، چې د کمونیستي کودتا په پیل کې د ښوونځي په لومړي ټولګي کې شامل وو، اوس (۱۹۹۷ م کال) د څلېرویشت کلنۍ عمر ته رسېدلي دي. هغوی له لوست او زده کړې نه بې برخې دي.

هغه کوچنیان، چې تر کمونیستي کودتا وروسته له افغانستانه ګاونډیو هېوادو ته په مهاجرت مجبور شوي، شاوخوا اتیا په سلو کې نالوستي او نا زده کړې پاتې شوي دي، هغوی هم اوس د ځوانۍ عمر ته رسېدلي دي. یوازې د هغوی کورنیو کوچنیان، چې په افغانستان کې تر قتل او وژنو وروسته پر مختللو صنعتي هېوادونو ته مهاجر شوي دي، د لوست او زده کړې امکان یې پیدا کړی دی، په بهرنۍ ژبه او پردي فرهنګي چاپېریال کې د دوی لوست او د زده کړې څرنګوالی په خپله یو بحث پارونکې مسئله ده، چې وروسته به په دې برخه کې ځینې ټکي وړاندې شي. اوس دا ټکی د یادونې وړ دی، چې نالوستي او د ځوان پښت د زده کړې کمی، هغه پښت چې باید د خپل مټ او ځواکمن مغز په زور نه یوازې د ټولنې له سر او څېرې څخه د جګړې ګرد او غبار لرې کړي، بلکې لازمه ده، چې هغې ته د هیلو وړ ډینامیزم او خوځون هم ورکړي، دا هغه ستره ستونزه ده، چې د هغې د حل لارې د امکاناتو په لټون پسې باید همدا اوس فکر وشي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی- په افغانستان او ګاونډیو هېوادو کې افغاني ځوانان. د افغانستان او د ګاونډیو هېوادو ټولنیز چاپېریال د دې ځوانانو د فکري تشکل سرچینې جوړوي. کله چې موږ د ځوانانو پر فکري تشکل او په افغانستان کې د ټولنیز چاپېریال په باب خبرې کوو، ژر تر ژره مو په ذهن کې د کمونیستي او مسلمانو حکومتونو ښوونیز او روزنیز رول ګرځي. دا ښوونیز او روزنیز رول له مدرسې، ښوونځي او پوهنتون څخه بهر، چې ټول هېواد پر کنډرو بدل شوی، ځوانانو ته د ډله ییزو وسایلو (ماس میډیا) له لارې د رسېدنې او اغېزې وړ دی. هغه څه چې له ماس میډیا څخه د کمونیستي او مسلمانانو حکومتونو په واک کې پاتې وو او دوی د هغو په واسطه په تبلیغ لاس پورې کاوه او په یو ډول یې له خلکو سره اړیکې ټینګول، راډیو وه او تر یوه حده ټلویزیون و.

د راډیو او ټلویزیون له پروګرامونو څخه زیاتره د دروغجنو او تېر ایستونکو تبلیغاتو له لارې د حکومت د فزیکي شتوالي د اثبات لپاره ګټه اخیستل کېده او د خپرونو روښانوونکي او روزنیز اړخ ته یې کمه پاملرنه کېده.

د راډیو او ټلویزیون له لارې له غرض نه ډک یو ډول تبلیغات ددې سبب شوي وو، چې خلک زیاتره د بهرنیو راډیوګانو اورېدو ته لېواله شي، خو دې سره سره بیا هم د خپرونو تداوم او د کورنیو څپو د چارو ښه والی، د دې سبب شوي وو، چې افغاني راډیو ټلویزیون هم د خلکو په منځ کې اورېدونکي او لیدونکي ولري. هغه هم په دې شرط چې برېښنا یې درلودله .

په هېواد کې د کړکېچ د بهیر په اوږدو کې، حکومتي راډیوګانو تل د جګړې اړوند خبرونه او وسلوالې نښتې، د خپل خبري پروګرام په سر کې خپاره کړي دي، د نژادي کینې، مذهبي دښمنۍ او طبقاتي جګړې او د تنظیمي دښمنۍ لمسون تل د راډیو له څپو نه د ځوانانو ذهنیت، چې اکثراً نالوستي او یا نیم لوستي وو، مسموم کړی دی. له همدې ناوړه فکري لارې څخه، تنظیمونو او دښمنو سیاسي ډلو، د ځوانانو او تنکیو ځوانانو په کړیو کې، د سرتېرو د راټولولو پراخه کړنلاره پلې کړې ده.

اخلاقي انحرافات او په ځانګړې ډول پر مخدره موادو ککړتیا چې وزګارتیا او نالوستۍ یې د ودې زمینه برابروي، د ځوانانو په منځ کې په چټکۍ سره دود شوي دي. د عیني شاهدانو په وینا د کمونیست حکومت اردو، د کابل د ۱۹۹۲م کال ایتلافي ادارې او جهادي تنظیمونو په لیکو کې جګړه مارانو د ښې جګړې د ترسره کولو لپاره د چرسو او تریاکو تر نشې لاندې ټوپک ته لاس وروړ.

کوچنیان چې په پاکستان او ایران کې د افغان مهاجرینو په مېشتغالو (کیمپونو) کې د ځوانۍ عمر ته رسېدلي ، د هغوی نړۍ لید د کډوالو د کیمپونو په چاپېریال پورې تړلی دی، د دې ځوانانو لږ شمېر په دیني مدرسو کې د شاملېدو امکان ترلاسه کړی دی. د هغو طالبانو ذهني راټولونې، چې د مذهبي درسونو د لوست چانس ورته په لاس ورغلی دی، یوازې د شرعي موضوګانو په باب دي. په ټولیز ډول په ګاونډیو هېوادو کې استوګن افغان ځوانان په بدمرغۍ او غریبۍ کې لوی شوي دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنيو مرستو د هغوی بيولوژيکي اړتياوې تر ډېره کمه حده خړوبې کړي دي، خو د هغوی د فکري، رواني، مانيزو او عقيده يي اړتياوو د ډاډ او خړوبونې لپاره هېڅ مرجع موجوده نه وه.

په کيمپونو کې مهاجرو افغان ځوانانو تر ډېره کمه حده د خپل کار له لارې ژوند خړوب کړی دی. هغوی ډېر ستونزمن ژوند لري، دې ځوانانو چې خپل ښې او چپ لاس پېژندلی، د مهاجرت، راشن (جيرې) جهاد، تنظيم، اسلام، الحاد، شيعه، سني، پښتون، تاجک، هزاره، توغندي، ماين، کلاشينکوف او نورې خبرې يې په خولو کې گرځي.

مهاجرو ځوانانو ډوډۍ د ملگرو ملتونو له کمېشنرۍ نه خوړلې او ډانگي يې د پاکستان او ايران د پوليسو له خوا. هغوی که هر کله د ټولنيز مقام د ترلاسه کولو هيله ولري، هغه به يوازې همدا وي، چې ډېر ښه ((ملا)) ورځخه جوړ شي.

د جهاد بهير او د اسلامي انترناسيوناليزم تبليغاتو، په پوره ډول د ځوانانو په ذهن کې د اسلام د سياسي افسانه يي يووالي پر لوري د عاطفي ترښت ذهنيت پېچکاري کړی دی. ځکه نو هغوی ته افغانستان د هېواد په توگه مطرح نه دی، هغوی ته افغانستان، فلسطين، الجزاير، کشمير او بوسنيا د اسلامي نړۍ د خاورې په توگه چې شريعت په کې جهاد فرض کړی دی، د بحث وړ دي. په دې ترڅ کې د هېواد په توگه د افغانستان دفاع، د الحاد له خطر سره د نورو مخامخو هېوادونو په انډول هېڅ غوره والی نه لري، خو دا لوړتيا د جغرافيايي دښمنيو په نيت د سرتېرو د کيمپونو د جوړولو لپاره وه.

د ټولنيزو شخړو د اواري، هېواد پالنې، د ښځو درناوی، د لويانو درناوی، مېلمه پالنې او نورو چارو کې د جرگې د رول منل، د هغو ټولنيزو ارزښتونو برخه ده، چې کورنۍ او قبايل يې خپلو زامنو ته لېږدوي. په نننې افغانستان کې د ځوانانو لپاره دکورنۍ او قبيلې د روزنيز چاپېريال رول، د دغو دوارو جوړښتونو د پاشل کېدو له کبله ډېر کمزوری شوی دی: ډېرو کورنيو او قبيلو د کورنې او بهرني مهاجرت له کبله د خپل واک او اغېز جوړونکي توکي له لاسه ورکړي دي. د ځينو کورنيو مشران په جگړو کې وژل شوي او يا يې په زندانونو کې شتمنې له منځه تللې ده، ځکه نو په هېواد کې، په اوسنيو شرايطو کې د ټولنيزو واحدونو په توگه، د کورنۍ او قبيلې رول، د ځوانانو د روزنيز او فکري تشکل په برخه کې له پخوا سره د پرتلې وړ نه دی، خو کورنۍ او قبيلې په هېڅ ډول د افغانستان د خلکو په عامه ذهنيت کې خپل ټولنيز اعتبار له لاسه ورکړی نه دی. د ځوانانو په منځ کې به د پلرونو او د قوم د مشرانو د نصيحتونو اورېدونکي لږ وي، خو په ټولنه کې بايد د هغو له مثبت انعکاسه ډاډه واوسو. د لويې جرگې نومونه (اصطلاح) د ځوانانو لپاره د پوهېدو وړ نه ده، خو د عامو خلکو په معتقداتو کې دهغې پر لوړ مقام پوره باور دی.

دويم- په لويديزو هېوادو کې افغاني ځوانان: د دې ځوانانو په منځ کې، هغه چې په افغانستان کې د ثور د کودتا په پيل کې زېږېدلي وو او تر يو دوه کلونو وروسته له خپلو کورنيو سره لويديزو هېوادونو ته راوکوچېدل، د ۱۸ او ۱۹ کلونو عمر لري. هغوی د مهاجرينو په کوربه هېوادونو کې لوست او زده کړې کړي او ثانوي زده کړو ته رسېدلي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. دا مهاجر ځوانان دهغې ډلبندۍ په انډول، چې د دې بحث په پیل کې ورته اشاره وشوه، لږې ټولنیزې او رواني ستونزې لري. هغوی غالباً د کورنیو د پالنې تر سیوري لاندې ژوند کوي او په ورو ورو ډول یې د پردي تعلیمي او ټولنیز چاپېریال تر اغېز لاندې فکر او دماغ د همدې ټولنې او چاپېریال بڼه خپلوي.

د ټولو هغو ځوانانو لپاره، چې په لویدیزو هېوادونو کې یې پناه اخیستې، د ښوونې او روزنې چانس برابر شوی نه دی، د دې مهاجرینو یو شمېر، چې د افغاني ښوونځیو او پوهنتونونو له خپل نابشپړ تعلیم سره مهاجر شوي دي، نېغ په نېغه د کار بازار ته لاره پیدا کړه، په لویدیزو هېوادونو کې مهاجر ځوانان پر خپلې ملي ژبې نه پوهېږي او یا ورو ورو هغه څه چې په کورنۍ ژبه یې زده کړي وو، هېروي. هغوی غالباً په پردۍ ژبه خبرې او لیک کوي. یوې واحدې کورنۍ ته منسوب دوه تنکي ځوانان، چې په دوو بهرنیو هېوادونو لکه فرانسې او امریکا کې یې ژوند کړی، د یوه او بل ژبې سره اشنایي نه لري. د ساري په توګه د کاکا زامن په یوه ژبه خبرې کولای نه شي.

کورنۍ دې کډوالو ځوانانو ته د ملي ژبې او فرهنګ د لېږد یوازینۍ سرچینه ده. کورنۍ اکثره د خپل ژوند د اړتیاوو د پوره کولو په ستونزه کې داسې ډوبې دي، چې د خپلې کورنۍ د غړو لپاره ډېر کم کلتوري رول لوبولای شي. کورنۍ په هېڅ ډول ددې وس نه لري، چې د پردي فرهنګ پر وړاندې، د ملي فرهنګ په واسطه د ملي او اسلامي کلتور او ژبې ساتنه وکړي او د خپلو زامنو په ذهني تشکل کې د پردي چاپېریال، پوهنتون او ښوونځي د اغېزو مخه ونیسي.

تقریباً په ټولو پرمختللو صنعتي هېوادونو کې مهاجر افغانان د زده کړو لپاره د هغو مرکزونو له لرلو څخه چې لږ تر لږه د مهاجرینو زامن په اوونۍ کې څو ساعته د افغاني کلتوردود او لوست زده کړي، بې برخې دي.

که چېرې داسې مرکزونه وي هم، په سختۍ سره د لویدیځ جادوګر، ان ناروغ کلتور د اغېزو مخه نیولای شي. د ګوتو په شمار یو شمېر مذهبي مدرسې، چې په دې لټه کې دي د مهاجرو افغان بچو لپاره د شریعت اصول زده کړي، باید له دې خبرې نه مستثنی وګڼل شي. خو دا مدرسې غالباً د دیني مضمونو له تدریس سره سر و کار لري او په داسې نصاب کې د افغاني عمومي کلتور کوم څرک نه شته.

په هرحال! د زده کړې چاپېریال او ټولنیز چاپېریال په لویدیزو هېوادونو کې د مهاجرو ځوانانو دوه روزنځایونه دي. زموږ زامن په پردي هېواد کې په پردۍ ژبه، د کوربه هېواد ترانه زمرمه کوي، د بهرنیو پوهانو او هنرمندانو نمونه اخلي. د لویدیځ له تاریخ سره نږدې کېږي او له افغاني ټولنې څخه ورو ورو لرې کېږي.

نور نو د خوشال خان خټک، احمدشاه بابا، مولانا بلخي، خواجه عبدالله انصاري او د افغانستان د تاریخ نورو په سلګونو پوهانو او واکمنو نمونه د ځوانانو لپاره الهام ببښونکي نه دي. هغوی د هېواد له کلتور، تاریخ او جغرافیا څخه ناخبره دي. د مهاجرو ځوانانو پېژندنه (هویت) په رښتیا له سخت خطر سره مخامخ ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلاشینکوف او زورواکۍ پښت، نالوستی نسل، له افغاني کلتور څخه ناخبره نسل، د هېواد له تاریخ نه ناخبره نسل، له ماضي سره ناتړلی نسل، د ملي احساس نه درلودونکی نسل، بې هېواده او بې هویته نسل او داسې نور د هغه ځوان پښت ځانګړنې دي، چې د طبیعت د قانون پر بنسټ باید د افغانستان راتلونکی په لاس کې ونیسي او د هېواد د بیا رغونې ګټورې دندې پر مخ بوځي.

د یو هېواد لپاره تر دې ستره بدمرغي نه شته، چې د هېواد د چارو واګې، له ټولنې څخه پردیو عناصرو لاسو ته وسپارل شي.

په خواشینۍ سره زموږ هېواد باید د ټولنې د بنسټیزو ارزښتونو د زیاتې پاشنې د مخنیوي لپاره هغه پښت، چې د جګړې ظلم او افت، له پوهې او لید څخه بې برخې کړی دی، د راتلونکي افغانستان په اداره کې له فعال رول څخه محروم کړي، ګنې هغه دنده چې ځمکني او اسماني قوانین یې د ټولنې د روغ ژوند د دوام د تضمین لپاره ځوان پښت ته ورکوي، لعنتي جګړه هغه له هغو څخه بېرته اخلي. که څېرې سوله نږدې هم وي، نو افغانستان باید لږ تر لږه له شلو نه تر دېرشو راتلونکو کلونو پورې د ځوانانو د یو بل پښت تر رسېدو پورې په لویو چارو کې د زاړه عمر د پښت په وسیله یانې د هغه پښت په وسیله، چې دودیز قوانین هغوی د متقاعد قشر په نامه د فعال ژوند په حاشیه کې راولي، اداره شي. متقاعد پښت د ځانساتي پښت دنده لري، هغه ټپونه به چې د انقلابي پښت له خوا زموږ ټولنې ته رسېدلي، درمل کړي. دا پښت د تېر، حال او راتلونکي ترمنځ د اړیکو د پله په توګه دنده سرته رسوي. د زیات عمر لرونکی پښت راتلونکي ته د ټولنې د ساتنې وړ د هغو دودیزو ارزښتونو، چې د کمونیستي انقلاب له افت نه روغ پاتې دي، لېږدونکی ګڼل کېږي. عمر خوړلی پښت په حقیقت کې د روح د ارامۍ لپاره یو داسې ژوندی موزیم دی، چې لږ تر لږه د افغانستان د معاصر تاریخ په پاڼو پورې اړه نیسي.

په دې کې شک نه شته، هغه ټولنه چې د سپین ږیرو سړو او سپین سرو ښځو په لړزېدونکو لاسونو اداره شي، طبیعي ده، چې د خوځون او پرمختګ نوښت به ونه لري، خو بله چاره نه شته. جګړې او ټولنیز کړکېچونه ناوړه او نا طبیعي بدلونونه پر ټولنې زغمي او هغه ټولنیز انډول، چې د سولې په بهیر کې رامنځته شوی، په بې رحمۍ سره له منځه وړي.

ب- د واک د نویو ملاترو څرګندېدل:

یو- جهادي تنظیمونه: له مکتبي بنسټپالو مسلمانانو پرته زیاتره جهادي تنظیمونه، د کمونیستي یرغلګرو پر ضد د جهاد د ادامې د شرایطو زېږنده وو، په افغانستان کې د شوروي پوځي او وروسته سیاسي واکمنۍ، زموږ خلک له ډېرو بهرنیو هېوادونو، په ځانګړې ډول له مسلمانو هېوادونو سره د دښمن د یرغل د ماتولو د ګډ هدف لپاره د پیوستون او یووالي په لیکه کې ودرول.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهرنيو هېوادونو بې دريغه پولي، مادي، سياسي، تبليغاتي او پوځي مرستو، جهادي تنظيمونه د سياسي واک په ستر ځواک او د کابل د کمونيست حکومت پر نه تسليمېدونکو دښمنانو واړول. مجاهدينو ته د افغانستان جهاد ((اخروي اجر)) او د تاريخي وياړونو د ترلاسه کولو د وسيلې او بهرنيو هېوادونو ته د نړيوال کمونيزم د ماتې پر حربې بدل شو. د بهرنيو هېوادو ډله ييزو ارتباطي وسايلو، له مذهبي شخصيتونو نه سياسي ليډران جوړ کړل... په دې جګړه کې د افغانستان ملي او مسلمانو شخصيتونو او د تېرې بوروکراسۍ د لويو شخصيتونو د تبارز لپاره ځای نه و، نه د هغوی په خوله څوک د جهاد ډګر ته تلل... له افغانستان نه د روسانو ځغلول د مټ ځواک ته اړتيا درلوده، نه د استدلال او عقل ځواک ته.

له نښو نښانو (په ځانګړي ډول د لويديزو هېوادونو د مرستو له بندېدو) څخه داسې ښکاري، چې لويديزو هېوادونو د روسانو په واسطه د افغانستان د پوځي اشغال پر وخت د جهادي تنظيمونو ملاتړ، د هغو جګړه ييز رول ته د پاملرنې له مخې کاوه او جهادي تنظيمونه يې د جګړې د وخت سرتېري ګڼل. لويديز هېوادونه يو وخت په دې لټه کې شول، چې د هېواد له پخوانيو بوروکراټانو او ټکنوکراټانو څخه (د سولې د وخت) د زېرمه ييز ځواک په توګه کار واخلي.

د سولې اردو پوځي وسايل او امکانات نه درلودل او د جهادي تنظيمونو له ملاتړ پرته ناممکنه وه، چې کوم کار ترسره کړي. ځکه نو د افغاني ټولنې د دوو قشرونو ترمنځ يووالی د يوې نه پوره کېدونکې اړتيا په توګه رامنځته شو. د کابل کمونيست حکومت د خپلو استخباراتي اجنټانو له لارې تل هڅه کوله، چې د افغانستان د پوهنې (معارف) خاوندانو پر وړاندې د اسلامي تنظيمونو کينه راوپاروي او پر پوهو اشخاصو باندې د کفر او الحاد د تورونو په لګولو سره چې غالباً ناروا دي، د ټولنې دوو قشرونو ترمنځ اختلاف پر دښمنۍ بدل کړي. هغه وخت به نو په اصطلاح (پلار وطنه ملي جبهه)، چې وروسته د ملي جبهې په نامه ياده شوه د يوه ډاډمن سياسي پناه ځي په توګه د ښوونځي او پوهنتون د روڼاندو پرمخ خپله غېږ پرانيزي.

لکه څنګه چې دمخه يادونه وشوه، قومي او قبيله يي پولو جهادي تنظيمونه يو له بله بېلول، دا تنظيمونه هېڅکله هم د يو واحد سازمان (ګوند يا متحدې جبهې) په چوکاټ کې سره راټول نه شول او نه يې مهربانه روڼاندو ته خپله غېږ پرانيسته. هغوی هېڅکله د افغان ملت د ټوليزو ايډيالونو او ټولو هيلو منعکسوونکي نه وو او په خپلواک ډول يې د هېواد د اداري ځواک نه درلود.

طالبان په دې لټه راووتل، چې افغانستان د تنظيمونو له شره وژغوري، خو دوی هم کوم دقيق، ټولنيز، سياسي او اقتصادي پلان نه لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه- جهادي قوماندانان: د ټولنيز او سياسي واک نوي ډاډ ځايونه وو، چې په عملي توګه يې د جهاد د پوځي چارو د پرمخبيولو دنده لرله. په داسې حال کې، چې قوماندانان له سياسي او پوځي پلوه تنظيمونو پورې تړلي وو، له خلکو سره د تنظيمي مشرتوب د اړيکو واسطه ګڼل کېدل.

په داسې حال کې چې جهادي تنظيمونه د سولې د يوې ستراتيژۍ په جوړولو او د يوې رښتينې سياسي لارې په موندلو بريالي نه شول او خپل تګلورى او سازماني يووالى يې رامنځته نه کړاى شو. د جهادي قوماندانانو د خپلواک عمل په برخه کې د کورنيو او بهرنيو فشارونو بار مخ په زياتېدو شو. له همدې کبله قوماندانان دوه درې ځله په يوه ګډه جرګه کې سره راټول شول، خو له دې پوځي کانفدراسيونونو څخه هم په زړه پورې سياسي پايله تر لاسه نه شوه. د قوماندانانو د خپلواکې کړنې رامنځته کول (د جهاد د يوې لسيزې په بهير کې له تنظيمونو سره د هغوى د پولي مالي او پوځي تړښت له کبله) په هغه اندازه ناممکن وو، لکه د هغوى ترمنځ سياسي يووالى، ځکه چې د دښمن له خوا د تنظيمونو ترمنځ قومي، سيمه ييزو، ژبنيو او مذهبي اختلافونو ته لمن وهل کېدله.

د قوماندانانو له ګډو جلسو او د نظر له تبادلې، نه يوازې د تنظيمي پيوستون د تامين لپاره، د سياسي فشار د يوې وسيلې په توګه، په داسې شرايطو کې کار واخيستل شو، چې د کابل کمونيست حکومت د تنظيمونو ترمنځ خپلمنځي اختلافونه د واک د لېږد لپاره يوه پلمه ګڼله.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلورم څپرکی

د جهاد په بهیر کې قهر او روغه

الف- قهر:

یو- د کلاشینکوف او ستړنګر نسل: د افغانستان تاریخ له ډېرو خونړیو پېښو سره مخ شوی دی. د شوروي او د هغه د لاسپوڅي حکومت پرضد دولس کلنې جګړې او د دښمنو تنظیمونو ترمنځ نږدې شپږ کلنې جګړې د ټولنیزو او سیاسي شخړو په حل کې د قهر او زور کارول، پر یو ډول میخانیکي عادت بدل کړي دي.

د خپلواکۍ، هېواد او اسلام د لارې اکثرو جنګیالیو د خپلې ځوانۍ د وخت زیاته برخه د مورچل تر شا تېره کړې ده. هغه هلک چې پر ۱۹۷۸م کال د جهاد د ګډون په نیت په دیارلس کلنۍ کې د ښوونځي شپږم ټولګی خوشی کړ، اوس (۱۹۹۷م کال) دوه دېرش کلنۍ عمر ته رسېدلی دی.ده په دې عمر کې هر هغه څه چې له ښوونځي څخه یې زده کړي وو، هېر کړي او د خپلې کورنۍ له غړو لرېوالي ورته خطرناکې نیمګړتیاوې زېږولي دي.

ددې ډول جنګیالیو زړونه هغو کسانو ته، چې د ښارونو په منځ کې یې د ښوونې او روزنې له نعمت او د خپلې کورنۍ په غېږ کې له ژوند څخه خوند اخیستی، په یوه مانا د ښېراز ښاري ژوند له امکاناتو یې ګټه اخیستې او له مجاهدینو سره یې څنګ په څنګ په جهاد کې برخه نه ده اخیستې، له عقدو او غچ اخیستنې ډک دي.

((د کلاشینکوف او ستړنګر پښت)) چې د قهر، کینې او زور په غېږ کې د ځوانۍ عمر ته رسېدلی، د ښارونو ودانۍ پر توغندیو ولې، د دښمن له اسیرانو سره نه پخلاکېدونکی دی او تیار نه دی هغه ویاړونه، چې د برچې په زور یې ترلاسه کړي له نورو بې احساسه مکتبیانو او بوروکراتانو ((فرصت غوښتونکو او نندارچیانو)) سره ووېشي. حق د هغوی پر خوا دی، خو د یو هېواد د اداري لپاره، چې جګړې د هغه د شتمنۍ زیاته برخه له منځه وړې وي، یوازې د نېک احساس، نړه ګروهمنتیا (اعتقاد) او د ځواکمنو متو لرل، پوره نه دي. باید له دې بې درکه او بې درده لښکر (زموږ حکم عمومي نه دی، قلموال مجاهدین ترې بېل دي) له هغو سره چې اکاډمیکه پوهه او تخصص لري، جوړ راشي. دا د وخت غوښتنه ده که څه هم د جهاد غوښتنه به نه وي.

دوه- تروریزم په سیاست کې د جنایت د هڅې ښکارندوی: ترورریزم(1) هم د افغانستان د نولسمې پېړۍ په تاریخ کې، هغه وخت چې د سلطنت دستګاه د شهزادګانو او دښمنو واکمنو د رقابت له خطر سره مخ وه، د تاج او تخت د مدعیانو له خوا د دښمن له لورې د متوجه خطر د له منځه وړلو تکتیک په نوم کارېدلی دی. د تاریخ په دې پړاو کې د واک له لاسه وتلو غم او د واکمنۍ د مقام ساتلو هیلو، کورنې عواطف تر پښو لاندې کړل او په ځینو برخو کې یې د قومونو او قبایلو ترمنځ پر نېکو اړیکو ناوړه اغېزه وکړه، په داسې حال کې، چې د نولسمې پېړۍ په اوږدو کې سیاسي تروریزم د دښمن د بېوسلې کولو دود او ډول و، د تاج او تخت د مدعیانو د پاملرنې وړ و، د شلمې پېړۍ په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل کې ټیک هغه وخت، چې افغاني ټولنې د با اعتباره رژیمونو د ټینګښت پر بنسټ سیاسي ثبات پیدا کړی و، د مطلقیت پر وړاندې د سیاسي مبارزې په برخه کې، پټ اپوزېسیون د سیاسي مخالف د څرګندوی په توګه، خپله لار پرانیستله.

سیاسي ترورېزم د شلمې پېړۍ په اوږدو کې په یو ډول، نور هم پرمختللې پړاو ته ورسېد. په دې مانا چې تر دې پېړۍ دمخه په داسې حال کې چې ترورېزم، د شخصي غچ اخیستنې له مخې د ځاني (انفرادي) کړنې (اکټ) څرګندوی و، تر هغې وروسته له یو لړ ګروهو څخه، چې د ټاکلي سیاسي سازمان په چوکاټ کې یې انعکاس موندلی و، د دفاع د تکتیک په توګه ځان څرګند کړ. دې سازمان ته د سیاسي واک تر لاسه کول او یا یې ساتل د زیاتې پاملرنې وړ و.

پر افغانستان باندې د شوروي یرغل د نښو نښانو له کبله، سیاسي ترورېزم ته له قهر نه په ډکه دودیزه افغاني ټولنه کې د ښې ودې زمینه برابره شوه. د دې ودې لاملونه دادي:

ـد ولسواکۍ او خپلواکۍ د موازینو او سیاسي شعور د ودې نشتوالی، ددې پرځای چې دوی خپل سیاسي مخالفین په دې قانع کړي، چې د سیاسي غونډو د جوړېدو او د ټاکنو صندوقو ته، چې تراوسه لا جایز او دود نه وو، ولاړ شي، یو بل ته مورچل نیول غوره وګڼل.

ـد ترورېزم په القاح او سیاسي وېرې په خپرولو کې د تاریخ د زده کړې رول:

ـد سیاسي او ټولنیز کړکیچ پر ناروغۍ د افغاني ټولنې اخته کېدل، چې د هغې په بهیر کې د ژوند تېر جوړښتونه پرته له دې، چې نوي ارزښتونه یې ځای ونیسي، تر پوښتنې لاندې راغلل، دې کړکیچ د قانون او دولت د واکمنۍ وېره له منځه یووړه او د شخصي غچ اخیستنې او ځینې وخت یې د عقیده یې ترورېستي جګړې لپاره په داسې شرایطو کې لاره هواره کړه، چې جګړې د مذهب اخلاقي ملې سوزولې وې، د ایډیولوژۍ او اخلاقو ارزښتونه لا دومره ژور شوي نه وو، چې د دولتي پوښتنې او د قانون د واکمنۍ تشه ډکه کړي.

ـد ژوند د دوام لپاره د مهاجرو افغانانو مادي او اقتصادي اړتیاوې. بهرنیو لاسوهونکو هېوادونو له دې اړتیاوو نه ((د اجیرو ترورېستانو)) د ګومارنې لپاره ناوړه ګټه واخیسته.

په ځینو برخو کې د بهرنیو هېوادو سیاسي هدفونو د ترورېستانو له سیاسي موخو سره سمون وخوړ. بهرنیو هېوادو ځینې وخت له ټاکلو افغاني سیاسي ډلو سره یوځای پر ترور او وېرې خورولو لاس پورې کړ.

ترور غالباً له سیاسي پلوه دوه هدفه درلودل: یو د دښمن په لیکو کې د وېرې او وحشت رامنځته کول، دلته یوازې د سیاسي شخصیتونو له منځه وړل مقصد نه دي، بلکې د دښمن ټوله شتمني هدف ده او بل د یو شخصیت په شاوخوا کې د یو عقیده یې بهیر په وده کې د همغه شخصیت د فزیکي ترور له لارې د خنډ رامنځته کول. په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کې د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته په نږدې اتو لسیزو کې د دولت د ځینو مخالفینو، د دولت پر وړاندې زیاتره د ترور له لومړني ډول ګټه اخیستې ده. په داسې حال کې چې د ترور دویم ډول زیاتره د مطلقه واکمنو په واسطه د سیاسي اپوزېسیون سره په چلندکې د پاملرنې وړ و او (د مستبدو واکمنو په اند) په زړه پورې پایلې ترې لاسته راغلي دي.

د خپلسرو واکمنو له خوا سیاسي ترور، چې پر دولت باندې واکمن حقوقي فرهنګ کې ورته د اعدام(1) نوم ورکړ شوی، د خپلې خوښې نتیجو د ترلاسه کولو ستر علت په دې کې دی، چې زموږ په وروسته پاتې هېواد کې د خانواکۍ او ارباب رعیتۍ ټولنیز قبیله یې جوړښت ته په پاملرنې سره، د یوې ډلې د باور وړ شخصیتونو باندې مفکوره یې معتقدات راټولېږي. څرنګه چې دا شخصیتونه د سیاسي سازمانونو او تشکیلاتو په منځ کې ځای نیسي، د هغو په فزیکي له منځه وړنې سره اړوند سیاسي سازمان او تشکیل پاشل کېږي. په دې شرط چې نوموړی سازمان د لاربښوونکي شخصیت تر وژنې وروسته د ټولنیز ځواکمن ملاتړ خاوند شوی نه وي:

ـد لومړي مشروطیت غورځنګ (پټه ملي ټولنه)، چې پر ۱۹۰۳م کال جوړ شو، تر درې کلن پټ فعالیت وروسته ونیول شو، د هغه ٤۳ تنه غړي د امیر حبیب الله خان په وسیله ووژل شول او یا زنداني شول. غورځنګ عملاً له منځه یووړل شو.

ـد دویم مشروطیت غورځنګ پر ۱۹۱۱م کال جوړ شو. دا غورځنګ پر پادشاه باندې دخپل یو غړي (عبدالرحمن خان لودین) د ناوړه ناکام قصد له امله د لومړي مشروطیت پر برخلیک اخته او تار په تار شو.

ـمترقي ډیموکراتیک ګوند د خدای بښلي میوندوال تر وژنې وروسته ونه کړای شول، په پټو ودرېږي او خپل ژوند ته دوام ورکړي. که څه هم د یوې نیمې میلادي لسیزې په اوږدو کې د ((مقاومت)) د جریدو په خپرېدو سره ددې ګوند د پاتې شونو غړ څه نا څه پورته شو، خو ګوند هېڅکله بیا راژوندی نه شو.

ـد سردارمحمد داود د ملي غورځنګ ګوند (۱۹۷۷)م کال د هغه له وژلو سره (۱۹۷۸م کال اپریل) له منځه لاړ.

ـد خلکو ډیموکراتیک ګوند د نورمحمد تره کي او حفیظ الله امین په وژنې سره تباه کوونکی ګوزار وخوړ. هغه څه چې د ((پرچم)) ډلې تر نامه لاندې یې څو کاله فعالیت وکړ د (وطن ګوند) د نامه له نظره، سیاسي تګلارې او عقیده یې آرونو یې له لومړۍ طرحې سره ډېر زیات توپیر درلود او په واقعیت کې د یو بل مستقل ګوند د رامنځته کېدو څرګندوی و.

ـپه زیات ګومان د کابل مسلمان دوله اداري، د خپلو خادیستو ملګرو په وسیله د ۱۹۹۵م کال پر نومبر د تفاهم او ملي وحدت شورا د رهبرۍ غړو جنرال عبدالحکیم کټوازي او وزیر محمد ځدراڼ وژنه، د تفاهم شورا د فعالیت د سستیا سبب شوه. نوموړې شورا په داسې حال کې، چې پخوا یې په منظم ډول د افغانستان د ورځنیو ګرمو پېښو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه کنفرانسونه جوړول او خبرتیاوې یې صادرولې، په یو واریز ډول د چوپتیا او تمېدو له خطر سره مخ شوه. دا خبره که چېرې د شورا د سیاسي پایته رسېدو په مانا نه وي، نو ضرور خو به یې د فعالیت په بهیر کې د ځنډ څرګندوی وي.

په افغانستان کې د محمد داود دکودتا له پیل نه د شوروي د لښکر کشۍ تر لومړي کال پورې، د اوو کلونو په بهیر کې شپږ دولت رئیسان یا صدراعظمان وژل شوي دي. پر همدې وخت لړ تر لړه څلور ناکامې کودتاوې کشف او په سلګونو تنه عاملین یې ځپل شوي. دا لړۍ د سیاسي واک د ترلاسه کولو ډیموکراتیکو لارو چارو (ټاکنو، لویې جرګې...) ته د افغاني سیاسي شخصیتونو د نه پاملرنې ښکارندوی او د واک د ترلاسه کوونکي په توګه، د دولتي تروریزم د منلو څرګندوی ده. په بله مانا تروریزم د دولت د سیاست په ارکانو کې مناسب ځای پیدا کړی دی.

د افغانستان د ستونزې نړیوال کېدل او د هېواد د پېښو په تګلوري کې د سیمې دهېوادونو لاسوهنې، تروریزم پر داسې یوې حربې بدل کړ، چې د بهرني هېواد په لاس د هغه د دښمن هېواد تر ملاتړ لاندې سیاسي شخصیتونه وځپي. دا سیاسي شخصیتونه، چې د نورو په معامله کې خپل ژوند په وړیا ډول له لاسه ورکوي، افغانان دي. له ښو نښانو څخه څرګندېږي، چې سعودي عربستان پورې د افغاني ډلو ځینې تړلي سیاسي شخصیتونه د ایران د دولت له خوا ترور شوي او یا د هغه پر عکس.

په پاکستان کې د ضیاءالحق او نوازشریف حکومتونو د آی، اس، آی په واسطه د پخواني پاچا د پلویانو، افغان ملتپالو او په عمومي ډول پېژندل شویو روښاندو د ترور (وژنې) منظم پلان تر لاس لاندې نیولی و.

د هندوستان دولت، چې د افغانستان د کورنیو سیاسي پېښو پرمختګ یې له نږدې تر څارنې لاندې و، له شک پرته یې د کابل د ((واد)) په ملګرتیا په پاکستان پورې د تړلو افغاني ډلو د عناصرو په وژنه کې بنسټیز رول لرلی دی.

د افغاني شیعه ګانو کړیو ته د منسوبو عناصر وژل، د سنیانو پر یوې ډلې باندې د تور پورې کول، په زیان منونکې افغاني ټولنې کې د دوو مذهبونو د پلویانو ترمنځ د بې اتفاقۍ او دښمنۍ رامنځته کول، د هغو هېوادونو په واسط ترسره کېږي، چې د افغانستان له کړکېچ نه د ګټې اخیستنې هیله یې د افغاني ټولنې د کورنیو مذهبي او قومي بې اتفاقیو او دښمنیو په دوام پورې تړلې ده. په همدې ډول د یو قوم او قبیلې د سړیو وژل او پر بلې قبیلې او قوم باندې تور لګول، په بهرنیو هېوادو پورې د تړلیو افغان تروریستانو په واسطه د قومي بې اتفاقۍ د اور ګرم ساتل، د نوموړو هېوادو د ګټو د پاللو مانا ورکوي.

بهرني هېوادونه د افغاني ټولنې له داخلي، قومي، قبیله یي او مذهبي اختلافونو څخه د ګټې اخیستنې په کار کې د سیاسي ډلو ترمنځ چې اکثره د قوم، قبیلې او مذهب له مخې جوړ شوي دي، د دښمنۍ او واټن د لاسختولو لپاره په افغانستان کې د نږدې شلو کلونو کړکېچ په بهیر کې ډېر بریالي وو. سیاسي تروریزم او د دې تروریزم د یوې حربې په توګه له افغانانو نه ګټې اخیستنې، د بهرنیو هېوادونو بریالیتوب تضمین کړی دی.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي تنظيمونو په خپل منځي اړيکو کې کړکېچ، دتروريستي پېښو د اټکل په اړه د جالبو او هم دروغجنو پېښو د ښکاره کېدو سبب شوی دی: هغه وخت چې د دې کتاب ليکوال په پېښور کې استوګن و (۱۹۹۰م او ۱۹۹۱م کلونه) د ښاغلي مجددي د ملي نجات جبهې او ښاغلي حکمتيار د اسلامي حزب ترمنځ اړيکې ډېر کړکېچن وو. د اسلامي حزب يو غړي ماته روايت وکړ، چې: ((زموږ ګوند پر دې نږدې وختونو د خپلو استخباراتو يوه پراخه شبکه د حضرت صاحب د مصونيت د تامين لپاره موظفه کړې ده. موږ تشويش لرو، چې د حزب دښمنان به ښاغلی مجددي ترور کړي او په دې برخه کې به د حزب له بد شهرت نه په ګټې اخيستو سره خپله ګناه زموږ پر غاړه راواچوي.)) ما د ټوکو په بڼه وويل: ((د اټکل له مخې، ښاغلي مجددي به د ښاغلي حکمتيار د ځان د دفاع لپاره همدې ته ورته هڅه کړې وي...))

زما دوست وويل: ((حزب د بل چا مرستې ته اړتيا نه لري)). ما ورته وويل: ((مقابل لوری)) ستاسو له اړتيا نه چندان خبر نه دی او ضرور يې د حزب د امير د امنيت د تامين لپاره لازم تدبيرونه نيولي دي...

په افغانستان کې د کمونيستي واکمنۍ د بهير په اوږدو کې د شوروي کې، جي، بي او د کابل خاد او واد د تروريستي موخو د ترسره کولو لپاره زياتې پيسې لګولې دي. ((خاد)) او ((واد)) د تروريستي توطيو د ترسره کولو له لارې څو هدفونه تعقيب کړي دي:

_په سياسي برخه کې د قدرت د انحصار او واک د ساتلو لپاره د مخالف اپوزېسيون دسياسي شخصيتونو له منځه وړل.

_د دښمن پر ليکو د سياسي فشار راوړل.

_د قومي او مذهبي بې اتفاقۍ رامنځته کول.

_له يوې خوا د اسلامي تنظيمونو ترمنځ د دښمنۍ زمينې برابرول او له بلې خوا د پوهنې او پوهنتون تحصيلکړيو منځلارو مسلمانو ملتپالو او د ياد شويو عناصرو وژل او پر اسلامي ډلو د هغوی د وژنې تور لګول (دا حکم عام نه دی، ځينې اسلامي تنظيمونه هم د اخرت د اجر(!) په ګټلو کې د سر لوڅو او بې ړيرو مسلمانانو د وژلو له لارې، د کابل د حکومت په جرم کې شريک دي) ترسره شوي دي. د خلکو ډيموکراتيک ګوند په دې ډول غوښتي دي، چې بايد د پلار وطني جبهې يا ملي جبهې پرانيستې غېږ د قلموالو مجاهدينو پناه ځای معرفي کړي.

په هرحال! دا چې د سياسي وژنې لامل د کابل حکومت وي او که په بهرنيو هېوادونو پورې تړلي اسلامي تنظيمونه، د پوهو مجاهدينو په منځ کې د وېرې او وحشت د فضا د رامنځته کېدو سبب شو. د تروريزم پر وړاندې له جګړې تېښته د دې کټه ګورۍ مجاهدينو طبيعي عکس العمل او پاسيف و، چې د هغه د دوام لپاره يې لاره هواره کړې ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر تروره ډېره وېرونکې خبره، د هغو سیاسي ډلو په واسطه په راتلونکي افغانستان کې د سیاسي واک د نیولو تصور دی، چې د مخالفینو پر وړاندې له وژنې (ترور) څخه ((د سیاسي مبارزې د تکتیک)) په نوم کار اخلي. له دې ډلو نه د جوړ حکومت په سیاسي تګلاره کې به له ډېر لږ مصونیت او سیاسي خپلواکیو څخه د ګټې پورته کولو لپاره کوم ځای او فضا مطرح نه وي.

جګړه او ټولنیز کړکېچ او تر دې لوړ د ټولنیز ژوند د جوړښتونو او ارزښتونو راټیټېدل، قومي، قبیله یي او مذهبي اختلافونو، د کینې او غچ اخیستنې د احساس زیاتون، د ولسواکۍ پر آرونو نه پوهېدنې، په افغاني ټولنه کې د تروریزم د ودې مساعده رواني زمینه برابره کړې ده او تروریزم یې د سیاسي موخو د پرمختیبولو د عادي وسیلې په توګه بدل کړی دی.

ترور او وېره خپرول، د مخالف لوري د ایمان او پوهې د ټینګې واکمنۍ پر وړاندې د ماتې خوړلې تروریست د کمزوري منطق د چلند ښکارندویي کوي. تروریزم په سیاست کې د جنایت د اکټ د نښې په توګه تېر مهال پر دې نه دی بریالی شوی، چې د خپلواکۍ د ابدي ارزښتونو، برابرۍ او عدالت د ترلاسه کولو لپاره د انسان د مبارزې خنډ شي او په راتلونکې کې به هم بریالی نه شي.

ب- روغه: تر یوې لسیزې زیات جهاد، ددې سبب شو، چې ټول جهادي تنظیمونه خپل غړي وسلوال کړي او له دې وسلې، نه یوازې پر دښمن باندې د ګوزار، بلکې ځینې وخت د خپلمنځي اختلافونو لپاره ګټه پورته کړي.

وسلوال خلک، چې د وسلې له کارونې سره روږدي شوي دي، په دې خبره قانع کول، چې د سیاسي تاو تریخوالي د له منځه وړلو لپاره له قهر شیندلو پرته بله لار (لکه ټاکنې، رفرنډم، لویه جرګه) هم شته، ډېر سخت کار دی، خو ناممکن نه دی. هغه څه چې لږ څه ستونزمن ښکاري، دا دي چې: موږ هغه وسلوالې ډلې چې تل یې په خپلو ځانګړو سیمه ییز اغېزمنو برخو کې فعال ژوند کاوه، د انتخاباتو له پایلې نه د اکثریت د راپیدا شویو نظر درناوي ته راوبولو. د اکثریت د واکمنۍ منل او د مخالف (نه دښمن) لرکي په واسطه د نه کولو د امر ترسره کول، (د دودیزو جرګو له لارې) تعاملي یا (په اوږده واټن کې د هغې د زده کړې او القاح له لارې) اکتسابي پدیده ده. د نړدې شلو کلونو جګړې، د ټولنې د دودیز ژوند زیاتو ارزښتونو ته پرته له دې چې د ولسواکۍ نوي جوړښتونه یې ځای ونیسي، زیان اړولی دی، خلک د ولسواکۍ له یوې ډېرې بنسټیزې پدیدې یانې د رایې له حق څخه د ګټې اخیستلو تمرین نه لري: تر ۱۹۲۱م کال (د لومړي لیکلي اساسي قانون تر تطبیق) وروسته د ۱۹۷۸ م کال تر کمونیستي کودتا پورې یانې تر نیمې پېړۍ نه په لږ زیاته موده کې رایه ورکوونکي (هغه په سلو کې ۲۰ کسان، چې د رایو حق یې درلود) یوازې درې ځله (په ۷مې، ۸مې او ۱۲مې دوره کې) د رایو ورکولو صندوقونو ته تللي دي، خو هغه ټاکنې، چې د ولسواکۍ د ښوونې په نیت ورڅخه تبلیغاتي ګټه اخیستل کېده، تر لسو ځلو زیاتې اعلان شوې دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه نو زموږ په هېواد کې پر ټاکنو ډېره لګول، هغو ته د عقیده یي او رواني لارو چارو تر برابرولو دمخه ګټوره، پایله نه ورکوي. د هغه پښت لپاره، چې د خپلې ځوانۍ د عمر په زیاته برخه کې یې، د ټوپک له ډز پرته بل هېڅ شي، د سیاسي فضا چوپتیا نه ده ماته کړې او د خپل ژوند په اوږدو کې یو وار هم د رایو ورکولو صندوقونو ته نه دی ودرېدلی، ټاکنې یوازې د یوه سیاسي شعار تر بریده کېدی شي ارزښت ولري.

ځینو تنظیمونو ته له ټاکنو سره مخالفت عقیده یي دلایل هم لري: بنسټپالې اسلامي ډلې د عقیده یي ارزښتونو له مخې، ((اهل حل و عقد)) جرګه د ټاکنو د ځاینیونې وړ ګڼي. د ((اهل حل و عقد)) شورا، چې له مذهبي پوهانو څخه جوړه شوې ده، ټاکنو ته د مذهبي پوهې او سیاسي شعور د نه لرونکو پر ګنو د ارادې د څرګندوی په توګه، زیات ارزښت نه ورکوي.

د اهل حل و عقد پلویان په دې ګروهه دي، چې مذهبي پوهه د حکمت کیلي ده. په دې ځای کې موږ د هغه حکومت له طرحې سره چې د اپلاتون د نظر له مخې باید د فیلسوف په واسطه اداره شي د حل و عقد شورا د طرحې د نږدېوالي شاهدان یو.

د نږدې شلکلنې جګړې او له هغې څخه راپیدا شوي ټولنیز کړکېچ، د افغاني ولسواکۍ د یو ښکلي توکي (عنصر) په توګه د لویې جرګې اعتبار ته هم زیان ورساوه. د لویې جرګې دود ته مخه کول د سیاسي او قومي مخالفت له خطر سره مخ شول.

ـسیاسي له دې پلوه؛ هغه شخصیتونه او ډلې چې د جهاد له لسیزې نه راپیدا شویو نویو شرایطو، هغوی د واک د نویو ستنو په توګه د پاملرنې وړ ګرځولي، لویه جرګه د واک کلاسیکه او پرې ښودل شوې پدیده ګڼله.

ـقومي له دې پلوه چې قبیله یي او مذهبي لړکیو ته منسوبې ډلې د لویې جرګې په جوړښت کې د پښتنو قبایلو (چې د ټولنې اکثریت نفوس جوړوي) زیاته ونډه او د افغانستان د نوي دولت په جوړېدو کې د هغوی رول، چې په ملي لارښوونه کې د نومړو قبایلو له رول سره یوځای و، لویه جرګه (د نفوس په جوړښت کې د دې قبایلو د اکثریت شمېر ته له پاملرنې پرته) د پښتنو قبایلو د واکمنۍ د حقوقي توجیه حربه ګڼي او د دولت په اداره کې په خپلې پخوانۍ ونډې راضي نه دي. دا ډلې لویې جرګې سره له قومي پلوه چلند کوي. هغوی ان د افغانستان له تاریخ نه د لویې جرګې نوم د له منځه وړلو لپاره ((جرګه بزرګ ملي)) ((و)) ((شورای کبیر میهني)) په نوم، د لویې جرګې د نوم بدلونې په لټه کې دي.(1) د لویې جرګې د تاریخي نومونې پر ځای، د جرګه بزرګ ملی، جرګه بزرګ میهنی او نورو اصطلاحاتو کارول، چې د هېواد د تاریخ د تحریف او د افغانستان د نوم د له منځه وړلو لپاره د معلوم الحاله عناصرو د عمومي پلان یوه برخه ده، د هغو کړیو ترمنځ د غم او خواشینۍ سبب شول، چې د افغانستان له تاریخي ارزښتونو سره مینه لري او هغه د خلکو ملکیت ګڼي. یو قوم، یوه سیاسي ډله او یوه مذهبي فرقه د دې حق نه لري، چې هغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لنډ فکرۍ او کينې له مخې لرې ګوزار کړي او د خپل ځان له خوا جوړ شوي او مصنوعي اصطلاحات دهغې پرځای کېنوي.

افغانان د يوې کورنۍ په توګه، د افغانستان په خاوره کې ژوند کوي. ددې کورنۍ يو غړی حق نه لري، د يوې کورنۍ ميراث، چې ټولو پورې تړلی دی، په يوازې ځان او د زور په ښکاره کولو سره له نورو واخلي. د لويې جرګې پر ځای د هرې بلې اصطلاح کارونه نه شي کولای د هغه څه ټول ځومره والی او ځرنګوالی ځرګند کړي چې په لويه جرګه کې شته، د لويې جرګې پرځای د بلې کلمې کارول د افغاني ولسواکۍ (لويې جرګې) تر ټولو آر او نړه پديدې بڼه (قيافه) مسخ کوي او د افغانستان په تاريخ کې د ولسواکۍ پر اصولو د ولاړو موسسو د څېړنې په برخه کې، په ځانګړې ډول د بهرنيانو لپاره ابهامات او ستونزې رامنځته کوي.

په سويس کې مختلف قومونه ژوند کوي. خو د (لاندس ژمند) اصطلاح، چې د مستقيمې ولسواکۍ د ځرګندو غونډو لپاره کارېدله، د سويس په معاصر تاريخ کې يې خپله لاره پرانيستې ده.

د ((بونديستاک)) او ((بونديسرات)) نومونې، چې همدا اوس د المان د پارلمان دوو جرګو ته کارول کېږي: اصلاً د شمالي المان (۱۸۷۱م کال تر ۱۸۹۹م کال) او وروسته د المان امپراتورۍ (۱۸۷۱م تر ۱۹۱۸م) د کانفدراسيون جرګو ته کارېدلې.

د ((لوک سبها)) او ((راجاسبها)) نومونې، چې د هندوستان د پارلمان د دوو جرګو نومونه دي، اصلاً آريايي کلمې دي، چې د هندوستان په مختلف النژاده او ګڼ قوميزه هېواد کې د نژادونو او قومونو د بريدونو له خطره بچ پاتې شوي او د هندوستان د اوسني اساسي قانون په غېږ کې ارامې پرتې دي. د يو تاريخي ارزښت د ښکارندويه نومونو د ساتنې په برخه کې کېدی شي ګڼ شمېر بېلګې وړاندې شي او د هغو کسانو لپاره، چې غواړي د افغانستان له کړکېچن حالت څخه ملي ضد او د هېواد د قومونو د يووالي خلاف، ګټه پورته کړي، د پوهېدنې سبب شي.

په هرحال! د اساسي قانون له څلورو متنونو څخه، چې د افغانستان د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته د ثور تر کمونيستي کودتا پورې نافذ شول، د هغه درې متنونه د قهرجنو پېښو په واسطه لغوه شول، ځکه نو د څلورو لويو جرګو له پرېکړو څخه، چې د څلورو اساسي قوانينو د تدوين په چوکاټ کې منعکس شوې وې، د قهر تر رازېږېدو وروسته د پرېکړو درې کټه ګوريو، د وخت په اوږده بهير کې د پلې کېدو مجال پيدا نه کړ. له همدې کبله د سولې او سياسي روغې د روحيې په پياوړتيا کې د لويې جرګې روزونکی رول په ټيټه سطحه پاتې شو.

له قانون سره سم په اداري چارو کې نه بلدتيا او د مقصد پر لوري د اوډلې او پلانيزه يون نه لرل، زموږ پر روحيې داسې سيوری خور کړی، چې دمجاهدينو هغه لنډ مهالی حکومت، چې په پېښور کې جوړ شو، نه يې اساسي قانون درلود او نه حکومتي کړنلاره.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دي هغه ایتلافي اداره، چې د جمعیت تنظیم په مشرۍ تر ۱۹۹۲م کال وروسته د کابل پر ځینو ناحیو کې واکمنه شوه، اساسي قانون یې نه درلود او هېڅکله یې خپله تګلاره (چې اصلاً یې وجود نه درلود) اعلان نه کړه.

د طالبانو اداره، چې تراوسه یې د افغانستان دري پر څلور برخې تر خپل کنټرول لاندې راوستې دي، نه اساسي قانون، نه ملکي حکومت او نه هم سیاسي تګلاره لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د افغانستان خلک ډېر لوړ سیاسي شعور نه لري او د سیاسي ثبات د جوړوونکي په توګه یې د ولسواکۍ له تجربې څخه ګټه پورته کړې نه ده.

نړدې شلکلنې جګړې د قبیله یي ولسواکۍ پر دود د شک او تردید سیورۍ خور کړې دی. په داسې حال کې، چې د افغانستان خلکو د یو ملت په توګه د جهاد په کلونو کې خپل ملي پیوستون ساتلی و، د جهاد په پای کې ملي یووالی وشلېد. تراوسه پورې داسې مشر، چې د خپل شخصیت پر شاوخوا د ټولو باور جلب کړي او د افغاني ټولنې ښلې شوې ټوټې د یوې واحدې مشرۍ په چوکاټ کې راټولې کړي، څرګند شوی نه دی.

په افغانستان کې همدا اوس د قهر او روغې دواړه پدیدې د پېښو پر زېږون بوختې دي، خو د هېواد په ګوټ ګوټ کې د ډزو تر غږه د سولې غږ ډېر لوړ غوږونو ته رسېږي.

جګړې تل د ملت د ارادې په څرګندېدو سره پایته رسېدلي دي. د سولې د ټینګښت او د افغان ملت د ارادې د څرګندېدو لپاره ډېرو ځواکمنو کورنیو او بهرنیو لاسونو پر اغېزمنتوب پیل کړی دی.

د افغانستان په ګاونډیو هېوادو کې د حکومت د ټاکلو لپاره د ټاکنو دایرول، د افغاني ولسواکۍ دودیزو موازینو ته مخه کول، چې په لوړه کچه د لویې جرګې په واسطه تمثیلېږي، په ذهنونو کې راژوندي شوي دي. هېڅ یوه دښمنه ډله د سولې او سیاسي ثبات د تامین د وسیلې په توګه د انتخاباتو دایرول نه ردوي. اختلافات یوازې د ټاکنو د دایرولو پر وخت دي.

د جګړه مارو د ځینې او ټکونې په تګلوري سره د طالبانو راټوکېدل د دې سبب شول، چې نن روځ په افغانستان کې په پوځي او سیاسي ډګر کې دوه ډلې (طالبان او له بلې خوا په جمعیت تنظیم پورې تړلی ایتلاف) د لسګونو وسلوالو او دښمنو ډلو ځای ونیسي. دې کار د ملي تفاهم له ټینګښت سره مرسته کړې ده.

افغاني ملتپالنې د هېواد تاریخ د یو لوی جوړونکي ځواک په توګه د افغاني ټولنې پاشل شوي عناصر، د ټولنو او ملي جبهو په چوکاټ کې له یو بل سره یوځای کړي او په لوړ غږ یې بهرنیو لاسوهنو ته اخطار ورکړی دی.

د افغانستان شخړې یو ځل بیا ورو ورو د سترو هېوادو او د سیمې هېوادو پر اړیکو د واکمنۍ عمومي ستراتیژۍ په محتوا کې ځای نیولی دی. له دې سره پر یوه وخت د افغانستان شخړې د حل لپاره د ملګرو ملتو رول ډېر محسوس شوی دی. ملګرو ملتو تل په سیمه او نړۍ کې د سولې د وقایې لپاره په افغانستان کې دسولې پر اړتیا ټینګار کړی دی. سربېره پر دې د منځنۍ اسیا له شتمنۍ او سوداګریزو امکاناتو څخه ګټه اخیستل، په افغانستان کې د سولې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سیاسي ثبات له تامین سره مستقیم اړیکي لري. دا کار ځیني هېوادونه ناچار وي، چې د افغانستان شخړې د ژر تر ژره حل په نیت د ملګرو ملتو پر موسسې له خپل اغېز څخه کار واخلي. پورتنیو کورنیو او بهرنیو لاملونو د افغانانو د دښمنیو په نرمولو کې زیات اغېز لرلی او هغوی یې د ټولنیزو شخړو د حل لپاره، روغې ته رابللي دي.

په هرحال! راتلونکی افغانستان به د قبیله یي اداري له دودیز سیستم سره، د کړکېچ او د جګړې د بهیر د ((نوښتونو)) په یوځای کولو سره بېرته سیاسي ثبات ترلاسه کړي.

افغان ملت به د پېښو له خطره ځان وژغوري. سوله به د ملي خپلواکۍ د ډاډځې په توګه تامین شي، خو په هغه هېواد کې، چې تاریخ یې په وینو لیکل شوی، د تلپاتې سولې او ټولنیز ثبات تامین به د وخت تېرېدو ته اړتیا ولري. د داسې وخت تېرېدل، چې په هغه کې به سوله او روغه د ژوند د یوې طبیعي او اوږدې ضابطې په توګه، چې د یو ملي حکومت له خوا د یو ماسټر پلان په ډول طرح او پلي کېږي، د زور او قهر ځای ونیسي.

(1)په دې بحث کې ترورېزم د سیاسي هدف لپاره د نفس د وژنې په پراخه مانا که د یو فرد له خوا وي که د دولت له خوا، کارېدلی دی.

(1)اعدام (د قانون پر بنسټ جوړ شویو نظامونو کې) له قانون نه د سرغړاوي او (استبدادي نظامونو کې) د واکمن له ارادې نه د سرغړاوي په مقابل کې تر ټولو سخته سزا ده، ترور د خپلسرې واکمنې ډلې له نظره له هغه اعدام څخه عبارت دی، چې له واکمن (برحال حکومت) نه د سرغړونې په مقابل کې ورکول کېږي.

(1)((جرگه های بزرگ ملی افغانستان)) د محمد علي فیض زاده تالیف، ۱۹۸۹م کال، پېښور چاپ، کتاب ته دې مراجعه وشي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ١٣٤٦ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ١٣٦٦ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ١٣٦٧ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ١٣٧٠ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته دپښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ١٣٨٥ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ١٣٧٠ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره،استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی .

استادیون پر ١٣٨١ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو.استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو (UNAMA)استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې کاله وروسته يې د ځينو ملگرو په زيات ټينگار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنگي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد يون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن گډې جرگې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توگه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلواک ليکوال په توگه په تېرو شلو کلونو کې گڼ شمېرفرهنگي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي،په گڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د و اقعيتونو او حقايقو د څرگندبيان له امله د خلکو په زړونوکې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او گټورو نظرياتو ته هم غلط رنگ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي گټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينگه مخالفت کوي. زه ددې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرگونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرگونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع گټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرگونونه اکثره د ولس دمشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنگو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنگي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي .

دا اوسنی فرهنگي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول گورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ايښودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنگي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد يون پر خپلو فرهنگي کارونو سربېره د گڼو فرهنگي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توگه هم خپل فرهنگي رول ادا کړی،په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنگي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او(د پښتني فرهنگ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توگه د بېلابېلو ليکوالو په لسگونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلگونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسگونو مشاعرې،سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم خرنګوالی چاپکال

�متېکور لومړۍ شعري ټولګه دويم ۱۳۸۷

�په اورونو کې سندرې دويمه شعري ټولګه دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

�هيلې ګډه شعري ټولګه دويم ۱۳۸۷

�نيمګړې ارمانونه د حيران شعري ټولګه دويم ۱۳۸۷

�د لوونو فصل ګډه شعري ټولګه دويم ۱۳۸۷

�د نازو انا ياد د سيمينار د ليکنو ټولګه دويم ۱۳۸۷

�د استاد الفت نثري کليات داستاد الفت نثرونه درېيم ۱۳۸۷

�سيندونه هم مري د اسحق ننګيال شعري منتخبات دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

�د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

دپوهنوال روستارتره کې اثر دويم ۱۳۸۷

. �د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه

د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷

�په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه

د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- دپنټاګون ترخنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په ورمو کې لومړی ۱۳۸۷

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري،الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنگي کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسپلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library